НѢКОЛКО ПРѢДВАРИТЕЛНИ ДУМИ ЗА
СИРАКЪ-АЛИ.

Въ Орѣховското (Раховското) окрѫжие, край рѣката
къръ и въ околноститѣ ѝ, има 12 села, въ които населението
било повечето Помаци, прѣселени отъ Ловченскитѣ села —
Горний и Долний Изворъ, отъ Галатинъ и др. Тѣ сѫ се
селили още прѣди 100 години и сѫ биле (а и сега има
отъ най добритѣ стопани земледѣлци и скотовъдци, защото
избрали най-хубавитѣ плодородни мѣста, въ подножието
риститѣ мѣста, дѣто се свършатъ и се захваща вече
тъй щото тѣ сѫ имали добри польета за обработване, бран
(кории), воденици и прѣкрасни пастбища.

Отъ тия Помаци, отъ селото Чомаковци, което е на
вия брѣгъ на р. Искъръ, е билъ и Сиракъ-Али или,
зъвѫтъ и до днесъ, *Сирака*. Отъ тоя сой — Сираковци
йоще потомци, които живѣѭтъ въ Чомаковци. Отъ внуцитѣ
Сиракъ Али има и до днесъ нѣколко, които се отличаватъ
красотата и юнащината си, тѣ и сега, слѣдъ разорението —
бѣгахѫ въ войната въ Македония — ѣздѭтъ най-добри ко
и носѭтъ най-хубави дрѣхи. На рѣката Искъръ, срѣщу Чо
ковци, имѫтъ воденица въ лѫката при голѣмитѣ тополи, ко
се зъве Сираковата воденица, и има около ѝ великолѣпно б
нище отъ едри дѫбови и тополи.

Въ турско врѣме Сираковци, чакъ до русско-турска
война, сѫ играли доста голѣма роль: раховскитѣ турци съв
не сѫ правѭли, безъ да повикѫтъ и Сираковци, отъ които
го разумни съвѣти сѫ земали. Както Али Сиракъ, тъй и бра
та и чичови му, сѫ покровителствували Християнитѣ Бълг
Въ околностьта на Раховското окрѫжие, както и въ самото
рѫжие, народа и до сега произнася името имъ съ почита
и уважение, а Сиракъ Али е *народенъ герой* съ своитѣ бор
противу Кѫржалиитѣ, и има цѣли легенди за подвизитѣ и поб
дитѣ му надъ Кѫржалиитѣ. Той е подигналъ Помацитѣ и Христя
нитѣ отъ Чомаковци и отъ околнитѣ горски мѣста — тогава е
мало едри гори — образувалъ е чети отъ конници и пѣшаци

билъ цѣли седемъ години да защищава околностьта. Шан-
ітѣ около Бѣла-Слатина, Бжркачево и др. и до днесъ се
іавжтъ, съ които сж биле обградени селата, да се защища-
ь отъ Кжржалийскитѣ харамии, и народа и до сега разказ-
цѣли истории и сочи на мѣстата, дѣто сж падали борцитѣ
ѣ е побѣдявалъ Сирака.

Сирака Али тогава сж го звали *Али бюлюкъ баша Сирака*, или Сиракъ-бюлюкъ-баша. Това име му е далъ
ода и неговитѣ дружини. Стария священникъ, попъ Иванъ,
с. Бръница, ми разказваше, че чувалъ отъ баща си, за ед-
приключение съ Сирака, дѣто сж щѣли да го уловжтъ Кжр-
іитѣ живъ, когато е ходилъ въ Браница и се връщалъ въ
іаковци: двама юнаци Кжржалии го послѣдили на коньe, меж-
Бръница и Чомаковци, които села сж на единъ часъ рас-
ние, и искали да го уловжтъ живъ. Той билъ на конь, но
Кжржалиитѣ коньетѣ биле по силни отъ неговия. Настигна-
го и, като не биле увѣрени, че е той дѣйствително — той
носялъ просто: съ помашки сини дрѣхи и бѣла чалма —
іпускали подирѣ му и викали: „кажи, ти ли си Сиракъ бю-
къ-баша?“ Яли му биле попарата нѣколко пжтя, — а той не
ь отговарялъ нищо и прѣпускалъ да убѣгне. Като видѣлъ,
едина го наближилъ, той си запъналъ кобура, турилъ го
съ лѣвата си мисца, назадъ съ устата, срѣщу противника си,
рѣкълъ: „Свята Богородица, ти си помагала на много, по-
ни ми и менѣ“ [1]) и щомъ го доближилъ Кжржалията, той гръм-
іъ и крушума пронизълъ гждитѣ на неприятеля му. Като
ціалъ Кжржалията отъ коня, другаря му, не продължилъ го-
нието и Сирака се отървалъ. Когато сж нападвали Кжржалии-
съ голѣма сила срѣщу с. Чомаковци, женитѣ и дѣцата сж
скривали въ пещеритѣ на дѣсния брѣгъ на Искара, а мж-
етѣ сж се боряли отчаянно, подъ прѣдводителството на Си-
къ-Алия, бюлюкъ-баша. Той съ дружината си е избилъ мно-
Кжржалии и единъ тѣхенъ главатаръ е уловилъ въ с. Ста-
рци, на Искара, живъ и го е посѣкълъ публично прѣдъ на-
іа, на единъ чардакъ, отъ дѣто му е хвърлилъ трупа долу.
рака е доживѣлъ, додѣ да се свърши окончателно побѣдата
Кжрджалиитѣ и е умрѣлъ почтенъ герой, дѣто народа нѣма

[1]) Помацитѣ се молятъ на Св. Богородица, на Св. Илия, Св. Никола и Хр. святии и се обръщжтъ къмъ тѣхъ за помощь, въ случай на нужда.

да го забрави, въ околностьта, въ която е дѣйствувалъ, тъй юнашки и честно.

Той въ начало не е билъ познатъ, защото е билъ отъ срѣдня ржка и даже отъ сиромашко семейство, но, съ юначеството си, въ борбата съ Кржжалиитѣ, се е прославилъ и е подигналъ своя родъ. Въ онова врѣме, когато сж се усилили Кржжалиитѣ и сж зели да нападжтъ и на околностьта на неговото село, той е билъ овчарь и е пасалъ бащиното си стадо въ околноститѣ на Чомаковци, но като е видѣлъ, че вече не може да се тър пжтъ безбожнитѣ постжпки на Кржжалиитѣ, той се е рѣшилъ оставилъ стадото, събралъ другари и се впусналъ въ неравна борба съ силнитѣ Кржжалии. Дружината му се е състояла, както се каза, отъ Помаци и Българи Християни и е била набрана освѣнъ отъ помашкитѣ села, които сж биле размѣсени съ Българи Христьени, като: Чомаковци, Горникъ, Раселéцъ, Гáбере Джурѝлово, Тлáчане, Брескé и др. и отъ чиститѣ български села: Кунино, Рòманъ и другитѣ горски села, между двата Искара, както и отъ Долня и Горня Кремена, Влашко и Старо село Костелово и др. врачански села. Тѣ повечето сж биле пѣшаци за да могжтъ да дѣйствувжтъ въ гориститѣ мѣста по свободно Най-вѣрнитѣ му другари сж биле, Горничани, Реселчани, Бресняни, Тлачани, Бѣлослатничани, Баркачавчани и Койнарчани Когато е почналъ борбата, той е билъ около 30 — 35 годишенъ На бой той е билъ срѣденъ, набитъ, дълголикъ, черноокъ, съ кавръкъ черни мустаци, винени очи, и дългъ перчемъ (кика) която се развѣвала по плѣщитѣ му. Носилъ е обикновенни отъ синю димито (шеякъ) потури, салтамарка, алянъ поясъ, бѣла чалма и цървули съ ремъчки, навити до подъ-колѣнѣтѣ му съ коланци (подвръски). На ржцѣтѣ си, надъ лактетѣ, носялъ муски и на пояса си пюскюллия чанта за хлѣбъ и други принадлѣжности. Той е употрѣбявалъ шишине и дълга пушка, за която казвжтъ, че сжществува йоще, ножь, два кубура демиртепелии, и двѣ паласки. Тъй си е прѣкаралъ той сичката борба, áко другаритѣ му и да го карали да се облича въ сирмени дрѣхи, а особенно когато убилъ, въ Ставерци, кржжалийския главатаръ на оня отдѣлъ, който е дѣйствувалъ по Искара. Той не се е различавалъ отъ другитѣ си другари по облѣклото, за което сѣкий го е обичалъ и слушалъ. Той билъ откровенъ, честенъ, некористолюбивъ и нѣмалъ никакъвъ *фудуллукъ*, съ което е най-вече привързвалъ другаритѣ си. Ялъ съ тѣхъ проста хр

Който стрѣля стрѣли огневити,
Който гърми и земя трипери,
Кога свѣтка, та те услѣпява
И глава ти с' екъ зашаматява . . .
Викѫтъ, псуватъ — до Бога се чува,
Конье цвилѭтъ — тръпки те побива . . .
Като додѫтъ близо до калето,
Посрѣщѫтъ ги с' гръмъ отъ шишинето,
Сѐ с' теллия крушумъ, зихирлия.
Ранявѫтъ се: нѣкой мъртви падѫтъ,
А немогѫтъ ахта си да извадѭтъ.
Ядосани назадь се подавѫтъ
Клѣтви, псувни сега вредъ раздавѫтъ...
Враца бѣше пай-силно укрѣпена,
С' шаранполи на-вредъ оградена,
С' митиризи редомъ натъкмена:
Не ги пуща близо да пристѫпѭтъ
Пожаръ, обиръ въ неѭ да извършѫтъ . . .
Нишанджии — горѣ по кулитѣ,
Пушкаритѣ — край града в' политѣ
На пусия — навредъ изъ укопа,
Огънь бълвѫтъ срѣщу Даалии
Ни припущѫтъ грозни Кѫржалии.
Ни Бошнаци, нито Аранути —
Тѣзи вълфи, плъднешки хайдути . . .
Падѫтъ долу грозни Даалии
Отъ коньетѣ — врани бедевии,
Падѫтъ долу и Бога проклѣвѫтъ . . .
Отдръпвѫтъ се и пакъ се повръщѫтъ,
Увпущѫтъ се на тумби, на тумби,
Но пакъ срѣщѫтъ огънь и крушуми . . .
Польето бѣ увредъ упостѣло,
Горьето бѣ само уцѣлѣло.
Край горьето — Помаци юнаци
Ни бѣгахѫ у равна Влахия, —
Уцѣлѣхѫ до сега в' нахия —
У селата горѣ край горета
Съсъ гърцитѣ Шопи край рѣката,
Край рѣката, край бързия Искъръ,
Дѣт' истича долу на польето
И дѣто се довърша горьето,
Денемъ вардѭтъ на здрава пусия,
А пъкъ нощемъ — в' обходъ на кушия,
Обикалѭтъ селата, горитѣ,
Да си вардѭтъ дѣцата, женитѣ,
Сѣкий остри ножа — ятагана,
Снелъ пушката, баруть отъ тавана.
На щрекъ стоѭтъ, но йоще се боѭтъ

И в' мандритѣ стада веч' ни доѭтъ.
Чакѫтъ нѣщо и сѐ се надѣвѫтъ
И тукъ-тамъ шепнишката казвѫтъ:
„Не ще — стига — на бой ще излѣземъ,
С' тия вълфи трѣба да се биемъ“ . . .
И тукъ тамѣ вече се упиратъ —
Ту убивѫтъ, ту отъ тѣхъ убивѫтъ . . .
Ядосани лютитѣ Даалии,
Чихросани грозни Кѫрджалии,
Впуснахѫ се веч' й в' Помачия,
Да ѭ убърнатъ и неѭ в' пустия:
Днесъ нападатъ съсъ ядъ на *Койнори*,
Утрѣ грабѭтъ по вити кошари
Овце, овни и ялови крави
И откарвѫтъ по стотина *брави*,
И в' другй-денъ-денемъ на *Лешица*
И най послѣ — чакъ горѣ в' *Попица*.
Чомаковци тайно обикалѭтъ,
Що уловѭтъ, безъ милость закалѫтъ.
Земѫтъ, грабѭтъ стада угоени
И биволци млѣчни за доени . . .
Пъкъ Помака Алия Сирака
Съсъ стадото ходи изъ дребака:
Пасе увце румни по ливади,
Витороги кози по грамади.
На рамо му вес'-денъ шишинето
Що умѣрва с' него в' остринето.
На поясъ му демирь-тепелии
Два кубура, сирма димирлии,
Чакмаклии, сирма кондаклии,
Напълнени съсъ чифте крушуми.
До кубури стърчи ятагана —
Отъ дѣда му Дели пехливана
С' двѣ паласки и двѣтѣ набити
С' чифте куршумъ сѐ съсъ тель навити.
Ходи Али цѣль денъ по ливади
Искачва се по стръмни *заряди*
И разгледва на горѣ да долу
Край Искара, долу у лѫкитѣ
И околу горѣ по стѣнитѣ,
Отъ дѣ вълфа може да се обади
По стѣньето, по равни ливади.
Кози брастѭтъ и овцетѣ пасѭтъ,
А Сирака грозни мисли несѫтъ —
У глава му като рой се виѭтъ . . . ,
Край Искара долу край рѣката
На равното долу у лѫката
У ливади — дърво Кръстовато,

Сиракъ-Али*).

Борбата на Алия Сираковъ, Помака, отъ с. Чомаковци, съ Кърджалиитѣ[1]).

II.

Върви Али самъ-си край рѣката,
Край Искара, горѣ изъ лжката,
Подъ върбитѣ тамо подъ сѣнкитѣ
И достига спроти' бѣлѣнкитѣ,
Дѣто моми тънки платна бѣлжтъ
И булкитѣ шити ризи[2]) перժтъ . . .
Хучжтъ, ичжтъ, бучжтъ бродоветѣ,
Лъщѣжтъ се надъ тѣхъ вировѣтѣ
И игражтъ изъ тѣхъ сомовѐтѣ.
Есинъ мѣсецъ вече — на пладнина,
Сирака е в' пжтя на полвина.
Върви право, върви край водата,
Подъ стѣнитѣ, долу край рѣката,
Мисълта му й сѐ една в' главата:
Да прѣвари йоще прѣдъ зората —
В' Горникъ рано, прѣдъ зоря, да стигне
И край село ясно да подсвирне,
Да извика свойго Дели-Ивана
И отъ горѣ, тамъ, Кючукъ-Османа . . .
Мѣсеца се вече занавожда
Надъ Балкана: скоро ще захожда,
А Сирака моренъ в' Горникъ влѣзва;
Но никому йощь се, не показва.
Моренъ сѣда долу подъ дървото[3]),
Подъ дървото, що е край селото,
Дѣт' овчари стадата пладнувжтъ
И козари козитѣ мандрувжтъ.
Отпочина Алия, отджхна,
Скокомъ скокна и пакъ бържѣ тръгна;
Върви тихомъ, върви подъ сѣнкитѣ,

*) Глѣдай *Трудъ*, кн. VIII и IX.

[1]) Бѣлѣжкитѣ, които ще служжтъ за нѣкои разяснения, сж помѣстени на края на пѣсеньта.

[2]) Шити съ шевье, шевови, шарени.

[3]) И до сега подъ селото има едри дървета, които се поижтъ отъ източника.

Подъ сѣнкитѣ, в' село в' пѫтекитѣ —
Нито тропа, нито нѣкъкъ трака —
Кътъ лѣсица, кога й край чардака;
Кога дебни мали, дребни птици,
Дребни птици, ерки галуници[1])
Нощемъ късно подъ селски чърници.
Стигна Али горѣ в' махалата,
Във селото, на срѣдъ, при чешмата,
Че подсвирна тънко и високо —
Гласъ се разчу увредъ на широко.
Но никой му — гласа не угади,
И никой се в' часа не убади . . .
Изкашли се силно на срѣдъ пѫтя,
Свирна йоще три-четери пѫтя,
Както свирвѫтъ хайдути въ Балкана,
Да извика свойго Дели-Ивана.
Обади се първомъ Дели-Иванъ
Отъ кълъ своя кярамиденъ сайванъ
И слѣдъ него — йоще Кючукъ Османъ.
Кючукъ Османъ, — пъкъ отъ своя харманъ.
Доди Али право при Ивана,
Задъ чешмата, на край на мегданя,
Послѣ стигна тукъ и Кючукъ Османъ
И слѣдъ него — йоще Башъ-Пехливанъ.
„Добрѣ дошелъ Али, Сиракъ-Али!"
Проговори първомъ Дели-Иванъ
И слѣдъ него — йоще Башъ-Пехливанъ.
„Болѣ нашелъ Османъ *амуджали*.
Какво сте се такива успали,
Първия сънь не сте ли проспали?
А да бѣше — нѣкой да ви пали! . .
Или да сѫ хайти довтасали! . ."
Отидохѫ право у Османа
В' *селямлѫка*, горѣ край харманa,
Накладохѫ огънь на камина,
Буенъ огънь, кътъ в' Стара-планина.
Насѣдахѫ окол' на столови,
Кътъ попови и като кметови,
Да приказвѫтъ всичкитѣ готови.
Отъ рѣчь на рѣчь и тъсъ наредъ доди —
„Сиракъ-Али, защо така ходи."
Попита го пръво Кючукъ-Османъ
И слѣдъ него — второ Дели-Иванъ:
„Що те носи така Сиракъ-Али,
Така рано йощь по първи пѣтли? . .

---

[1]) Черни като галунъ, като гарванъ, чернопери ерки — млади кокошки.

Зло ли нѣщо вече ви нагази,
Кажи що е тамо кѫдѣ вази!“
Скокомъ скокна Алия сокола,
Исправи се правъ като топола,
И гнѣвенъ си устата утвори,
Хвана буйно, така да говори:
„Хей другари, ой, хей кафадари,
Горничани, бре, левенъ пушкари!
Знаете ли, бре, мили другари,
Чули ли сте, а-бре, кафадари:
Кѫржалия свѣтъ веч' изгори
И насъ хвана, вече да ни мори!
Вчера села грозно се обрахѫ,
Деветь наши тамо се заклахѫ.
Заклели се да ги Богъ убие,
Заклели се, и насъ да избиѭтъ:
Вси Помаци грозно да истриѭтъ . . .
Упустихѫ, Иване, земята,
Изгорихѫ, Османе, раята,
С' кръвь се облѣ, брѣ, долу полето,
Плача стигна дорѣ до небето! . .
Азъ не могѫ туй вече да гледамъ
Отъ часъ на часъ трѣпомъ да ожидамъ
Да ме коли вълфа край Балканя[1]),
Като овенъ кротъкъ на корбаня . . .
Сила имамъ, здравъ съмъ, слава Богу,
Ножъ, пищови, а пъкъ баруть — много . . .
Азъ ще идѫ вече да се биѭ,
Че ако се й на вѣтъръ затриѭ . . .
По-добрѣ е мъртъвъ тамъ да паднѫ
Отъ крушуми, отъ ножъ и отъ рана,
А не живъ, бре, тука да ме ловѭтъ,
Да ме держѫтъ, връзънъ да ме пѣкѫтъ,
Надъ смъртьта ми, бѣсни да се смѣѭтъ! . .
Да безчестѭтъ срамно челядьта ми,
Да заколѭтъ прѣдъ меня баща ми,
Да заробѭтъ прѣдъ мене сестра ми,
Да потъпчѫтъ съсъ крака дѣца ми,
Да погазѭтъ и старо и младо,
Да разграбѭтъ и имотъ и стадо . . .
Азъ харизахъ свойто сиво стадо,
Заминахъ си и булчето младо —
С' малки дѣца, дребни в' пеленитѣ,
Баща майка — на край в' старинитѣ . . .
Да избѣгнимъ отъ тази неволя,

[1]) Помацитѣ нѣгдѣ умѣгкчавѫтъ *на* на *ня*, като, мегдана-мегданя, Мемедана-Мехмеданя и т. н.

Азъ съмъ дошелъ, рано да ви моля:
Да сберете вий тука отъ Горникъ,
И най-късно — до другия вторникъ,
Трйси души вѣрни *крушумджии*
Най-юнаци млади *нишанджии*,
Да поканимъ сега Помацитѣ
Й Българитѣ — тука юнацитѣ.
Ето ази кои съмъ налучилъ,
Слушайте ме, да ли съмъ сполучилъ:
Али Меда, Али Пехливана,
Що прѣсича в' за́махъ о' ятагана
Цѣлъ бивола на̀двѣ прѣ'срѣдата,
Като диня росна на софрата.
Митя Бабинъ, тамъ на баба Рада,
Що нощува сѣкоги на варда,
Лови змии пъстри, ядовити,
Върже хали грозни страховити
Изплашилъ е сичкитѣ хайдути,
По балкана, по свѣта прочути;
Гази-бара, Кючукъ-Мустафата,
Що спи лѣтѣ се долу в' лжката,
Лѣе крушумъ, крушумъ вихирлия,
По-два-по-два, се чифте теллия;
Муджа Сюля, дългъчь, Барабаря
Двайси пжтя що редомъ ударя
В' една дупка, в' дърво провъртяна
С' *ритлиника* тамо на нишана;
Османъ-Али, Али *Биниджия* —
На пушката вѣренъ *нишанджия*,
На борбата хитъръ *уюнджия*,
На мухабеть сърдитъ *кавгаджия*;
Кара-Петра, Петра *Буруджия*,
Кавгаджия, гнѣвенъ *каресчия*;
Дѣда Моня, старий нишанджия,
Що улучва право с' шишинето,
На глава ти, горѣ у *яйцето;*
Узунъ Марка, сърдитъ кръвопия,
С' дълга пушка, тънка *търнъклия*,
Що бий мечки есень у Балканя
И улавя с' ржцѣ живъ *глиганя*;
Бача Цоня, Назлънъ-Павликяна,
Дѣто ходи нощемъ изъ Балкана
И не бърка никакъ на нишана;
Рибаръ Нина, Кжвржкъ-Кокошара,
Що вредъ пие вино се́ на вяра;
Гергя Нацинъ, Гергя Кобиларя,
Що жребцитѣ самичъкъ заваля;
Добря Ценовъ, Добря воденчара,

Що пий вино безъ мяра на вяра;
Тосунъ Въла, Въла Биволаря,
Що жумишки в' нишана ударя —
Знае на вредъ по насъ вироветѣ,
Нощемъ гази безъ страхъ бродоветѣ.
Сѣкий отъ тѣхъ сега да избере,
По петь момци юнаци да сбере,
Сѐ юнаци и всички левени,
С' добъръ *посать* всички обръжени.
Туй да земнимъ за сега отъ Горникъ,
Да се готвьтъ за другия вторникъ:
Ножовитѣ да точжтъ, истрижтъ,
Дълги пушки с' оцетъ да измижтъ,
Кремапитѣ вѣрно да затегнжтъ,
Ремъчитѣ добрѣ да имъ стегнжтъ:
Яювитѣ с' масло да намажжтъ,
Да ги испитжтъ, нѣкъкъ да не лъжжтъ;
Сички да сж добрѣ наредени,
За кървавъ бой юнашки стъкмени,
Че врѣмето върви бърже бѣга,
А вълфата твърдѣ злѣ налѣга . . .
Щомъ нагази и в' насъ, по селата:
Изгубихми всичко — и дѣцата . . ."
Исправи се на кракъ Дели Иванъ
И истегли свой остъръ ятаганъ,
Подигна го горѣ надъ глава си
И извика силно у гнѣва си:
„Чувашъ ли ме? слушай Сиракъ Али!
У кръвь искъмъ тосъ ножъ да се кали! . .
Азъ отъ тебе, Али, не се дѣлж —
У зло, добро, у тежка неволя:
И азъ искамъ, Али, да заколж
Баремъ двама люти Кжржалии,
Кръвопийци бѣсни Даалии . . .
Отъ менъ искай, Али, петь юнаци
Сѐ Българи — гладни като вълци —
Тѣ сж моитѣ левень братовчета,
Огънь, огънь, Али, сж момчета . . ."
Като свърши рѣчьта Дели-Иванъ,
Проговори сега Кючукъ-Османъ:
„Ти що мислишъ, кажи башъ Пехливанъ?
Мошъ ли събра и ти петь юнака,
Петь пушкаря и петь-тѣхъ Помака?
Азъ намислихъ кой с' нази ще доди
И четата, кой ще да ни води:
Крушумитѣ вече сж излѣни,
Паласкитѣ — пълни, натъкмени;
Сички момци сж левень юнаци —

Сѐ отъ наш'тѣ пъргави Помаци . . ."
Пехливана силно се ядоса
И с' рѣчьта си Османа прѣкоса:
„Що ме имашъ, а-бре, Кючукъ-Османъ?
Мень ме викжтъ, ти знашъ, Башъ-Пехливанъ...
Ако момци азъ ти не намѣрыж,
Обѣсвамъ се ей-тукъ на *кимеря* —
Ето тука, сега прѣдъ Сирака,
Прѣдъ Алия, прѣдъ тогосъ Помака! . .
Мойтѣ момци й сега сж готови,
Съсъ ножови и с' чифте пищови,
С' шишинета пъстри, *харелии*
И с' крушуми чифте вахирлии! . .
С' кракъ да тропне сега Пехливана,
Сичкитѣ сж, ей тукъ на мегдана . . .
Който има своя добра коня,
Добра коня той ще да въсѣдне,
Който нѣма своя добра коня,
Цървулитѣ мжжки ще си стѣгне:
Отъ Реселецъ ази ще да викнж,
У селото щомъ горѣ надникнж,
Коля Димовъ, знашъ го, *Саията*,
Що неплаща нищо в' мирията,
За день и нощь, що право отива
В' Видинъ града, кътъ на свойта нива;
Юсеина борецъ Кжръ-сердаря,
Що отъ коня вредъ право ударя,
Що знай редомъ сждѣ пжтекитѣ:
По звѣздитѣ случва посокитѣ;
Обходилъ е и полья и гори
И е бродилъ много мжтни води,
Буйни води, рѣки и долѐви,
Коги влѣкжтъ дърви и клонѐви,
Стадо-овци, давени волови
И съборжтъ *бревна* и мостови;
Алемана, Аля Бояджийски;
Лафчи Ганя, горѣ, Казанджийски,
Що день и нощь двама другарувжтъ
И двамата — ловци, вредъ върлувжтъ,
Мѣржтъ мжжки и Искара плувжтъ;
Солакъ Стоянъ, Стоя, *Колаксжзж;*
Али Медовъ и братъ му *Дженсжза*,
Що прѣскачжтъ нощемъ прѣзъ дольето:
Мечки бижтъ двама в' пѣщирьсто;
Узунъ Цена, Цена Мустакача,
Що пий вино в' денъ по два бакрача,
Върти мустакъ назадь задъ ухо си:
Нѣма мѣра, — сърдитъ, на гнѣво си;

Дѣда Добрѭ старца *Смрадликаря*,
Що с' крушума право в' чело ударя
И нирeца Ниновъ, бая, Гатя,
Що трай в' вира, долу, два сахатя;
С' рѫцѣ лови мрѣни и сомдви
Подъ сичкитѣ искарски яздви
И гощава сички си роднини
На Никуль-день с' шарани печени".
Пакъ повтори, Сирака, Алия:
„Чуй пехливанъ, чуй амуджалия,
А пъкъ ази в' Кунино ще идѫ,
Попъ Ивана пъкъ азъ да обидѭ,
Що попува и свадби вѣнчава,
В' деветь села що дѣца кръщава —
Знай по име с'ѣтѣ добри хора
И сѣки му й влѣзвалъ с' китка в' двора:
Той ще дигне многу Кунинчàни —
С' шишинета, с' остри ятагани —
Отъ *Радовенъ* сичкитѣ ладьяри
И отъ *Романъ* младитѣ овчари,
Кременчани люти бървоконци,
Влашкоселци сички млади момци,
Безъ шишине що нийдѣ не ходѭтъ,
И нивата — кога ще обходѭтъ;
Дѣда Лака Старий барутчия,
Що знай стара, умна мастория:
Да приноси скритомъ прѣзъ Балкана
Твари баруть горѣ отъ *хавана;*
Староселца дѣда Узунъ-Нина,
Що лѣй крушумъ с' тесте на стотина,
Вий фишеци сé меки ялии,
С' чифте крушумъ — люти, вихирлии,
Да подаримъ люти Кѫржалии,
Арнаути, голи Даалии . . .
Отъ *Ликъ* горѣ тамо прѣзъ рѣката,
Отъ *Криводолъ*, отвѫдъ задъ стѣната
Десеть души — сички с' шишинета,
Дѣто ловѭтъ сърни съсъ кюмета:
Знаѭтъ тàмо скрититѣ кюшета
Изъ гората, вредъ изъ планината,
Газѭтъ лѣтѣ Искару водата,
Ловѭтъ мрѣни и бѣли скобари —
Сичкитѣ сѫ отъ дѣца другари —
Есень ходѭтъ горѣ изъ горьето
За стръвници мечки в' пѣщирьето;
Отъ *Дермонци* двама братья, старци,
Дѣто биѭтъ цѣла зима вълци,
Край рѣката, долу в' равнината,

Край Искара, тамо подъ стѣната;
Девить братья люти *Рибарковци*,
Осимъ братья дели *Лютибродци*,
Що нощувжтъ се́ въвъ планинитѣ
По рогачи, зимѣ по сърнитѣ:
Прочути сж тия ловци горци,
По стѣнитѣ нощни бързоходци,
Рало нива, що нещжтъ да знажтъ,
Дѣт' помѣрьжтъ вече се не кажтъ;
Постилки имъ-се́ отъ мечи кожи,
Покривки имъ-се отъ сърни кожи;
Тѣ не орятъ и рало незнажтъ,
Съсъ мотика лозье не копажтъ:
С' ловъ се хранжтъ и отъ ловъ облачжтъ
Другъ занаятъ тѣ и незакачжтъ;
Сърдититѣ горѣ *Синьобрѣдци*,
Що в' тъмното виджтъ както вълци,
Тихо дебнятъ кътъ котка из' дребака,
Кътъ лѣсица, кога й край чардака;
Кога дебни ерки, мали птици,
Дребни птици, пъстри ярабици,
Кога заспжтъ нощемъ на лѣгало
Изъ трѣвата на птичи сѣда́ло,
В' тайно мѣсто, дѣ птици пущувжтъ,
Отъ бухали кога се страхувжтъ.
Кътъ събиремъ тѣсъ добри юнаци,
Отъ Българи, отъ наши Помаци,
С' тѣхъ ще доджтъ йоще млади момци,
И пѣшаци, буйни бързоконци,
Ще ударимъ люти кжржалии,
Кжржалии, горци Даалии,
Ще ударимъ, макаръ по неволя,
Ще се биймы съсъ божатж воля,
Да отървемъ това, що остана:
Дѣца, жени, слаби безъ забрана . . .
Вѣрвайте ме, ний ще ги разбиемъ,
Кръвницитѣ ний ще да надвиемъ:
Тѣ се бижтъ лакоми за имане
А пъкъ ние — кътъ вѣрни стопане
Противъ върли и грозни душмани,
Да завардимъ честьта си, имане;
Тѣ се бижтъ обиръ да обирятъ,
Злото, сребро, плячка да събирятъ,
Ний се биймы нашʼто си да браннмъ —
Най-милото отъ тѣхъ да отбранимъ . . .
Богъ ще на насъ вѣрно да помогне:
Нашʼта пушка ще да ги надмогне,
Че се биемъ за права правди́на

С' тѣзи вълфи, съ тая зла година,
Що пропищѣ отъ тѣхъ, вълфи клѣти,
В' майчинъ коремъ неродено дѣти . . .
Сега нѣма таквосъ празно врѣме,
Да се найми, дрѣмка да се дрѣме:
Да тръгвами и скоро да идимъ,
Всички села добрѣ да обидимъ,
Чи врѣмето върви, не ни чака
И вълфата й дошла на *сокака* . . .
Ще ни свари трапни урбушкàта,
Че отиде сичко и — главата! . . ."
Догдѣ това Алия говори,
Вратата се по тихомъ отвори:
Внесохѫ имъ топла, прѣсна пита
И баница с' медъ, масло навита;
Десить яйца прѣсни, уварени
С' прѣсно масло, отгорѣ облѣни,
Двѣ пъници — съсъ хошафъ отъ сливи,
Отъ дългушки[1]), сини, пепеливи.
Дели Иванъ в' мигъ скоро искочи,
Кѫто сѣнка прѣзъ плѣта прѣскочи
И слѣдъ малко бърже се завърна
Съсъ бъклица, с' руйно вино пълна.
Кючукъ Османъ сега проговори:
„Хѫ, *буюрунъ* вѣрни кафадари —
Що далъ Господь и що се намѣря
И недѣйте *кусуръ* ми намѣря:
На бързо сѫ дѣцата стъкмили,
Щото могли, това приготвили.
Хапнете си, че ще почнемъ скоро
Юнашкото, дребно, вито, хоро,
Ще го вийми съсъ остри ножови,
С' дълги пушки и с' кубуръ пищови.
С' шишинета, *джеферъ*-седефлии
И с' крушуми люти зихирлии:
Крушумитѣ пѣсень ще ни пѣѭтъ,
Ножовитѣ ще да се лъщѣѭтъ
И ще падѫтъ юнашкитѣ трупи,
Кѫтъ на нивѫ слѣдъ жетваря снопи . . ."
Похапнахѫ скоро — барзишката,
Пийнахѫ си прави, крадишката,
Излѣзохѫ сички изъ вратата,
Уловихѫ двама планината:
Пихливана, двама съсъ Сирака,
Излѣзохѫ горѣ в' лѣшитака,
В' пѫтеката, горѣ кѫмъ рѣката

[1]) Черни, дългнясти сливи, маджаркини.

Къмъ *Хърчание*, право в' дълбината.
А остана Иванъ съсъ Османа
И дваната грижата ги хвана,
Да приготвжтъ кубури пищови,
Да истриятъ остритѣ ножови,
Да отберлтъ двама юнацитѣ —
Българитѣ, в' едно с' Помацитѣ.
Да сжберлтъ двѣ юнашки чети —
Млади момци, ловени напети
Сички ловци, сички крушумджии,
На нишана — вѣрни нишанджии,
На борбата — бързи юнджии,
Юнджии, люти кавгаджии,
Що не знаятъ, какъ си боли рана —
Отъ крушума и отъ ятагана,
Щото знаятъ, какъ се рани цѣрлтъ
Съсъ мехлеми, и съсъ билки лѣчлтъ . . .
Мѣсчината вече засѣдаше,
Зорницата сега изгрѣваше,
Славѣйтѣ вредъ сладко пѣяхж,
Юнацитѣ изъ пжтя вървѣхж . . .
Догдѣ редомъ добрѣ разбѣлѣе,
Догдѣ слънце ясно да изгрѣе,
Пехливана, двама, съсъ Сирака,
Излѣзвахж горѣ изъ дребака;
Спуснахж се долу в' тѣснината,
Надъ *Реселецъ,* низомъ край стѣната
И слѣзохж право на рѣката,
В'срѣдъ селото, долу подъ върбата,
Дѣ Хърчане ручи гласовито
И се чува далечь страховито:
Стѣньето ѝ гласове отгласяя,
А вѣтъра наврѣдъ ги разнася —
Изъ лжкитѣ и покрай водитѣ
И ги ѣмвлтъ надолу стѣнитѣ,
Откликва ги дольето, горьето
И се чувлтъ чакъ долу в' полето,
Дуръ се изгубятъ горѣ подъ небето. . .
Отбихж се двама в' Санията,
Що не плаща данъкъ в' мирията,
Повикахж йоще Кжръ-сердаря,
Що отъ коня вредъ право ударя.
Сиракъ Али първомъ проговаря:
„Добро-утро, двама кафадаря!"
„Далъ Богъ добро, Сирако, Алия,
Добрѣ дошле роднино, гидия,
Що ви носи така толкосъ рану,
Тука по насъ, горѣ изъ Балкану,

Тъй юнашки, добрѣ обрѫжени,
Като че сте за пѫть притъкмени . . .
Какво има долу кѫдѣ вази,
Зѐ ли злото и васъ да ви гази? . .
Зло се чува и тука кѫдѣ нази:
Сѣкий хвана вече да се пази . . ."
Разсърди се Сирака Алия,
Улови се за ножа гидия
И начумренъ уста си отвори,
Ядовито силно заговори:
„По лошаво отъ туй — и неможе,
Що настана зло, зло, пази Боже! . .
Захванахѫ силно да напирѫтъ:
И насъ вече зехѫ да обирѫтъ —
Много наши вече изпоклахѫ,
Стада Чърди вече ни прѣбрахѫ . . .
Полето го вече изгорихѫ,
Свѣть-хиляди тамъ вече истрихѫ,
Сега и насъ ще да ни нападнѫтъ
И нашитѣ села ще пропаднѫтъ! . .
Тукъ не трѣба вече да се дрѣме:
Да се сберемъ, дуръ е йоще врѣме,
Че като ни зло и насъ нагази,
Нѣма никой вече да не пази,
Освѣнъ ножя, пушка, с'шишинето
И в' чукитѣ горѣ пѣщирьето . . .
Заклѣвамъ ви с' Бога на небето
И съсъ гръма горѣ отъ висинето
Да н'чаками до тогасъ врѣмето,
Да се крийми плахомъ в' пещирьето,
Но да грабнимъ рано шишинето,
Да наточимъ ножу остринето . . .
Ако рано у бой не нагазимъ,
Животъ, имотъ мѫжки да запазимъ,
Срамъ ще бѫде, черъ срамъ на лица ни,
Грѣхъ ще падне тѣжъкъ на дѣца ни . . .
Ако стоимъ грозно да ни коли,
Кѫржалия в' тѣзи стръмни доли . . .
Ще сѣдимъ ли, като стари баби,
Тъзи вълфа да ни явно граби,
С' кръстосани рѫцѣ на гѫрдитѣ,
Прѣдъ писъка и кръвьта на женитѣ?
У насъ има йоще мѫжки сили
Кръвъ юнашка — у нашитѣ жили . . .
Трѣба вече сички да се дигнемъ,
Да надвиимъ, или да изгинимъ,

Но догдѣ ни синца ни *истравьжтъ*[1])
Колко глави долу ще оставыктъ! . . .
Азъ оставихъ и дѣца и стадо,
Заминахъ си и булчето младо,
С' дребни дѣца на люлка и на цица
И стопанка ангелъ хубавица:
Турихъ глава вече у торбата
И отивамъ право в' планината . . .
Азъ отивамъ горѣ в' планината,
Да подигнж и тамо раята,
Дурдѣ й далечъ ножа отъ главата,
Дуръ е злото йощь далечь отъ нази
И догдѣ ни йоще Господъ пази.
Тукъ до два-дни, най много до три-дни
Ви вързете тука да не стигни
Тая змия, люта, ядовита,
Тая хала грозна, страховита:
Азъ до тогазъ живъ ще се завърнж
И с' юнаци навредъ ще обгърнж:
Планиньето, горѣ пещирьето,
На рѣкитѣ тукъ вредомъ бродьето.
Горничани сички сж съсъ нази,
Чомаковци цѣло на штрекъ пази;
Сички села горѣ край горьето,
Запънахж вече шишинето —
Само чакжтъ, кога да се върнж,
Сички села с' момци да обгърнж,
А ви тука сичко нагласете,
Момци на бой, вѣрни натъкмете,
Ножовитѣ добрѣ наточете,
Сички пушки, чисто избършете,
Кремънитѣ с' нови замѣнете,
Ремънитѣ добрѣ имъ стѣгнете,
Царвулитѣ вѣрно навървете,
Ремъчкитѣ с' лой имъ намажете;
Вийте фишекъ сѐ мекъ и ялия,
Се съсъ крушумъ, чифте, зихирлия,
Лейте крушумъ, правете тестета
За тѣсъ гладни, върли, бѣсни псета . . .
Барутъ с' твари скоро ще ви пратиж
Прѣди да се отъ горѣ повратиж.
Прощавайте, но добрѣ помнете:
Шега не е — добрѣ разберете —
Дѣца, имотъ юнашки вардете . . .
Обхождайте горѣ върховетѣ
И пазете долу бродоветѣ,

[1]) *Истравьжтъ,* унищтожжтъ, погубжтъ.

Край Искара, долу край рѣката,
А най вече — брода на лжката . . .
Щомъ зѐрните нѣгдѣ Кжржалии,
Арнаути, голи Даалии,
Не ви трѣбжтъ съсъ тѣхъ други думи —
Гостете ги съсъ благи крушуми . . .“
Кжръ-сердаря така отговори
И Сираку тѣсъ думи повтори:
„Чуешъ ли ме, чуй ме Сиракъ Али,
Братовчеде, Али, амуджали!
Разбрахъ, Али, сичко, що ми казвашъ
Стига вече, стига да прѣказвашъ . . .
Тукъ за два-дни, за два-дни, за три-дни,
Сичко село съ менъ ще се дигни:
То се види; що ни вече чака —
Смъртьта дошла и в' насъ на чардака . . .
Тукъ намъ отъ двѣ едното остава —
Или трѣба на бой да се става,
Или трѣба глава да се дава,
Но тъй глава лесно се не дава,
За туй трѣба мжжки да се става:
По добрѣ е мжжки да се биемъ,
Чи ако се у боя истриемъ,
Ще ни кажжтъ: „бар' се мжжки бихж,
Кжржалии и тѣ изпотрихж;
Не стояхж с' глави поклонени,
Прѣдъ вълфитѣ, за смъртъ притъкмени . . .“
Наш'тѣ барда вити стръмените,
Наштѣ стѣни с' джбъ и кленъ покрити,
Канаритѣ бѣли варовити
И рѣкитѣ буйни *криволити*[1])
Ще ни вардйжтъ ой ти Боже мили,
Които сж ни й до сега вардѣли:
Тѣ вардили наш'тѣ бащи, дѣди,
Наш'тѣ дѣди и наш'тѣ пра-дѣди:
Дур' сми тука по тѣзи *тепета*,
Направени отъ Бога калета
Не ще може вѣрвай, бре, Алия,
Тукъ да стжпи грозенъ Кжржалия:
Салъ камъни отъ горѣ да пущамъ,
Жива душа тука не пропущамъ . . .
Иди Али, иди брате с' Бога,
Моли, Али, святаго за слога,
Да ти, Али, той сждѣ помага,
Да надвийми тогосъ върла врага
Тъзи змия люта, ядовита,

[1]) Криволити, които се извивжтъ, кривжтъ, криволжтъ.

Тъзи ламия, хала, халовѣта,
Що й зинала гладна безъ насита
Гладна кучка, върла бѣсовита,
Да погълни за имане свѣта . . ."
Руменецъ се на Али подади,
Буенъ огънъ в' сърце си угади,
По лице си у вредъ по странитѣ
И свѣтнахѫ Алию очитѣ,
Кътъ два живи въглена, в' жарава,
Кътъ два огня у гѫста дѫбрава.
Та съсъ огънь уста си отвори,
Кѫръ сердерю така заговори:
„Азъ отивамъ, Сердаре, съсъ Бога
И ще моля азъ Бога за слога,
Надѣвамъ се азъ на вишни Бога,
Да ни даде сила братска, слога
Да утървемъ, Сердере, дѣцата,
Да избавимъ, брате, фукарата,
Да прогонимъ тия грозни хали,
Що сѫ за кръвь тъй жедни зинали.
Но догдѣ си азъ отгорѣ додѫ,
Пакъ ви казвамъ, дръжте на обхода —
Дръжте *щрекѫ*[1]) и будна обхода,
Догдѣто си ази тука додѫ,
Че тогази вѣрно, мѫжки синца
Ще играйми друга рачeница:
Кърви ще се на порои лѣѭтъ
И юнашки пѣсни ще се пѣятъ . . .
Тъй ми шепне на мене Аллаха:
„Напрѣдъ, Али нѣмай вече страха . . .
Сбогомъ Сердаре сбогомъ Саня
На вази се надѣва Алия . . ."
Тъй Сирака на край изговори
И вече имъ дума не повтори,
Приплѣщи си бърже шишнето
Кротко мило погледна небето
И замина на гор' изъ *дерето* . . ,
Слънцето се вече издигваше,
Надъ Червенъ-брѣгъ горѣ надникваше,
Озарило то бѣше горето,
По връшито и долу полето,
А хърчане сѐ тъй си течахѫ,
Бистри води бърже гугуряхѫ.
По плочитѣ равни, побѣлени,
Край върбитѣ, ниско поклонени,
Славеитѣ около пѣяхѫ,

---

[1]) Щрекъ стража, готовъ.

Гълҗбитѣ горѣ гугучàхҗ;
По мандритѣ тукъ тамѣ дояхҗ,
Яганцата в'граждави блѣéхҗ;
А крѣнитѣ, долу в' кривинитѣ,
Изъ хърчане долу подъ стѣнитѣ,
Пъстървитѣ пъкъ изъ дълбинитѣ,
Плѣкҗтъ, рипҗтъ дълбоко играҗтъ;
Грижа що е и нещҗтъ да знаҗтъ . . .
Кҗръ-сердаря, двама съ Османа,
Заминахҗ надолу къмъ хана[1]);
Отидохҗ хората да дирать
И дружина вѣрна да събирҗтъ.
А Сирака върви, заминува,
Славѣитѣ намъ и дали чува:
Той на явѣ, буденъ, сънъ бълнува;
Кътъ че лѣти, така му се струва:
Той си мисли с' *тайфа* да се върне,
У дома си свойтѣ да надзърне,
Дѣтето си сладко да пригҗрне,
Че тогава веселъ в' бой да тръгне,
Срѣщу люти, вълфи Кържалии,
Срѣщу грозни, диви Даалии . . .
Тъмни мисли Алия несяхҗ,
Кътъ черъ облакъ в' умъ му се виахҗ
У глава му калбо се кълбяхҗ —
Кҗржалии Алия блазняхҗ —
Биткитѣ се прѣдъ него вѣстяхҗ
И кървитѣ отъ рани течахҗ . . . .
Стръмнинитѣ догдѣто исходи,
Надъ Кунино горѣ догдѣ доди,
Слънцето бѣ вече на обѣда,
Той, уморенъ, да почини сѣда,
Надъ Кунино на върха, на *грѣда*,
Сички села отъ тамъ да оглѣда,
Що се видҗтъ долу в' равнината,
Край Искара и край планината
Тамъ отъ горѣ, горѣ отъ висината[2])
Хладенъ вѣтъръ тука сé повѣва,
Перченя му почна да развѣва,
Лицето му зé да расхладѣва
И надѣжда в' него да вселява.
Кътъ разгледа долу равнината
И Балкану горѣ висината,

---

[1]) Въ Раховско, селскитѣ кръчми ги зовҗтъ *ханови*.

[2]) На тъзи висина има римска крѣпость и камъни с' надписи. Кунин-чани ѭ зовҗтъ градище. Тъзи крѣпость е била наблюдателенъ пунктъ, отъ дѣто се види и къмъ Дунава и къмъ Балкана.

Чести села — сè покрай рѣката,
Що бѣлѣжтъ долу в' падината,
Виднѣжтъ се тамъ подъ планината,
Извади си Алия *джеврето,*
Обърса си пота отъ лицето,
Изправи си близо шишинето —
Край камъка горѣ на калето;
Опаса си чанта *июскюллия,*
Извади си хлѣбъ една *филия*
И крундиля съ люта ракия.
Пий на бързо до-двѣ, до-три глътки,
Хапна хлѣбецъ три, четери хапки,
Тури в' чанта пакъ назадъ шишето,
Запрѣгна іж на кръстъ си с' приждето[1]),
Чи улаве в' ржкж шишинето,
Та му отвори бърже *кжршилжка,*
И разгледа най-добрѣ *азлжка*
Да не се е нѣщо увлажило,
Отъ росата нѣкакъ подпотило;
Но барутя тъй си сухъ стоѣше
Както й сипънъ, тъкъвъ прѣсенъ бѣше.
Улови му мжжки *чакмаклжка*
И заклопи тихо кжршилжка.
Изправи се, умилно продума
Къмъ небето тиха блага дума:
„Боже милий, Боже, помогни ми,
Юнакъ момци, Боже, подари ми! . .“
Чи поглѣда горѣ отъ високо
И разглѣда долѣ на широко
Какъ се вие, лъщи пустий Искъръ,
Какъ си тече извитъ, бързъ и бистъръ,
Край лжкитѣ, край росни ливади,
Край стѣнитѣ, край рутни грамади,
Прѣзъ горето и прѣзъ планинето,
Край селата и по-край долето . . .
Катъ че виси[2]) горѣ планинето,
Какъ го стига тамо до небето,
Прѣбулена на връхъ надъ челото
Съсъ облаци гжсти-бѣловати
И съ мъгли димни-сивовати;
Надъ вършито бѣлѣй се снѣжето,
И се губи горѣ в' вишинето —
Горѣ, горѣ, горѣ във небето . . .
А пъкъ долу, долу край горьето,

[1]) **Прижде, прiждави, катарами, пряжки.**
[2]) **Виси възвишава, виши, подига се.**

В' падината, долу в' равнинето,
Тукъ тамѣ се види нѣкой мандра
И бѣлѣѭтъ румнитѣ ѝ стада,
А тамъ горѣ, горѣ край стѣнитѣ,
Изъ горитѣ и между скалитѣ,
Виднѣѭтъ се села и колиби,
Кътъ печурки, бѣли росни гѫби[1]),
Гледа Али жално и чумерно
И къмъ Бога дума умилено:
„Боже вишни, леле, Боже, мили,
Що сми, Боже, толкусъ прѣгрѣшили,
Та ни устави, Боже, и забрави
С' тѣсъ хубости и с' тѣзи дѫбрави,
С' тѣзи гори и съсъ тѣзи води,
С' тѣзи стѣни и с' тѣзи планини,
С' тѣсъ долини и с' тѣзи равнини,
С' тѣсъ дълбини и с' тѣзи висини,
С' тѣзи, Боже, лѣпи хубавини! . .
Да ги газѭтъ, Боже, Кѫржалии,
Да запустѭтъ, Боже, Даалии
Тѣсъ хубости и тѣзи долини,
Тѣсъ стрѫмнини и тѣзи равнини;
Тѣ сѫ, Боже, твоята градина,
С' рѫка Боже не е насадена
А отъ тебе на свѣта дарена,
Тъй хубава и тъй прѣмѣнена,
Както мома за хоро стъкмена . . .
Щѣшъ ли, Боже, ти да ѭ оставишъ,
Щѣшъ ли, Боже, ти да ѭ забравишъ,“
Да ѭ обърне леле на пустия,
Тъзи вълфа, тъзи харамия? . . .
Не ти ли е, мили Боже, жално,
Не ти ли е, вишни Боже, милно,
Да оставишъ така да пропадни
Туй хубоста денемъ посрѣдъ пладни! . . .
Я — каква е, Боже, хубавина
Я — каква е, Боже, хладовина,
Я — каква е, Боже, какъ да кажѫ? . .
Думи нѣмамъ, сичко да искажѫ! . .
Това добро що си, Боже, дарилъ,
На земета, що си испроводилъ,
Не оставяй, Боже, милий Боже:
Недѣй дава, кой както си може,
Да пстъпква, твоята градина
И съсъ неѭ, — тъзи хубавина!

---

[1]) Отъ това мѣсто се видѭтъ сичкитѣ села, както долу въ равнина тъй и горнитѣ подъ стѣнитѣ на врачанската планина, като челопекъ и м.

Я, вижь, Боже, горѣ планината,
Я, погледай долу равнината,
Я, надникни и вижь стрмнината,
И надъ нея — горѣ висината,
Висината, в'едно с' равнината
И срѣдъ нея — Искара рѣката,
Що ѭ сѣче долу прѣзъ срѣдата
И събира отъ вредомъ водата,
Та ѭ носи долу у полето —
У Дунава и отъ тамъ — в' морето! . .
Запази ни, Боже, добрината
Запази ѭ, Боже, отъ злината
Съсъ селата, Боже, съсъ стадата
И горкитѣ майки съсъ чадата . . .
Помогни ми, Боже, мили Боже,
Да утървѫ тъзи хубавина,
Да завардѭ твоята градина:
Ще та славѭтъ, Боже, до амина:
Бащи, майки, дѣца, сиротиня . . ."
Слънцето се горѣ издигаше,
Голѣмъ обѣдъ вече достигаше,
Сирака се долу наваляше,
Къмъ Искъра, бърже прѣвалѣше.
Испусна се долу изъ върбака,
Край рѣката, по край в' рѣкитака,
Изгуби се бързо изъ гѫстака,
Къмъ Кунино — право в'тополака . . .

III.

Подирь два-дни, подирь два-дни, три-дни
Кътъ приближи вече да се съмни,
Прѣдъ зората, йоще в' тъмни мрачки,
Зачухѫ се неразбрани глъчки:
Горничани и млади Брѣсчàни,
Габърчани с' люти Реселчàни,
Събрали се тамо в' планината
Надъ Реселецъ, горѣ в' пещерата,
Сички с' пушки добрѣ обрѫжени,
С' шишинета юнашки стъкмени,
Чакѫтъ нѣщо и глѣдѫтъ на горѣ:
Никой не знай какво имъ е зоря. —
Подирь малко, ето се издади,
Надъ стѣнето, гласъ имъ се обади:
„Хей Иване, хей, Дели-Иване!
Тука ли си, дѣ си пехливане?
Отъ дѣ тука на долу се слѣзва,

Дѣ рѣката тука се прѣгазва?
Кждѣ води тъсъ ваша пжтека,
Ще слѣзимъ ли здрави долу лека?“
Обади се бързо Дели-Иванъ
И слѣдъ него левенъ *башъ*-пехливанъ
Башъ-пахливанъ, че и кючукъ Османъ:
„Ще слѣзите, какъ не ще слѣзите —
Тукъ рѣката нà ще прѣлѣзите,
Само дръжте добрѣ поводитѣ
Тукъ рѣката, при насъ, ще бродите . . .
Я, тичайте, бре, горѣ, Османе,
Я тичайте скоро, бре, Иване:
Туй сж наш'тѣ, наштѣ Кременчане —
Баруть носнжтъ отъ горѣ с' товари —
Виднѣнжтъ се тамо шесть кжтжри . . .“
Врукнахж се млади Реселчани,
Втурнахж се левенъ Горничани,
Като сърни, кътъ диви глигани,
Кжтъ *малджии* за пусто имани,
Срѣщнахж го горѣ надъ стѣньето,
Надъ Хърчани, право прѣдъ калето[1]);
Поздравихж юнашки юнака,
Поздравихж старца дѣда Лака:
„Добрѣ дошелъ старъ, юнако, Лако!
Ти ли си билъ? кждѣ е Сирако?
Ще ли скоро Али да се върне,
И кждѣ насъ малко да надзърне? . .
„Болѣ нашелъ, момци, се левени,
Реселчани и млади Брѣсчени,
Лѣсно е то, лесно за Сирака,
Ще ви кажи послѣ дѣдо Лако,
А сега ми, момци, помогнете,
Кжтжритѣ долу да сведете,
Таму долу при онѣсъ да слѣзимъ
И рѣката таму да прѣлѣзимъ,
Че тогава сичко ще ви казвамъ:
Имамъ много, азъ да ви приказвамъ . . .“
Впуснахж се тичомъ Помацитѣ
Прѣплющѣхж край тѣхъ лѣщачитѣ,
Искокнахж сички изъ шумацитѣ —
Българитѣ, в'едно съ помацитѣ —
Посрѣшнахж дѣда левенъ Лака
Тамъ на върха, горѣ в' камънака,
Поводитѣ яко уловихж,
Канаритѣ бърже об'колихж,

[1]) Надъ пещерата горѣ има стара крѣпость, за която има прѣдание, една мома на имѣ *Рѣса* ѭ вардила, при привземанието.

Навалихж долу къмъ рѣката,
Къмъ Хърчане, долу в' кривината
И слѣзохж право при Ивана,
При Сердаря и при Пехливана,
Тамо долѣ, долѣ подъ стѣната,
На лжката, долу в' равнината,
Подъ калето и прѣдъ пещерата,
Край Хърчане, дѣсно до рѣката.
Проговори Иванъ, Дели-Иванъ
И слѣдъ него Сердаря и Османъ:
„Добрѣ дошелъ, дѣдо, левенъ Лако,
Добрѣ дошелъ старъ баща, юнако!
Що ни носишъ, я дѣдо, кажи ни,
За Сирака нѣщо раскажи ни,
Дѣ е сега, кажи, кждѣ ходи,
Ще ли скоро и къмъ насъ да доди?“
Отговори дѣдо левень Лако
Левенъ Лако, старъ прочутъ юнако:[1])
„Болѣ нашелъ, бре, млади юнаци,
Бре, юнаци, пехливанъ — Помаци —
Барутъ носьж, отвждь прѣзъ Балкана,
Тамъ отъ горѣ, далечь, отъ хавана.
Работата върви на-сполука.
И Сирака й скоро, скоро тука.
Води момци се млади Левени
Кътъ вълци на кръвь настървени —
Одборъ момци, сичкитѣ стъкмени,
С' шишенета сички обржжени . . .
Но кажете, тия тѣжки твари,
Дуръ е тъмно, дѣ щемъ ги истварп
В' нѣкой мѣсто сухо, загатено,
И отъ очи скрито, потаено,
Догдѣ доджтъ нашитѣ юнаци,
Да го свиjжтъ на яалж фишеци? . .“
Дели-Иванъ Лаку отговори
И слѣдъ него Сердаря повтори:
„Ето тука, тука подъ стѣната,
Подъ стѣната, долу в' пещерата;
Тука й сухо й отвредъ згътено
И отъ всждѣ — тайно потаено;
Пещерата й тукъ много дълбока,
Вжтрѣ равна, суха и широка [2]).
Когато сж турци прѣвземали
Наш'то царство, с' сила отнемали,

[1]) Увраченско, както и въ търновско употрѣбявжтъ Имннт. падежь отъ родъ съ О.
[2]) Въ тъви пещера сега Реселчани си запиржтъ стадата. Надъ нѣя ѣ е старата крѣпость.

Цѣли села тука, съсъ дѣцата,
Сѫ се крили отъ зло в' пещерата."
Уведохѫ вѫтрѣ кѫтѫритѣ,
Истварихѫ бързѣ товаритѣ —
На дъното горѣ в' пещерата,
В' дълбината, чакъ тамъ в' тъмнината.
Проговори сега Дели-Иванъ:
„Чувашъ ли ме, я чуй Кючукъ-Османъ
Хайде дѣда у насъ да заведемъ,
Прѣзъ мѣстата хемъ ще го прѣведемъ,
Да ни види горѣ канаритѣ,
Канаритѣ, долу с' пещеритѣ,
Задъ които може да се бийми
И дѣцата у нужда да криймѝ.
У менъ 'ко щѣшъ да го нагостими,
Нагостими, да го напоими,
Едно друго, дѣдо, да ни кажи,
За Сирака нѣщо да раскажи.
Хайде у менъ сега да отидемъ,
Хемъ селото синца ще обидимъ,
Хемъ момцитѣ, що чинѫтъ, ще видимъ —
Работата добрѣ да нагласимъ,
Юнацитѣ мѫжки да на сърчимъ,
Но догдѣ се у селото маймѝ,
Тука трѣбва сички да не хаймѝ:
Дружината трѣбва тукъ да пази,
Нѣкой хайта да не ни нагази —
Тукъ да пази горѣ пещерата
И около на сѫдѣ лѫката:
Да уловѫтъ мѫжки шишинето
И да вардѭтъ горѣ по стѣньето,
По стѣньето, и долу дольето
И да гледѫтъ на долу в' польето:
Щомъ се нѣйдѣ хайтитѣ покажѫтъ,
Нека додѫтъ бърже, да ни кажѫтъ."
Кючукъ Османъ уста си отвори
И Ивану така загори:
„Думитѣ ти Иване удобрявамъ,
На сичко се с' тебя съгласявамъ,
Само да се бърже ходи й доди,
Чи Сирака скоро ще си доди;
Сичко трѣба тукъ да е готово,
„Що й попово то да е готово."
Кьто й така и Иванъ му рѣче —
Думата му на двѣ не прѣсѣче:
„Тъй да бѫде, азъ се съгласявамъ,
Думитѣ ти и азъ удобрявамъ."
И извика Иванъ, дели-Иванъ,

Кътъ кихая на селския мегданъ:
„Ой, юнаци, млади Реселчани,
Ой, Помаци, борци Горничàни,
Ой Брѣсчани асланъ-пехливани,
Вий сичкитѣ тукъ ще останите,
Проходитѣ мжжки ще хваните:
Ще вардите горѣ надъ стѣньето
И около на сждѣ дольето . . .
Видите ли нѣкой Кързжалия,
Нѣкой хайта, краста Даалия,
Бийте псето, що е побѣснѣло;
То й за крушумъ гладно угладнѣло!“. . .
И дойдете, та ни извѣстете:
Нѣкой момъкъ при нази пратете.“
Момцитѣ се сички притърчахж,
При Ивана, па купъ се събрахж,
Нѣщо скритомъ, скупомъ, приказвахж
По между си, — сички се разбрахж . . .
Послѣ зехж в' ржка шишинето,
Запасахж[1]) горѣ изъ дольето,
Изъ горьето и изъ нещирьето,
Надъ Хърчане, горѣ надъ вършьето,
Вситѣ върши, горѣ надъ калето,
Да огледвжтъ и долу польето
И на-горѣ, на югъ-планиньето . . .
Тръгна Иванъ в' едно съсъ Помака,
Поведохж с' себя дѣда Лака
Изъ Хърчане, долу в' равнината,
Надъ Реселецъ, тамо надъ стѣната,
Излѣзохж тамо в' тъми зори,
В' тъмни зори, надъ селото горѣ
Надъ Реселецъ, тамъ на равнината,
Надъ Искъра тамо надъ рѣката,
Отъ дѣто се види равниньето,
Равниньето, и долу польето
И около на сждѣ стѣньето,
По стѣньето в' редомъ пещирьето,
И се лъщѣй Искару водьето
Долу, долу, долу в' низиньето . . .
Зорницата зè да прѣблѣднява:
Слънце скоро, вече ще изгрѣва . . .
Славѣитѣ, на вредъ изъ джбрава
Пѣжтъ пѣсень — пращжтъ Богу слова . . .
Хучи долу, долу в' низиньето:
Ручи Искъръ, тамо меж' стѣньето
И гласа му често го повтарятъ

[1]) Запасахж направихж поясъ, лѣса, редъ, цѣпь.

Триста стѣни, ясно отговарятъ . . .
Ей и Райко[1]) — че зе да надниква
Надъ Червенъ-брѣгъ и-вече изниква . . .
Отлѣтѣхѫ вече тъмни зори,
Зелнахѫ[2]) се навредъ буйни гори;
Слънце блѣсна горѣ на небето,
Зачерви се срѣща му стѣньето,
Надъ Искъра горѣ надъ водьето.
Угледва се слънцето в' вирьето,
Угледва се тамо у водитѣ,
В' вировете̂, долу в' дълбинитѣ
И се вижда йоще по чървено, —
Като пламъкъ и ясно, и грѣйно,
Та не може на туй огледало,
Да се гледа слънцето изгряло,
Къто че е изъ вира изврѣло —
Ясни лучи вседѣ распиляло.
„Гледай, дѣдо, гледай хубавина,
Гледай, дѣдо, и онъсъ планина,
Гледай стѣнье, гледай бистро водье,
Гледай небе, гледай равно полье
Гледай дѣдо на вредъ — и рай земе!
Птички пѣятъ вседѣ изъ горьето,
Орѣлъ лѣти горѣ подъ небето,
Искъръ ручи долу в' низиньето,
Слънце грѣе и долу из' вирьето! . . .
И тъсъ земе, дѣдо, дѣдо Лако
Да ѭ дадемъ на тѣсъ върли псета? . . .
Душата имъ клета, да й проклета! . . .
Не е ли грѣхъ тежъкъ, дѣдо Лако
Прѣдъ Господя, кажи, дѣдо Лако
Не е ли срамъ, бащице, юнако
Дѣдо Лако, я рѣчи ми татко! . . .
И прѣдъ свѣта, Боже, и прѣдъ мира? . . .
Азъ за неѭ, дѣдо, ще да умрѫ
Ще се борѭ, до край ще се биѭ,
Или вълфи, дѣдо, да надвиѭ,
Иль в' земета мъртъвъ да се скриѭ,
Да се скриѭ, Боже, да не видѭ,
Какъ дѣцата, Боже, ще ми колятъ,
Какъ стадата, Боже, ще ми дѣлятъ,
Какъ майка ми, Боже, ще убиятъ,
Какъ жена ми, Боже, ще затриятъ,
На синца ни, — каквото ни празятъ —
Тѣ честьта ни с' крака ще погазятъ . . ."

---

[1]) Името на слънцето.

[2]) Зелнахѫ се еднокритенъ глас. отъ *зеленѣѭ* зелнахѫ. зеленихѫ.

Тъй говори Иванъ дѣду Лаку,
Барутчию, старуму юнаку
И растжженъ така продължава:
„Тжгж имамъ в' гжрди кътъ жарава
Тъзи жара, дѣдо, да залѣьж
Ще да викнж, пѣсень да запѣьж;
Съсъ пѣсеньта тжга да удавьж,
Грозни мисли дано да забравьж! . .“
Ахна Иванъ и пѣсеньта екна:
Пещирьето гласа му от'екна;
Догдѣ Иванъ дума изговори,
Стѣньето ьж слѣдъ него повтори:[1])
„Боже, Боже, Боже, вишни Боже,
Да се живѣй тъй, Боже, неможе;
Сѐ да търпишъ и да ожидвашъ,
Кога душа подъ ножь ще прѣдавашъ . . .
До кога ще й туй грѣшно мжчило,
Нѣма ли край туй пусто търпило?
Свѣта писна, Боже, на ковило! . .“
Кьто испѣ тая жална пѣсень,
Ахна Иванъ и другата викна
И Ахта му стѣньето откликна:
„Заплакали ми й гората,
Гората, и планината
И на гората листьето,
И на польето трѣвьето,
И на трѣвьето листьето,
И на листьето цвѣтьето,
И край Искара стѣньето,
Стѣньето, и пещирьето
За Сиракъ, бюлюкъ-башия,
Отъ Чомаковци гидия! . . .
Кога ще Сиракъ да доди,
Чети юнаци да води
Изъ тѣзи гори, пещери,
Изъ тѣзи урви канари,
Дилии да си надвии,
Дилии и Кжржалии,
Селата да си утърве
Отъ тия псета умразни,
Кръвници и лакомници,
Дѣто сж, Боже, запали
За плячка и за имани,
Кръвь да проливжтъ — душмани . . .
Я бързай, бързай, Сирако,

[1]) Въ това мѣсто, надъ Реселецъ, се отеква ека (охото) нѣколко пжтж гъ стѣньето и пещирьето и сега.

Я, бързай, бързай юнако
Чи момцитѣ сѫ готови
С' пушки, ножови, пищо
Да ги поведешъ, Сирако,
Да ги заведешъ, юнако,
Змиитѣ да си избиѭтъ,
Вълфитѣ да си истриѭтъ:
Да си утървѫтъ дѣцата,
Да си запазиѭтъ селата,
Да си избавиѭтъ стадата,
Да си опазиѭтъ земета
Хубава земя — рай-Божи,
Ела ни, Боже, поможи! . ."
Догдѣ Иванъ пѣсеньта испѣя
И слънцето на сѫдѣ огрѣя . . .
В' пѫть вървѣхѫ, пѣхѫ, приказ
И слѣдъ малко у Горникъ слѣз
Теглѭтъ право във двора на
Кѫтѫритѣ горѣ подъ сайвана,
Донесохѫ буйна косѣнина,
Косѣнина, блага детелина —
Прѣсно сѣно, скоро натъкмено
Младо, цвѣтно, росно, не плъсте
Отъ лѫката сега откосено,
Що мирише отъ благия *сминдул*
На иглика и на тимянуга,
На тинтява, *бабина душица*
И на желта хубава кѫмшица.
Пълни если върхом наплъстихѫ,
Зобницитѣ с' чумикъ натъкмихѫ,
Кѫтѫритѣ сито назобихѫ
И съсъ трѣва сички накърмихѫ.
Догдѣ сичко мѫжетѣ тъкмѣхѫ,
Пъкъ женитѣ софрата редѣхѫ
И виното в' чучура[1]) студѣхѫ.
Когато бѣ сичко стъкмено:
Ястие, питие й виното студено
Насѣдахѫ сички, се гостихѫ —
Дѣда Лако най-вече кънѣхѫ;
Гостихѫ го и го напоихѫ.
И приказка блага заловихѫ:
Приказвахѫ за Али Сирака,
Приказвахѫ за Сердарь Помака,
И за сички отбрани юнаци,

---

[1]) Въ Горникъ, срѣдъ селото, въ падината има во
съ вода, изворъ, съ *сайбия* (духъ), и народа, щомъ засѣд
ди при него ни за вода, ни минува край него.

За Българи и върли Помаци
И най послѣ — и за дѣда Лако —
Какъ е вървѣлъ нощемъ прѣзъ гѫстака,
Прѣзъ урвитѣ и прѣзъ камънака,
Догдѣ стигне горѣ отъ хавана;
Какъ се й губилъ самъ си изъ Балкана...
На софрата у Дели Ивана,
Дѣдо Лако тъй дума захвана:
„Кога тръгвахъ ази за хавана,
Али тръгна отъ насъ с' попъ Ивана.
По селата, сѫдь в' равнината,
Подъ Кремена долу в' падината:
Гласѣхѫ се двама да об'идѫтъ
'Сѣтѣ села, долу край рѣката,
Край Искара и подъ планината
А че послѣ, казвахѫ да идѫтъ
Прѣзъ рѣката, у вредъ да обидѫтъ,
Между двата Искара, селата
С' държавитѣ[1]) и съсъ колибьята.
Кътъ се връщахъ, вчера, ми казàхѫ:
Наш'тѣ, в' пѫтя долу ме срѣшнáхѫ,
Че събрали до стотина момци —
По-веч' пѣши, а нѣкой и кон'ци.
С' дълги пушки и чифте пищови,
С' шишинета и остри ножови,
Сé юнаци, сé млади левени,
Сички за бой мѫжки притъкмени —
Днеска, утре тѣ ще бѫдѫтъ тука —
Работата върви на сполука...
Но азъ трѣба пакъ назадъ да идѫ,
Хаванитѣ скоро да обидѫ:
Тука барутъ, Иване, ще трѣба
Не е лесна тая нова свадба;
Хорото ѝ ще е люто-вито —
Мѫжко хоро, хоро страховито...
Туй играчка, да го рѣчешъ, не е;
Тука кърви, момче, ще се лѣе:
Не е това дѣтинска играчка —
Тукъ ще има играчка и плачка!.."
Кътъ запукѫтъ пушки и пищови,
Кътъ заблѣскѫтъ сабьи и ножови,
Кътъ на барутъ, момче, размириши,
Та да видишъ тогава *джумбиши*...
На наш'тѣ се азъ добрѣ надѣвамъ;
Защото ги отъ близо познавамъ.

---

[1]) Държава, дѣто имъ сѫ земитѣ и добитъка, полугари, чифлици, въ лъкъ размѣръ.

Тѣ сѫ вече на кръви стървени
И на крушумъ вече сѫ учени:
Теглили сѫ тѣ и люти рани
Отъ крушуми и отъ ятагани . . .
Лани горѣ, ей тамъ, в' кривиньето,
В' *Костелево*, горѣ подъ стѣньето,
Тѣ се бихѫ с' *тайфи* Кѫржалии,
С' Арнаути, с' вѫрли Даалии
И имъ зехѫ нощемъ сексанитѣ
И паритѣ, в' едно съсъ торбитѣ,
Но и рани малко не носихѫ —
Цѣло лѣто с' билки ги цѣрихѫ . . .
Тѣ и сега глоглави ще тичѫтъ,
Кѫтъ глигани у вредъ ще се внничѫтъ.
Истина е това, що ви казвамъ,
За туй, казвамъ, на тѣхъ се надѣвамъ.
Мѫчното е когато ще влѣзвашъ,
У огъня, в' боя да нагазвашъ,
А че послѣ, 'сѣка пуста плачка,
Вижда ти се, като че играчка . . .
Я, гледайте, и у меня има
Три бѣлѣга грозни — отъ крушума,
А пъкъ единъ —, ей тукъ, е забоденъ,
Цѣлъ го носѭ, ето — деветь годинъ . . .
Деветь души проклетитѣ бѣхѫ;
Крушумитѣ като дъждъ ручахѫ,
Ама и ний добрѣ имъ платихми:
Сички псета крестави избихми.
Арнаутя, тѣ, проклети бѣхѫ,
Кѫтъ звѣрове у боя ревѣхѫ . . .
Тогасъ отъ тѣхъ ние утарвахми
Баба Цвѣта — сега попадията,
Мома бѣше тя тогасъ горката —
Грабнахѫ ѭ на пѫтя отъ колата . . .
Отъ насъ единъ само мъртъвъ падна
А ранени сички, рѣчи, бѣхми:
Цѣла зима ранитѣ търпѣхми,
Но остана и нѣщо прѣдъ кума —
Това не е да се казва дума —
По сто желти, айналии зехми
И по нѣщо нанизицъ дѣлихми,
А вълфитѣ на купъ изгорихми:
Подъ листница сичкитѣ тѣглихми
И на пепелъ тамо го стопихми . . .
Така бѣше, тогава, Османе! . .
Юнакъ ли си — ето ти имане!
Ама трѣба й надъ рани да плачишъ
И крушума кѫтъ мене да влачишъ . . .

Тѣ не бѣхѫ по-долни гидии
Отъ тѣсъ сега люти Кърджалии,
Ама и ний псета ли ти бѣхми:
Цѣло лѣто на слѣдъ тѣхъ вървѣхми,
До гдѣто ги най-послѣ случихми,
Като вълки на купъ ги избихми . . .
Ей тамъ горѣ, кѫдѣ Черепиша[1]),
Подъ стѣната, долу в' бучумиша[2]) . . .
Игралъ съмъ азъ и на тия свадби . . .
Баруть иска . . . Не се върши с' брадви,
Баруть, крушумъ, пушки, шишинета,
И крушуми люти на тестета,
Че да стигашъ, отъ тукъ, отъ стѣната
Прѣзъ Искара, отвѫдь надъ лѫката . . .
Ехъ, години, ехъ, пусти младини!
Кѫдѣ пусти скоро отлѣтѣхте,
Или в' Лака вѣчно сънь заспахте? . .
Да се пусти с' пари купувахте,
Продалъ бихъ си сички живи брави,
Да ви купя и млади и здрави! . .
Да подскочѫ, както съмъ си скачалъ,
Да потропна, както съмъ си тропалъ,
Да подвикнѫ горѣ на високо,
Да ме чуѭтъ долу на широко;
Да поведѫ отборъ млади момци
Сé левени, сѐ юнаци горци,
Че да видишъ тогасъ, бае, Иване,
Бае Иване, я! Кючукъ-Османе,
Какъ се биѭтъ върли, бѣсни псета:
Ще се ввонѭтъ тѣсъ тука *дерета* . . .
Имамъ азп трима левенъ сина,
Три сокола, три люти аслана
И три внука — да сѫ живи, здрави —
Като орли, сиви, бѣло-глави,
Що се виѭтъ горѣ надъ Балкана
В' облацитѣ на връхъ надъ думана —
Идѫтъ сички наедно с' Алия,
Ще се биѭтъ тѣ като стихия,
Но азъ искамъ, и азъ да съмъ тука . . .“
Така Лако насърчи Ивана,
Дели-Ивана и Кючукъ-Османа . . .
Двамата го в' очитѣ гледахѫ,
А очи му вѫглѣни — лъщяхѫ
И думитѣ като звънъ звъняхѫ:
Душата имъ сладко веселяхѫ . . .

[1]) Черепишкия мънастирь.

[2]) Бучумишъ, мангуна, цволъ, цволига, бъдаранъ, кукута.

„Не си дѣдо ти още устарѣлъ,
Нито, дѣдѣ, пькъ си още запрѣлъ,
Кътъ ти лъщьятъ тъй ясно очитѣ
И ти ичятъ така хуратитѣ. . .
Много можешъ ти още да вършишъ,
Юнащини й сега да свършишъ,
До гдѣто е в' тебе тая душа
И снъга ти тъй те още слуша;
Като ходишъ тъй юнашки, пѣшки
Изъ Балкана в' таквисъ друми тешки
И да карашъ по шесть тешки твари
И прѣзъ води и прѣзъ буйни гори,
И да носишъ така шишинето
На рамо си навредъ изъ дольето,
Можешъ, дѣдо, йоще да се биешъ,
Кържалии и сега да триешъ. . .“
Тъй отвърна Помака на Лака,
На стария, Кременецъ, юнака:
Ареса му стария дилия,
На Османа лудата гидия. . .
Слѣдъ туй, Лако, стана и погледа —
Видѣ слънце — вече на обѣда
И захвана с' благи, леки думи,
Сладко-думни, стари рѣчи умни:
„Приказскитѣ за день се не свършятъ,
Благи думи никакъ не довършятъ:
Трѣба, момци, вече да се ходи,
Че дружина скоро ще ви доди,
А пькъ ази вѣрно съмъ се врѣкълъ —
Далъ съмъ клетва — и съмъ се обрѣкълъ,
Тъсъ недѣля, безъ друго, да дон'ся
Тукъ в' Реселецъ азъ да ви принеся
До двадесеть, тѣжки, буйни твари
Палеръ баруть за вѣрни другари. . .
Хайде сега вий ме испратете
И до върха горѣ проводете,
Да не сбъркъмъ пътя, нѣйдѣ горѣ
В' кривинитѣ, че днеска у-зорѣ
Ги минахми твърдѣ бързоходомъ,
Кътъ слѣзвахми скоро плахогледомъ
В' тъмнината, рано в' мърчината,
Надъ Хърчане, горѣ надъ стѣната,
Догдѣ слѣзимъ долу в' пещерата. . .“
Дуръ издума старий дѣдо Лако,
Скочи Иванъ бърже съсъ Помако,
Кятярнтѣ скоро пригодиха
И за изъ пътъ ястье му туриха:
Малко месо, прѣсно, уварено

И сирене мазно, посолено,
Прѣсна пита, чиста и прѣсѣна,
Плоска вино, до гуша налѣна.
Потеглихѫ пакъ трима назади
Прѣзъ урвитѣ, прѣзъ рутни грамади
Тамъ изъ Горникъ право прѣзъ гората,
Надъ Реселецъ горѣ подъ стѣната.
Излѣзохѫ долу край рѣката,
Край Хърчане, право при водата,
Уловихѫ утвѫдь кривиньето,
Излѣзохѫ горѣ на *тепето*[1]) —
На сѫщата висока планина,
Дѣт' го срѣшна младата дружина.
„Стига толкосъ, дѣдо Лако дума,
Азъ намѣрвамъ сега вече друма:
Това царство отъ тука — е мое
Сѣсъ присое и с' тъмно усое;
Азъ отъ тука, вече жумишката,
Утивамъ ви вече в' планината.
Прощавайте, но скоро идете —
Пещерата юнашки вардете,
Сички момци добрѣ притъкмете,
„Али иде", на сички рѣчете:
Юнашки ги, мѫжки на сърчете".
Простихѫ се горѣ на прѣвàла,
При острата тамо гòла скàла . . .
Дѣдо Лако тихомъ си замина,
Къмъ Кунино, за Долня Кремена,
А пъкъ Иванъ, двама съсъ Помака,
Уловихѫ на горѣ шумака —
Да излѣзѫтъ горѣ на високо,
Да разгледѫтъ долу на широко,
Да насърчѫтъ младитѣ юнаци,
Българитѣ, върлитѣ Помаци.
И — да ли се долу не виднѣе
Кѫржалия, нѣйдѣ да вилнѣе,
Дал' не гори долу нѣкой село:
Да го й пожаръ, съсъ дима, обзело[2]).

(Слѣдва).

---

[1]) Тепе тур. могила.

[2]) По дима на пожаритѣ се е познавало на кѫдѣ отивѫтъ Кѫржалии: гдѣто сѫ ударяли, тѣ сѫ палѣли вредъ селата и ги обирали.

Горникъ село надъ чомаковци на едно възвишено мѣсто. Половината му жители сѫ биле Помаци, а половината Христ. Българи. Помацитѣ сички се върнахѫ слѣдъ войната, но послѣ, нѣкои си продадохѫ имуществото и отидохѫ въ Турция. Срѣдъ селото има богатъ источникъ, който извира въ падината, срѣдъ една поляна. На Помацитѣ кѫщитѣ бѣхѫ около извора. Извора, който се каза въ бѣлѣжката, е *самодивски* т. е. има, споредъ повѣрието, *сайбия*, който го варди и по нѣкога го *спира да го чисти*, а това показва, че той е отъ *периодическитѣ* источници, каквито има на много мѣста въ врачанско, като, въ Камено-Поле — малкия источникъ срѣщо селото, при пустатѫ черква, дѣто е било старото село, при Габара и др. За този источникъ сѫ ми расказвали Горничани, че, когато се наберѫтъ черни облаци надъ планинитѣ и ще почне да гърми, отъ срѣшвата страна, прѣзъ Искара, отъ по високия върхъ надъ с. Червенъ-брѣгъ, отъ върха, който се зъве *Биволица*, дѣто има тъкъвъ сѫщъ *Источникъ*, и римска крѣпость излѣгалъ сайбията и, като огненно повѣсмо, се спущалъ прѣзъ Искара и влѣзвалъ въ тѣхния Источникъ. Когото щѣлъ облака *да вали градъ* надъ тѣхната мѣра, сѫщия стопанинъ отъ Биволица пущалъ огненни стрѣли въ противния облакъ, раздѣлялъ го на двѣ и града ги заминувалъ. Щомъ му пуснялъ три стрѣли, които сѫ ударяли въ облака надъ селото имъ, кѫдѣ *Брѣске* (помашко село смѣсено съ Българи), надъ развалелия мънастирь *Соколъ*, който е сѫществувалъ съ калугери до кърджалиитѣ, а зданието на черквата му стои йоще —, раздѣлѣлъ облака и тѣ биле спасявани отъ градъ. Споредъ разказванието имъ, тѣ непомнѭтъ да ги е било градъ, когато околнитѣ мери често сѫ биле убивани. Отъ това село сѫ биле най вѣрнитѣ другари на Сирака — Българи и Помаци. Внуцитѣ имъ сѫ йоще живи и сѫ ни разказвали за биткитѣ и юнащинитѣ, както на Сирака, така и за своитѣ дѣди, съ кърджалиитѣ: тѣ сѫ цѣли легенди.

Селямлѫкъ отъ тур. д. *селямъ* — поздравление, стая за приемвание на гости мусафири. Помацитѣ, като мохамедани си крипѭтъ женитѣ и въ кѫщи, дѣто живѣѭтъ, не приемвѫтъ чузди мѫжие.

Крушумджия тур. отъ крушумъ — *олаво*, който умѣе добрѣ да умѣрва съ крушума, който не си хвърля крушума на вѣтара — стрѣлецъ.

Нишанджия отъ тур. нишанъ — цѣль, стрѣлецъ, който ударя сѣкоги дѣто помѣри

Върже Хали, хала въ Западна България зовжтъ змѣйоте, стихиитѣ, талжсжмитѣ. Има повѣрие, че който е роденъ Сжббота, той види духовитѣ и има такива, които съ козлино или конско въже (трѣсина), кѫто се съблѣкжтъ голи могъ да свързвжтъ таласжмитѣ и халитѣ. Кога се засуши, за да огонятъ халитѣ, въ Зап. Бълг. нощемъ се събличжтъ голи и, съ лѣзни ръжни, мълчишкомъ, ходжтъ и ржгжтъ изъ плетищата, опитѣ и други мѣста, да изгонжтъ халитѣ, за да вали дъждъ. гава сѣкий се крие въ кжщи и, когото срѣшнжтъ, нѣмишкаго бижтъ, но никой нѣма право да се оплаква. Тѣзи гонили на халитѣ се избиржтъ отъ селото съ знанието на старейнитѣ.

Уюнджия тур. — отъ *уюнъ*, искуство, хитрость, ловсть, който е искусенъ.

Кавгаджия тур. — отъ *кавга*, свада, карба, който се ажда.

Карезчия тур. — отъ *карезъ* мъсть, мъститель, който мъщава.

У яйцето, казватъ че е имало такива нишанджии, кои се улавяли на облогъ (басъ) да улучжтъ съ шишинето у яйто, турено на нѣкого на главата, безъ да поврѣджтъ человѣка.

Търнаклия — тур., отъ *търнъкъ*, некъть; има такива шки, на които на цѣвъта има нарочне направени такива бѣзи, като че ли е забивалъ нѣкой некътя си по тѣхъ. Цѣвитѣ ъ сж осморжби и сж тънки-дълги.

Глиганъ мжжкия на дивитѣ свине, дивия нерѣзъ, верпъ, випирь.

Посатъ тур. — оржжие.

Кимеръ — тур. — сводъ, свода на камината.

Харелии пъстри, на вълни (талази) смѣсено желѣзо и рма и вито при обработването.

Саия тур. — пѣша поща, пещь пощеръ който носи писа отъ единъ градъ въ другий. Тѣ сж носяли надъ колѣнѣтѣ звънчета и, като сж вървели, чували сж се отъ далечь. Саиникой не ги е закачалъ, както днесъ пощитѣ. Нѣкои сж биосвобождавани отъ данъка.

Бродилъ, газилъ прѣзъ брадоветѣ, отъ дѣто е останало

изражението „той е прѣбродилъ свѣто и миро,“ т. е. ходилъ е много. Бродѭ значи и търсѭ, дирѭ, „едвамъ можахѫ да го избродѭтъ“ — едвамъ можахѫ да го издирѭтъ, но произлязва се отъ бродъ.

Бревно, м. бревна, мость на нѣкоя малка рѣка или долъ, отъ нѣколко бревна (грѣди), наредени една до друга, по които минуватъ пѣши, а нѣгдѣ прѣвождатъ и коньe, но кола не могътъ да минувѫтъ. Бревното се зъве и *бръфь* (бръвь ж. р.) Види се, че такива мостове у старо врѣме, като е имало дебели бревна, сѫ се състояли отъ една грѣда — бревно и сега, ако и да се правѭтъ отъ по-вече бревна, пакъ се употрѣбява единственното число — бревно.

Солакъ — тур. — отъ *солъ* — лѣво, лѣвичаръ.

Колаксъзъ тур. отъ *колакъ* — *ухо* и отрицателното *съзъ* = безъ т. е. безъ уши, безухъ.

Джансъзъ тур. отъ *джанъ* — душа и съзъ = безъ т. е. бездушенъ, бездушничевъ; има два смисла и бездушенъ, лошавъ и слабъ — слабодушичевъ.

Смрадликаръ, който бере смрадлика.

Хаванъ тур. чучура, стѫпа, кутелъ, динка, дѣто чукатъ вълглѣна да правѭтъ отъ него баруть, барутчийница, фабрика за баруть. Такива хавани е имало въ онова врѣме на много мѣста, дѣто сѫ правяли изъ горитѣ баруть. Чуковитѣ на хавана ги е двигало вoдно колело, като тепавицата.

Радовень, Романъ, Ликъ, Криводолъ, Дерманци, Рибарково, Люти-Бродъ, Синьо-Бърдо сѫ села около Искара и между двата Искара.

Буюрунъ — тур. отъ буюрмакъ заповѣдати повелит. наклонение II лице м. ч. заповѣдайте.

Кусуръ тур., недостатъкъ, недоимъкъ.

Джеферъ тур. съ пъстра цѣвь сирма и желѣзо, седефени съ кондаци (приклади) нашерени съ *седефъ*, отъ медѣни чурупки.

Хърчане, рѣка която минува прѣзъ селото Камено-поле въ Врачанско и тѣче у дълбокъ жлебъ отъ варовити каменни стѣни, та слѣзва у селото Реселецъ, което дѣли на двѣ махли като скача прѣзъ много водоскоци и най послѣ подъ селото се влива въ Искара. Въ неѭ има много вкусна риба, защото рѣката тече се по камъкъ.

Реселецъ — село, което е било смѣсено съ Помаци, и

руско-турската война, но днесъ Помацитѣ ги нѣма вече: изселихж се. Това село сж го наричали раховскитѣ бееви и аги *Кючюкъ-Стамболъ* т. е. Малъкъ-Стамбулъ, Малъкъ Цариградъ и лѣтно врѣме, по жегитѣ, сж ходяли тамъ съ харемитѣ си, да си прѣминувжтъ врѣмето, да се веселятъ, да ходжтъ по ловъ въ околнитѣ гори и пещери и да се наяджтъ съ вкусна, прѣсна хърчанска риба. Мѣстностьта на селото и околностьта му е неописуема. Като излѣзете на сѣверната страна, надъ селото, подъ високитѣ скали, на равнината, прѣдъ васъ, на югъ, истокъ и сѣверъ, се откривжтъ такива великолѣпни картини, които не сж за исказвание, а надъ васъ се издигжтъ гигантски колцитови отвѣстни стѣни, по които мжтжтъ хиляди диви гжлжби, и лѣтжтъ като облаци, отъ стѣна, на стѣна и се чувжтъ, като гугучжтъ. Въ селото има нѣколко воденици и тепавици, а подъ него — изворъ съ бистра студена и, като прѣснякъ, сладка вода.

Долу има великолѣпни лжки, въ които растжтъ буйни мисири, проса и тютюни. Искара ручи и гласа му се отъеква въ стѣньето на много мѣста; срѣщо селото, на югъ, има наклонна буйна, зелена гора, която допира до самото село. Надъ селото, между жлеба на р. Хжрчане, подъ голѣмитѣ стѣни, има единъ каменнъ, високъ островъ, на който на върха на скалата, има стара крѣпость, а отдолу цѣлата скала е куфа и образува голѣма пещера, въ която реселчани си запиржтъ зимѣ стадата. Въ тъзи пещера сж си крили, въ много опасни случаи, дѣцата. За тая крѣпость разказвжтъ, че іж вардила нѣкоя си мома Реса, или Ресава, когато прѣвземали Турцитѣ и се държала много врѣме, догдѣ най послѣ, Турцитѣ узнали, отъ дѣ трѣба да се земне крѣпостьта и отъ тамъ нападнали и іж прѣвзели. Тѣ уловили едно момиче, което слѣзвало долу за вода и, като хванали да го пѣкжтъ, то исказало тайния входъ изъ пещерата, изъ който се искачвали горѣ въ крѣпостьта и отъ тамъ Турцитѣ и влѣзли. Въ боя, Ресава паднала и Турцитѣ ѝ изгорили тѣлото. Въ прѣданията често се срѣщжтъ градища, които се зовжтъ илъ *моминъ-градъ*, или се разказва, че мома го е вардила при привземанието. Тѣзи прѣдания не сж случайни, ни-то пъкъ несъзнателни. Тѣ ни навождатъ на тъкава мисъль, че мжжьето сж били въ войската, противу турскитѣ орди, а крѣпоститѣ сж ги вардяли момитѣ и женитѣ, дѣто сж биле събрани дѣцата и прѣстарелитѣ хора отъ околноститѣ въ замковитѣ. Интересно ще бжде да се събержтъ сичкитѣ прѣдания за тѣзи

„момини градове“ въ единъ особенъ зборникъ. За момини градове разказвжтъ и турскитѣ прѣдания, които ги наричжтъ *кжзъ-хисаръ* т. е. момина крѣпость, както, напр, у Търново Кжзъ-хисарь и т. н.

Кунино е чисто българско село, край р. Искаръ въ завуя, дѣто се извива рѣката на истокъ и послѣ — на западъ, къмъ Реселецъ. Това село до войната е било по-голѣмо, а послѣ много жители сж се изселили на долу въ равното Раховско поле, за пространна земя. И въ турско врѣме то е давало колонисти, които сж по Раховскитѣ села, като въ Бѣла-Слатина и др. Надъ селото се възвишавжтъ отвѣстни стѣни, изгладени на истокъ като носъ, а горѣ, на върха имъ, има римска крѣпость. Отъ това мѣсто се виджтъ пространствата по течението на Искара, къмъ Дунава, до гдѣто око види; на югъ се види сичката котловина къмъ Балкана и Вратца, а на истокъ — горриститѣ мѣста прѣзъ Искара. Отъ тоя върхъ Сирака е разглѣдвалъ хубавината на цѣлата околность.

Тайфа тур. — дружина.

Грѣдъ, гребенъ, грѣда, върхъ, гребнакь, било; върха на нѣкое възвишено мѣсто.

Джевре тур. — бѣлъ ржченикъ, обржсъ, кърпа, пошъ.

Пюскюллия тур. (?), китка, пашкуль (на мисиря китката, косата, пюскюля).

Кяршилжкъ тур. отъ *кярши*, срѣща, срѣщната страна, огнилото срѣщу крѣмъка, което пуща искри и запаля барутя на азлжка (фалята), който е подъ него.

Азлъкъ тур. отъ *агзъ* уста — устата на фалята, дѣто е насипанъ барутя на тавата.

Чокмаклжкъ тур. отъ *чокмакъ*, огнило; пѣтела, който държи кремъка.

Брѣске — село между Реселецъ и Горникъ, смѣсено съ Помаци, на възвишенностьта. Забѣлѣжително е съ своята пропасть въ канарата, въ която пада водата и гърми силно, а послѣ долу чакъ изтича изъ стѣната. *Брѣсчани* отъ Брѣске.

Кременчани отъ с. Кремена въ Вратчанско. Има двѣ Кремени, Горня и Долня Кремена; дѣдо Лако е билъ отъ Долня Кремена.

Сминдулъ — дивъ тилъ, тилецъ, миродия, единъ видъ звѣздѣль, който дава чушки и мирише приятно; расте дивъ изъ ливадитѣ, отъ дѣто го бержтъ, догдѣ е зеленъ, затрупвжтъ

го съ горѣщъ хлѣбъ, кога извадятъ хлѣба изъ пѣщьта, да се запари; послѣ го изсушаватъ и го стриватъ на дребно, та го смѣсватъ съ соль, да топятъ, или го турватъ въ ястие. Има и питоменъ сминдулъ — *тилъ*, който се сѣе изъ градинитѣ сѐ за сѫщата работа.

Бабина душица, мащирка, рибя миродия.

Джумбишътъ, — веселие.

Костелево, село въ Вратчанско, подъ високитѣ стѣни на южната страна на Веслецъ. Надъ него, на високитѣ стѣни, има укрѣпления, за които казватъ, че се звали *Костенъ градъ* и ужъ се простиралъ чакъ до Чомаковци, което е нѣколко часа растояние на Истокъ, по грѣбена, а това показва, че по сичкия гребенъ въ римско врѣме е имало крѣпости, които сѫ браняли отъ къмъ Раховското поле.

Чомаковци село на лѣвия брѣгъ на Искара, смѣсено съ Българи и Помаци. Било силна римска крѣпость, която е вардяла Искара и пѫтя, който отива за Луковитъ, къмъ Паниката. Крѣпостьта е сѫществувала до 1828 г., отъ която Турцитѣ сѫ се сражавали противуРуситѣ. Стѣнитѣ на крѣпостьта се познаватъ йоще, а особенно къмъ югъ и къмъ рѣката. Тука е имало великолѣпни римски здания, отъ които дѣланитѣ камъни и колонитѣ се виждятъ и сега. Въ единъ дворъ, въ 1881 год. ископахѫ едно голѣмо основание отъ единъ храмъ и извадихѫ една цѣла великолѣпна колона, отъ бѣлъ камъкъ, дълга нѣколко метра. Камъка ѝ показва, че е сѣчена нѣйдѣ кѫдѣ Горникъ. Тя и сега още трѣба да е на мѣстото си. Тука, да се направятъ раскопки, ще се намѣрятъ още древности, защото калето е много насипано и върху насипа е днешното село.

Сиракъ-Али*).

Борбата на Алия Сираковъ, Помака, отъ с. Чомаковци, съ Кържалиитѣ[1]).

IV.

У понделникъ, рано срѣщу вторникъ,
Сутрината йоще прѣдъ зората,
Славѣитѣ пѣяхж в' гората,
Въвъ гората, долу край рѣката,
Край Искара, тамо край водата,
В' дрибацитѣ и изъ шумацитѣ,
В' върбацитѣ изъ рекитацитѣ,
А момцитѣ вървѣхж йзъ лжката.
Вървжтъ тихо, вървжтъ мълчишката,
На *табори* газжтъ прѣзъ трѣвата,
Прѣзъ трѣвата, и бижтъ росата,
Кѫто кози горѣ в' планината,
Кога слѣзвжтъ долу на рѣката,
Да угасжтъ жаждата с' водата
На извора в' сѣнка, в' тишината
Посредъ пладнѣ в' жегата, в' грухата.
Ей слънцето скоро ще изгрѣва,
Зорницата зѐ да прѣблѣднѣва;
Прѣдъ слънцето зе' да прѣмъждѣва,
Кѫтъ кандило, кога запръщѣва
И с' праськa жално ни показва,
Че маслото вече се свършава
И то скоро вече ще огасва,
А на двора веч' се развѣляло
И въвъ кжщи видѣло станало,
Тъй гасняше ясната Зорница —
На звѣздитѣ първата царица —
Прѣдъ слънцето, прѣдъ царя Огняна
Като искра съсъ пламъкъ обляна. . .
Блѣсна слънце горѣ по горьето,
По горьето, по връхъ планиньето
И позлати на вредомъ польето —
Вредъ польето и вредъ равниньето
И се лъщи на сждѣ водьето
На рѣкитѣ, и далечъ морьето.
Угледва се слънцето в' вирьето,

---

*) Глѣдай *Трудъ*, кн. X.

[1]) Бѣлѣжкитѣ, които ще служжтъ за нѣкои разяснения, сж помѣстени на края на пѣсеньта.

Като мома в' ясно огледало,
Когато се готви за хорото,
Иль да бере momински засѣвки,
Та се вижда бѣла и румѣна,
Като *кжнж* сутринь ръзцъвтѣна,
Кътъ Трънадафялъ — у равна градина,
Кътъ чървена, аляна калина,
Кътъ узрѣла хубава малина
В' тишината, на припѣкъ в' горета.
Стрѣля лучи слънцето от' небето
И го срѣщжтъ втори изъ водьето —
Изъ рѣкитѣ и вредъ изъ морьята,
Изъ морьята, и изъ езерата.
Блѣсна, свѣтна цвѣта по польята,
Зе́лнахж[1]) се горьята, нивьята,
Зарумѣня стратулу вѣнчеца .
И се си́нна синчеца-бъклеца[2]);
Миришахж, польята, горьята
Отъ билкитѣ, отъ вредъ отъ цвѣтьята,
А Ефира под'ѣ миризмитѣ
На крилѣ си, горѣ в' висинитѣ
И възнесе кадило на Бога,
Тамо горѣ на Бога в' чертога,
Прѣдъ прѣстола на Бога Iехова,
Който държи в' ржцѣ си браздитѣ, —
Законитѣ на слънца й звѣздитѣ
И управя в' мира сждбинитѣ
Безначално, тайно, непонятно,
Вѣчно, вѣчно умомъ не об'ятно:
Руши старо и създава младо,
Рушилъ вѣчно и създавалъ вѣчно
И ще руши, твори безконечно,
По своитѣ прѣвѣчни закони
И ще дава духъ животворящи
На вси твари и будни и спящи!..
У-вредъ бѣше весело, засмѣно,
У-вредъ бѣше цвѣтно и румѣно;
Подъ небето, долу по польето,
По горьето, горѣ в' планиньето,
По водьето и вредъ по мирьето,
А Алия, Сирака-Алия —
Чомаковска прочута гидия,
Слѣзва долу, долу на ливката,
Край Искара, отвждь в' равнината
Съсъ своитѣ юнаци мнозина —

1) Зелнахж се, вазеленѣхж се — еднократенъ глаголъ.
2) Синчецъ-бъклецъ или синчецъ-бъкълчецъ, цвѣтье — дивъ зюмбюль.

Сѐ на чети, на чети — дружина, —
На-прѣдь върви, като югичь вакълъ
Прѣдъ стадото, прѣдъ сичкитѣ ѻвни,
Кога води стадото на паша
И си дрънка звънеца на шия
Прѣдъ всичкото сиво-бѣло стадо,
Кое върви цѣло подирь него
И му слуша гласа на звънеца,
При кавала н' овчеря свиреца.
Тъй вървѣше Алия прѣдъ сички
Млади момци, леки като птици,
Кътъ соколи, кътъ сиви орлици,
С' дълги пушки сички обръжѐни,
Съсъ ножови и чифте пищови —
Вси напети, всички притъкмени
И за кърви — вълци настървени:
Кържалии — готови да бижтъ,
Даалии, дѣ сварятъ, да трижтъ. . .
Слѣдъ Алия попъ Иванъ вървѣше,
Кътъ стихия, тоя попъ гидия,
Развѣялъ си по гърди брадата,
Като мечье руно във горатa
И разчесалъ по плѣщи косата,
Кътo Вила горѣ в' планината;
На рамо му — пушка търнъклия,
На кълка му — сабья дъмьския,
С' два пищова демирь-тепелии
Съсъ кюстеци иплик-сирмалии,
А съсъ него — двайси млади момци —
С' дълги пушки и съсъ шишинета,
Съсъ пищови и остри ножови —
Сѐ негови отбрани мумчета,
Кътo хърти — вси подиръ ловеца,
Гледжтъ за ловъ, отъ дѣ ще искочи,
Да се впуснжтъ в' погѻна слѣдъ него —
Мѣтжтъ погледъ в' гори и польета
Тия върли Кунинчани — псета.
А слѣдъ попа — Черъ-Петъръ ладяря,
Отъ Радовень, с' петнайси ладяри
И отъ Рѻманъ съсъ двайси овчари —
Вси с' пищови, вити шишинета
И с' ножови с' гърби остринета,
Дѣто бижтъ край своитѣ кошари
Диви мечки, вълци в' полугари
И изгледвжтъ сичкитѣ сърдити,
Кътo горски кръвници хайдути;
Трийси души млади Влашкоселци,
Що не хвърлжтъ от' рамо шишинето

И денъ и нощь, и лѣтѣ на нива:
Кога орждъ, *виси на хомотя,*
Да й готово на сѣка минута,
Кътъ затрѣба, работа да върши
В' равнината й по голитѣ върши,
В' падината и във планината,
В' тѣсъ години, черни и размирни,
Що се не знай, кога се замръкне,
Кой ще утрѣ здраво да усъмне. . .
Прѣдъ момцитѣ — Тодоръ-Балтаджия,
Дѣто носи, при пушка й пищови,
Остра брадва — стамболска балтия,
Да разсича врати и проворци,
Дѣто трѣба *баскънъ* да се прави
По кжщьята и по колибьята,
Дѣто сж се Делии искрини,
На митиризъ у месо да бижтъ. . .
Отъ Ликъ горѣ, отвждь прѣзъ рѣката,
Отъ Криводолъ, тамо задъ стѣната —
Двайси души ловци с' шишинета,
Дѣто бижтъ мечкитѣ стръвници
И сърнитѣ зимѣ на *бюлюци*
Тамо горѣ, горѣ в' планината
И в'редъ газжтъ Искару водата;
Ловжтъ риби и сиви сомови,
Бижтъ видри и черни порѣви
И продавжтъ кожи на снопови
За первази на скжпи кожуси
На агитѣ за млади ханжмки;
Прѣдъ тѣхъ върви и Богданъ Мечкаря, —
На четата той е главатаря,
С' дълга пушка, тънка каранфилка,
С' остра сабья, сабья домаскинка,
Напрѣдь върви, кътъ глиганъ в' гората,
Кога варди маткитѣ с' прасцитѣ
Изъ шумитѣ и изъ гжстинитѣ,
В' усоитѣ и у дълбинитѣ,
Дѣто пада желждъ отъ джбьето,
Да си гои за зима кюмето,
Да завърже дебела сланина,
За да трае на лютата зима,
Кога паднжтъ снѣгове дълбоки
По горитѣ, на сички посоки,
И се свърши желжда в' горитѣ,
Та ще ровжтъ папратова корѣнъ,
Да се хранжтъ прѣзъ тѣжката зима,
Догдѣ дойде веселата пролѣть,
Съсъ цвѣтьята и съсъ миризмитѣ,

Да запасжтъ билки изъ горитѣ,
Изъ горитѣ, по равни полѣни —
С' цвѣтья, билки навредъ прѣмѣнени,
Както моми, коги сж на збора,
Ил', на Лазаръ, лазарвжтъ на двора;
Тъй вървѣше Богданъ прѣдъ момцитѣ,
Оглеждаше околу стѣнитѣ,
Надъ Искара и долу лжкитѣ,
Да не пукне нейдѣ изъ шумака
Тънка пушка, пушка даалийска
В' дружината, що бѣше слѣзъ него...
Слѣдъ Богдана — два стари юнаци —
Двата брата отъ село Дерманци,
Край Искара долу в' равнината,
Оградено от'вредъ с' планината —
И двамата — се с' по петь юнаци,
Обржжени сѐ съсъ шишинета,
Дѣто вардьжтъ брода на Миздрата,
Що минува за във планината,
Бижтъ вълци и люти хайдути —
Дервентчии, страшни кавгаджии,
На пушката чути нишанджии,
Що не пущжтъ птичка да прѣлѣтя,
Кога вардьжтъ горѣ по стѣнитѣ
И обзиржтъ долу равнинитѣ,
Кът' соколи горѣ от' висинитѣ,
Що се спущжтъ кът' стрѣла пернàта
Връхъ птицитѣ, долу в' низината
И ги хващжтъ в' остритѣ си *канджи*,
А тѣ пищьжтъ и жално умиржтъ
В' ноктитѣ имъ, скжсани приживѣ,
Безпомощни, горкитѣ гадини...
Слѣдъ старцитѣ — деветтима братья,
Рибарковци, люти бързоходци
И осмина млади Лютобродци —
Най прочути ловци в' планината,
Що се храньжтъ съсъ ловъ и облачжтъ:
Първъ занаятъ тѣ лова си тачжтъ[1]),
Дѣтъ помѣрьжтъ, тамо и ударьжтъ —
Крушума си на празно не фърльжтъ,
Кага било и дѣто да било,
В' поле било, или у Балкана,
Тѣ ударьжтъ право у нишана,
За туй бѣхж на сждѣ прочути,
А че спѣли *всякога убути*:
Да сж на щрекъ и денемъ и нощемъ,

---

[1]) Тачжтъ, почитжтъ.

Като диви кòзли на Балкана,
Кога вардѫтъ стража по стѣньето,
Да подсвирнѫтъ на своето стадо,
Щомъ съгледѫтъ ловеца да иди,
Да не паднѫтъ жертва на крушума;
Таквисъ бѣхѫ тѣсъ горски юнаци,
Съсъ бозови, рунтави кълпаци.
Сички води Велю-Талѫсѫма —
Тъй прѣкуренъ, дѣто бърже ходи
По стѣнитѣ, по урви, грамади,
Като сѣнка нощемъ в' планината:
Дѣт' го ни сѣшъ, той тамо изниква,
Като Дива, Горска-Самодива.
Таквисъ бѣхѫ сичкитѣ юнаци
Й на Ивана, левень-Боздугана,
На тогози планински глиганя,
Що се внуща като люто куче
Отъ кошера на врата на вълка,
Та го хваща долу за гръцмуля,
Да го дави, дроба му да вади,
Дордѣ додѫтъ вѣрни му другари,
Да помагѫтъ, да кѫсѫтъ пирцали
Отъ душмана, — вълка кръвопия,
Що се впуща у кроткото стадо,
Да насити свойта лакомия
И незнае мѣрка на глада си:
Едно яде, — сто дави в' гнѣва си,
Както правѧтъ кръвници Делии,
Кѫржалии, върли Даалии,
Що едного за пари затривѫтъ,
А стотина отъ жадность убивѫтъ,
Да наситѧтъ очи си съсъ кръви
Тѣзи гладни, голи кипѫсѫзи —
Арнаути — лакоми хѫрсѫзи . . .
Слѣдъ Ивана Левень-Боздугана —
Трийси души отъ двѣтѣ Кремéни,
Двайси души отъ Кàмено-полье,
Петнадесетъ горѣ — от' Костелево
И двадесетъ отъ другитѣ сѐла —
Сички конци, върли бързоконци —
С' шишинета, с' пушки и пищови,
С' тънки саби и остри ножови,
Съсъ паласки, пълни съсъ фишеци,
С' чифтелия крушумъ, зихирлия,
Съсъ рунтави, *бозови кълпаци*
И съсъ черни, сиви *янънджаци*.
Прѣдъ сичкитѣ — на конь *шарколия* —
Стоянъ Лаковъ, лудата гидия,

А следъ него, двамата му братя
И тримата млади братовчеди,
Като орли, лѣтѧтъ нераздѣлни,
Кога ще се впущѧтъ на лова си
У Африка в' голата пустиня . . .
А подирь тѣхъ — сичката дружина,
Като облъкъ, лѣтѣ по пладнина,
Кога иде и тъменъ и буренъ,
Хучи, бучи, но йоще не грънилъ,
А сѣкиму страхъ, трéпетъ задава,
Кътъ увива буйнитѣ дѫбрави,
Крѣй стѣнитѣ, тамъ подъ планинитѣ
И се готви да трѣсне, да грънне,
Да заглуши полья и долини
И да екнѫтъ стѣни и равнини
Отъ трѣсъка, отъ гръна му силенъ
И да урне дъждъ и градъ обиленъ,
Да порине порои в' стръвнини,
Да потопи полья и равнини,
Да издави дивитѣ гадини,
Що немогѫтъ горѣ да се мѣтнѫтъ
По дръвитѣ, в' въздуха да лѣтнѫтъ,
Да се избавѧтъ отъ бурата страшна,
Отъ потопа и отъ градоветѣ,
Що не жалѧтъ питомно, ни диво,
Кът' не може зaгѫтъ[1]) да намѣри,
Да си скрие главата, снъгата,
Да избѣгне порую водата
И отъ града смъртьта — надъ главата . . .
Тъй вървѣхѫ сичкитѣ дружини —
Сé на чети, наредъ наредени —
Вси готови, вси за бой стъкмени —
Край Искара, буйно край рѣката,
В' равнината, долу изъ лѫката,
Както орли, сички мълчишката,
Когато се отъ Балкана спущѫтъ
Карй Дунава, долу в' равнината,
Да нападнѫтъ скупомъ *стървината*,
Да й кѫсътъ *леша* съсъ *клъвници*
Тѣзи гладни, планински стървници . . .
Сички чети Алия ги води,
Кътъ стария жеравъ прѣдъ *жгъла*,
Лѣти напрѣдъ, прѣдъ цѣлия *орлъкъ*,
Кога идѫтъ пролѣтъ кѫдѣ нази
Отъ топлитѣ страни на Индия,
Жеравитѣ сиви, чернокрили,

---

[1]) Зáгѫтъ, загѫтено мѣсто.

Да лѣтуватъ по наш'тѣ полета,
Да извъдатъ млади *жеравета*,
Изъ Добруджа и отвадь в' *жгжла*,
В' ливадитѣ, у пуститѣ степи,
Кадѣ Киевъ и още на вжтрѣ,
В' широката и равна Руссия,
Дѣто има полья и ливади;
Йоще пусти, съсъ кракъ нетърлени,
С' буйни трѣви и тръсти зелени,
Край рѣкитѣ, с' *балти* обградени, —
Тамъ тѣ мжтыжтъ птенци сивокрили
И лѣтуватъ волно на широко
Дѣт' не зярва око человѣшко
Пусто око, лакомо, злокобно,
Що истрѣбва цѣлно и безцѣлно
Сичко живо, питомно и диво —
Ненаситно око, горделиво! . . .
Тъй вървѣше прѣдъ всички Алия
Този юнакъ, тъсъ луда гидия,
И водяше четитѣ слѣдъ себя,
А сичкитѣ, на *тумби*[1]) слѣтъ него,
Вървыжтъ скупомъ, сѣка-бързишката,
И се сбиратъ долу мълчишката
Прѣдъ Реселецъ, тамо подъ стѣната,
В' равнината, подъ село в' лжката,
При барутя, що е в' пѣщерата,
Надъ Реселецъ, горѣ подъ стѣната,
Край Хърчане, тамъ у дълбината. . .
Посрѣшна ги Колю, Саията,
Що не плаща данъкъ в' мирията,
С' Юсеина борецъ Кжрсердаря,
Що отъ коня вредтъ право ударя,
С' Алимана, Али Бояджийски,
С' Лафчи Ганя, Ганча Казанджийски,
С' узунъ Цена, Цена Мустакача,
С' дѣда Добря. Добринъ Сирадликаря
И с' Ниреца, Ниновъ, бая Гатя —
Срѣшнахж го долу подъ селото,
В' равнината, тамо на лжката,
Срѣщу двѣтѣ голѣми тополи.
Саията първъ дума отвори
И Алию с' поклонъ проговори:
„Добрѣ дошелъ, бре, Али Сирако,
Добрѣ дошелъ, бре, левенъ Помако,
Добрѣ дошелъ с' дружини-соколи!“
И цълуна ржка попъ Ивану:

---

[1]) Тумба тур. (?) — група хора, отъ воиската.

„Добрѣ дошелъ, отче, попъ-Иване,
Сега вѣра на вси ще се хване,
Че имами юнаци отбрани!“
„Болѣ нашелъ!,“ Али отговори
И слѣдъ него попъ Иванъ повтори.
„Какъ сте, Кольо?“ Алия продума,
Събрахте ли дружини юнаци
И Българи и наши Помаци?“
Кърсердарн Алию отговаря:
„Момцитѣ сѫ вси, Али, готови
С' шишинета, съсъ пушки й ножови.
Сичкото сми у насъ притъкмили:
Крушумитѣ всички сѫ излѣни
И в' фишеци добрѣ наредени;
Барутя сми в' пѣщерата скрили
И момци сми при него турили,
Да го вардѭтъ и денемъ и нощемъ;
Деветъ чети у насъ сѫ готови:
Туй ся, ей ги, тѣхнитѣ водачи.“
Изгледа ги юнашки в' очитѣ
И на сички водачи посочи:
„Туй сѫ наш'тѣ водачи-соколи,
Сѣкий има по десеть момчета,
Кѫто вълци, млади плъннинчета“
Вси другари Али поздравихѫ,
Попъ Ивану вси са поклонихѫ,
Българитѣ рѫка му любихѫ[1]);
Помацитѣ селямъ му сторихѫ
И сичкитѣ чети поздравихѫ
С' „добрѣ дошле“ имъ се поклонихѫ.
Дурдѣто ги Алия распита
За момцитѣ, за Лака й барутя,
За тѣхнитѣ, що се долу чува,
Да ли ни сѫ напàдали нейдѣ
По селата вързи Даалии,
Дали не сѫ села изгорили,
Или нейдѣ нѣкого затрили? . .
Надъ Реселецъ, горѣ надъ селото,
Подади се Иванъ съсъ Османа —
Дели Иванъ, отъ Горникъ, съсъ Османа —
Пехливана, Кючука-Османа
И слѣзохѫ долу на лѫката,
Дѣто бѣше Али край рѣката,
Подъ старият дѫбъ триста-годишенъ,
При извори Дивски-Самодивски,
Дѣтъ се сбирѫтъ до петляно врѣме

---

[1]) Цълувахѫ.

Горски Диви, нощни Самодиви,
Да владѣѭтъ Искару водитѣ
И околу стѣни с' пѣщеритѣ . . .
„Добрѣ дошелъ!“, Алию казахѫ
И двама го братски пригърнàхѫ:
„Какъ си Али? радостни питàхѫ,
Кѫдѣ ти е вѣрната дружина,
Салъ туй ли сте съсъ попа двамина?“
Иванъ попу рѫката цълуна:
„Благослови, дѣдо,“ му продума.
А Османъ му съсъ селямъ отвърна.
Приговори Алия Сирака,
Проговори радостенъ Помака:
„Салъ туй ли сме, питашь ме, Иване?
Я погледай, ей тука, на горѣ
Край рѣката, горѣ изъ лѫката —
Колкото сѫ листа на гората,
Толкози сѫ момци по лѫката!..
Сичкитѣ сѫ сѐ одборъ юнаци
И пѣшаци съсъ дружина конци
Отъ Кремена, отъ Камено-поле
Тежи, тежи земета отъ хора —
Сичкитѣ сѫ юнаци отбòра!“
И подсвирна Алия високо,
Като Вила, Горска-Самовила,
Кога писне на връхъ планината
И заглуши, все живо в' гората,
Та се расчу горѣ на високо,
На високо, долу на широко,
Да му дадѫтъ сичкитѣ водачи
Отъ четитѣ, пушкари мѣрачи:
Знаяхѫ тѣ, кого Али вика
И дàдохѫ òтклика на вѝка,
Пакъ с' свирванье горско, одредено
За сбиране на вѣрна дружина,
Когато се пръсне изъ горьето,
Да напада, ил' варди стѣньето, —
Тичишката сички долѣтѣхѫ,
Къто орли, при Али се сбрахѫ,
Подъ сѣнката редомъ се редѣхѫ
И пушкитѣ на рамо държахѫ:
Али рѣче на сички да сѣднѫтъ
На два реда, право да се реднѫтъ[1])
На мѣката, зелена морава.
А Алия съсъ попа Ивана

[1]) Роднѫтъ, еднократнъ глаголъ, отъ редвамъ се, да се наредѭтъ изъ нъжъ.

На срѣща имъ сѣдна́хѫ двамина,
Да направятъ съвѣтъ за борбата
Тука тихо, долу в' равнината,
Дѣто не се отъ никждѣ види
Отъ честитѣ върби, рѣкитаци,
Подъ старото дърво столивато,
Расклонено, зелено, шумнато,
Като зеленъ чадѫръ на подьето
На визиря на царя Османа —
На острата висока могила,
Визиръ-тепе тамъ горѣ надъ Бяла,
Отъ дѣто се види цѣло Влашко
И бѣлъ Дунавъ, що тече край него,
Та се лъщи като чисто срѐбро
И се вие като смокъ на припѣкъ
Межь адитѣ и межь брѣговетѣ —
Тихъ и лъскъвъ като огледало. . .
Насѣдахѫ сичкитѣ юнаци,
Накрехнахѫ надъ око кълпаци,
Исправихѫ пушки до рамѣна,
Сички гледѫтъ Алия в' очитѣ,
Що ще кажи, какво ще ги пита,
Какъвъ съвѣтъ и отъ тѣхъ ще иска;
Вси мълчахѫ и сички чака̀хѫ. . .
Исправи се Алия Спрака,
Исправи се Помака юнака,
Като орѣлъ надъ сички соколи
И захвана тъй да имъ говори:
„Ой, юнаци, Българи й Помаци,
Ой, дружнино, вѣрни ми другари,
Вси водачи и вси главатари
На четитѣ, на млади и стари,
На пѣшаци и па бързоконци,
Вий сте, братья, тука сички горци;
Сѣкий знае, какъ се пушка пълни,
Сѣкий знае, какъ се с' нея бие,
Сѣкий отъ васъ баруть о мирисълъ,
Но незнаѭ, да л' сѣкий отъ вази
Е убивалъ чиляка юнака. . .
Ний щемъ скоро вечь хора да бийми,
Кѫржалии люти ще да трийми:
Съсъ юнака, юнакъ ще се бие;
Хайдутитѣ мирния ще трие;
За туй сички чети насърчете,
Юнашки имъ думи изричете,
Сички да се юнашки приготвѭтъ,
Никой да се отъ тѣхъ не страхува
Отъ Делии и отъ Кѫржалии:

И тѣ носѭтъ душа като нази,
И тѣхъ боли, както боли й нази;
Ако отъ насъ кървь ще да протече,
Отъ тѣхъ вода нѣма да протече,
Тѣ се биѭтъ за ӧбиръ съсъ нази,
А пъкъ ние — сѣкий да запази:
Дѣца, жени, старци и старици,
За туй на насъ Богъ ще ни помага
Противъ тогосъ хайдутина врага,
Чи щемъ ние мѫжки да се биймн,
За правдина, вълфи ще да триймн;
Ще се биймн и да отмъстимн
За дѣцата, за клети сираци,
Що избихѫ тѣзи *каиаѫсѫзи*
Саль за плячка, кръвници харсѫзи,
И селата безъ четъ изгорихѫ,
Свѣтъ хильяди за нищо избихѫ;
За туй трѣба никой да не жали
Кѫржалия, що свѣта запали:
Дѣтъ го види, живъ да го не оставя. . .
Никой тия думи да н' забравя;
„Смърть на тия побѣснѣли псета!
Смърть на сѣка кѫржалийска чета!“
Не сѫ тия хора за желѣни:
С' чиста кръвь сѫ псетата облѣни,
А пъкъ кръвьта с' вода се не мие,
Затуй трѣба туй псе да се бие
И корѣнъ му до край да се истрие!. .
Тъй кажете и тъй насърчете,
В' сички момци огънь распалете
И на Бога сички се молете,
Той ще сила намъ всѫдѣ да дава;
Правдината ще ни насърчава!. .“
Тъй Алия насьрчи другари, —
Вси водачи, сички главатари.
Сичкитѣ го в' очитѣ гледàхѫ,
Вси слушахѫ й „*машалла*“ [1]) казахѫ. . .
Али сѣдна да си отпочине,
Малко вода хладна да са пийне,
А слѣдъ него Соията стана
И думата тъй буйно захвана:
„Чухми, Али, твоитѣ мѫжки рѣчи
Тѣ паднахѫ мехлемъ на сьрцени,
Укрилихѫ, Али, рамнѣни,
Запалихѫ буенъ огънь в' нази,
Както каза, и Богъ ще ни пази,

[1]) Машалла тур. — браво.

Чи се бийми за божата правда,
Да завардимъ дѣца, сиротини
И слабитѣ старци на старини,
Пъкъ азъ друго, Али, ще да кажѫ,
Слушайте ме, да ли не се лъжѫ:
Азъ ще кажѫ тукъ за нашто село;
Къто й така отъ-вредъ обградено, —
Отъ Господя с' стѣнье загѫтено,
За таквози врѣме отредено,
Да заварди дѣца, сиротини
И старитѣ — на стари години,
Не ще ли е добрѣ, да го земнимъ
За отбрана, ако ни нападнѫтъ
Съсъ голѣма сила даалийска,
Да съберемъ, долу, от' равнината,
Що остана здраво подъ гората,
Дребни дѣца и стари старици
И стадата тамо по гората,
Да ги вардимъ, кога ни усилѭтъ,
Ако много съсъ сила насилѭтъ...
Да принесемъ жито и мисири,
Да напълнимъ горѣ пѣщерьето
И да туримъ пàза по вършьето.
Воденици до три сѫ у село,
Тѣ ще мѣлѭтъ за нужда отъ него,
Да се хранѭтъ дѣца *некѫдѫрни*[1]),
Ако сила отъ околъ нагърне...
Пъкъ Реселецъ, ти видишъ, къкъвъ е:
Не се зема лесно на играчка, —
Тукъ хильяди ще трѣба да паднѫтъ,
Догдѣ додѫтъ не в' село, а близо:
Сѣкий камъкъ с' кръвь ще се облѣе,
Догдѣ влѣзе вълфа да *вилнѣе*[2])...
Тукъ около отъ тѣзи планини
Салъ камьни женитѣ да мѣтѫтъ,
Тукъ хельяди мрътви ще налѣгѫтъ,
У тѣсъ урви, стѣни и громади,
Жени могѫтъ селото заварди...
Тукъ ще ни е храната, водата,
Тука ни е й барутя в' стѣната,
Тамо горѣ, вѫтрѣ в' пѣщерата,
Що докара твоя юнакъ Лако
И йощи ще скоро да прикара.
Ний с' Ивана и Кючукъ-Османа
И с' другитѣ наши главатари,

---

[1]) Некѫдѫрни, безсилни, слаби, малолѣтни, дребни.

[2]) Вилней, волней, дѣйствува по волята си, буйствува, прави пакост.

Така сми се вече сговорили,
И *наетъ*[1]) сми сичкома сторили.
Кажи сега, ти, за туй, що мислишъ —
Ще ли бѫде добро, щото рѣкохъ,
Да го свършимъ, дуръ е още рано —
Догдѣ не сме още у бой влѣзли,
Да сми сичко за храна привзели,
Тукъ за два дни, за два-дни, за три-дни,
Да натъкмимъ сичко, що ще трѣба
За дългата тъсъ юнашка свадба? . ."
Колю сѣдна, а Алия стана
И в' отговоръ с' тѣсъ думи захвана:
„Добрѣ сте се, братья, наумили,
Много добрѣ с' това сте сторили.
И азъ мисляхъ за това изъ пѫтя
И съсъ попа изъ пѫтя крояхми
Както и вий, така се тъкмяхми —
Реселеца за гнѣздо редяхми."
И попъ Иванъ сега проговори,
Туй, що каза Алия, повтори:
„Ази редомъ на сички порѫчахъ
По нашитѣ села къмъ Кремана,
Щомъ извѣстѭ, вси да сѫ готови,
Да донесятъ по два-три човаля
Брашно било, или пъкъ пшеница
Или мисирь, или пъкъ писмети:
Нашьтѣ знаѭтъ песметъ[2]) да испекѫтъ,
Нъ-ли сѫ го старйцитѣ пѣкли
Прѣдъ нѣколко години размирни
По онѣзи тѣжки *мурабета*[3])
Кътъ вървѣхѫ Турцитѣ къмъ Дунавъ
На бюлюци, на буйна *урдия*[4]).
Щомъ имъ пратимъ ний *хаберъ* отъ тука,
И храната слѣдъ два-дни ще доди."
„Да отрѣдимъ, Османъ отговори,
Сички момци, които ще идѫтъ
По селата, хаберъ да имъ сторѭтъ,
Да захванѫтъ храната да возѭтъ,
А пъкъ наштѣ селени, отъ днеска
Да очистѭтъ сичкитѣ хамбари,
Кошовитѣ в' село за *мисиря*[5]),

---

[1]) Намѣрение.

[2]) Песметь тур. пекъ — симить, твърдъ хлѣбъ, сухарь.

[3]) Мурабе мухарабе, тур. — война.

[4]) Урдия ордия тур. — бой.

[5]) Мисирь, кукурузъ, гугуци, папуръ, мамули, пашкули, царевица, арап- и др.

Че колкото в' село ще оставимъ,
Да го сипимъ в' тѣхнитѣ кошови,
А другото — горѣ в' пещерата,
Тамо горѣ, горѣ подъ стѣната,
Дѣто змиѣ пчелитѣ зимувжтъ:
Тя е суха и вжтрѣ дълбока
И събира хиляди чували,
И вратата могжтъ да се скриьжтъ,
Кътъ исправимъ камъни, заряди
На устата тамо, дѣ се влѣзва,
Та не може никой ги различи,
Който не знай и не ги е виждалъ,
Когато сж отворени били.
Ний ще пратимъ отъ Горникъ Хасана
И дѣдова Петкова Първана,
Да извѣстьжтъ горѣ по селата,
Къмъ Тлачане, Габере, нагорѣ.
В' Джурилово, в' Вранякъ и Сувача,
Ето сега, щомъ идемъ у село."
„Добрѣ рѣче Алия Сирака,
А пъкъ азн ще пратя Солака
В' Чомаковци, в' Глава и Кайнари,
У Браница, Струпень й Попица,
В' Баркачево и горѣ в' Лѣпица,
Тукъ за два-дни да донесжтъ сичко
И сичкитѣ да бждатъ готови:
Да заровьжтъ бакжра, в' земята,
Нанизитѣ и пари, що имжтъ,
Що немогжтъ със себя да носьжтъ;
Да си стегнжтъ колья за дѣцата
Чи кътъ почне боя тамъ надолу
И наближи горѣ къмъ селата,
Да се дръпнжтъ насамъ съсъ дѣцата:
Жени, дѣца, старци и старици,
А младитѣ момци, нишанджии,
Да притъкмьжтъ пушки, шишинета,
Да си вардьжтъ чърдитѣ, стадата
И край Искъръ на — вредъ брадищата,
Дѣто може Искара да газьжтъ,
Пѣшки било, или на конетѣ,
Кжржалии, грозни Даалии."
„Азн, рѣче попъ Иванъ слѣдъ него,
Ще испратж пѣвеца си Митя
Той е ходилъ с' меня по селата,
Кога ръсимъ, и четемъ корбани,
Кръщавами, вѣнчавами свадби
И знай сички първенци на вредомъ,
Да въсѣдни мойта сива Гьога,

И да бърза сички да обходи
Тукъ за два-дни храната да доди."
„А до тогасъ, Алия продума,
Да излѣемъ в' кѫлѫпи крушума,
Да навѫрзимъ барутя в' фишиеци,
А че Лако другий ще докара,
Та тогава мастори ще гудимъ:
Тѣ да лѣѭтъ крушуми отровни
И да вѫрзѫтъ яалиии фишеци,
А пъкъ ние на-долу ще слѣзимъ,
Да посрѣшнимъ халитѣ несити —
Кѫржалии, Голи Арнаути . . ."
Тъй рѣкохѫ, сичко наредихѫ,
Избранитѣ в' селата пратихѫ,
Но ги клехѫ и в' Бога заклехѫ:
Вредъ да казвѫтъ на сичкитѣ хора,
Сичко тайно, що вършѫтъ, да вършѫтъ . . .
„Сега, рѣче Саията Колю,
Да съберемъ сичкитѣ дружини
Тукъ у село, да си отпочинѫтъ
И да хванимъ работа да вършимъ.
В' село има сичко притъкмено,
За момцитѣ сичко й нагласено,
За конетѣ сѣно й накосено,
В' ливадитѣ, росно неплъстено.
Гледайте ги, дѣ косѭтъ момцитѣ
И се лъщѭтъ на слънце коситѣ."
Тъй редихѫ, вси се съгласихѫ;
Дели-Ивана с' Османа пратихѫ
Горѣ в' Горникъ, пъкъ тѣ да нареждѫтъ,
Щото трѣба и храна да свозѭтъ,
Че слѣдъ два-дни с' четитѣ да доджтъ . . .
Разставахѫ сички главатари,
Подсвирнахѫ на свойтѣ другари
И тръгнахѫ четитѣ къмъ село,
Кътъ рогачи лѣтѣ на поило —
На водопой — на бистрия изворъ,
Вървѭтъ гордо, весело, засмѣно
Изъ лѫката къмъ Реселецъ право.
Кондисахѫ[1]) редомъ по кѫщьята,
Починахѫ и се отморихѫ
И слѣдъ малко фишеци завихѫ:
Майсторитѣ крушуми лѣяхѫ,
А момцитѣ фишеци виехѫ,

[1]) Кондисахѫ отъ тур. конмакъ. кацати, кацнахѫ сѣднахѫ, запрѣхѫ се постой, да нощувѫтъ.

Пъкъ старитѣ, опитни юнаци —
Крушумджии, сѫщи нишанджии,
Съсъ *килата* барута мѣряхѫ,
Фишецитѣ пълняхѫ редяхѫ
В' сюлюмень имъ крушума топяхѫ
В' тестета ги вървяхѫ с' канапи
Сѐ по-десеть, по десеть — у китка —
Сѐ *яалии* и сѐ зихирли,
Дѣтъ ударятъ и кръвьта да тровятъ
На върлитѣ, грозни Даалии,
Кѫржалии и луди Дилии
Арнаути, Помаци-Бошнаци . . .
Подиръ два-дни, колья заскриптяхѫ,
Заскриптяхѫ -- отъ твари трѣщяхѫ,
Съсъ червена зимница, пшеница
И съсъ злати, лански кукурузи,
Напълнени у бѣли *платници*,
Истъкани отъ жилави гръсти
И заслани с' кожани застилки —
Отъ вредъ идѫтъ: отъ горѣ къмъ Горникъ
И отъ долу, край бързия Искъръ,
Изъ лѫката, отъ Кунино горѣ . . .
Насипахѫ селскитѣ хамбари,
Напълнихѫ горѣ пѣщерата,
Забихѫ ѝ отпрѣди устата
Съсъ камъни бѣли, варовити
Къквато е и стѣната бѣла —
Варовита, твърда-кременита . . .
Сутрината, когато пѣехѫ
Славеитѣ горѣ подъ стѣната,
Между Горникъ горѣ изъ гората,
Надъ Реселецъ юнаци вървѣхѫ:
Три дружини съсъ трима водачи,
Кътъ три стада с' три борци югичи,
Кога слѣзвѫтъ тамъ отъ планината
На водата, долу на рѣката —
На водопой право на лѫката,
Подъ старитѣ, сребърни тополи,
Що имъ люшкѫтъ листата пернати
И денъ, и нощь, и сутринь и вечеръ
Горски диви, невидимки Вили
И най кога й врѣмето утихло,
На листни тѣ плюскати опашки
И се лъщѫтъ на ясното слънце,
Кьто сирма и срѣбро излѣно
Отъ *пбтата* в' шарени кѫлѫпи
За ченгели, сребърни връхели,
За гирдани, пръстени ковани,

И обици за младитѣ булки
Прѣдъ мѣнежа, свадбата, годежа,
Когато ги златаря излива,
Исковава и с' тригья измива,
Да лъщеѭтъ кътъ снѣгъ по Сурва́ки
По младитѣ китени невѣсти,
Кога идѫтъ подъ венецъ прѣдъ Бога
Съсъ своитѣ млади младоженци, —
Тъй слѣзвахѫ трима та водачи,
Кътъ три млади и сури рогачи
Съсъ своитѣ дружина юнаци —
Дели Иванъ — с' първата дружина:
Горничани, Българи юнаци,
Кючюкъ Османъ-съсъ втора дружина:
Млади момци сѐ върли Помаци,
Пехливана — с' смѣсена дружина:
Отъ Помаци и отъ Габарчани
И нѣколко отбрани Брѣсчани,
Къмъ Реселецъ долу към селото,
Дѣто бѣхѫ сичкитѣ дружини
Кондисали и сички тъкмѣхѫ
И чакаха и тѣхъ да пристигнѫтъ
В' дружинитѣ и тѣзи юнаци,
Най-отбрани, вѣрни нишанджии,
На пушката, ножа *уюнджии,*
Обрѫжени с' пушки и пищови,
На пояса съсъ остри ножови
И съсъ по три ковани паласки,
Сички пълни се́ с' ялѫ фишеци —
С' *чифтелия* крушумъ, *зихирлия*
С' *июскюллии* чанти на гърба си,
Прѣмѣтнѫти прѣзъ лѣвото рамо;
На дѣсното — пушки каранфилки,
Каранфилки, пъстри седефлийки,
Двайси души с' харе шишинета,
Шишинета, се *топъ-агзалии.*
Тъпки пушки й *вити шишинета*
Лъщеѭтъ се на сички на рамо
Като нови свѣтли огледала
И се видѭтъ чакъ тамо отъ горѣ,
Прѣзъ Искара, горѣ отъ чешмата,
Биволица, отъ дѣто излѣзва
Огнѣника змѣя, старъ *сайбия,*
Да посрѣща облака надъ Горникъ,
Та се бие в' облака с' Ламьята
Дѣто носи градъ във свойто гърло
Ледъ — градове, страшна поразия,
Та ги рига долу по земята

И поразва польята, горитѣ
Тамъ се срѣща *змея Биволицки*
И надвива на *сурата Ламья*
Съсъ двѣ, до три стрѣли огневити
Огневити, стрѣли пламѣнити,
Що издавжтъ грьмове и трѣсъкъ,
Та трепери цѣло планиньето
И заглушжтъ на долу польето.
И раздѣля облака ламьосанъ
На два дѣла — на югъ и на сѣверъ,
Та завардва Горникъ съсъ селата
На около отъ ледъ и отъ хали,
Що повальжтъ младитѣ сѣидби:
Нивя, лозя и плоднитѣ вошки,
В' двѣтѣ страни на витин Искаръ,
Отъ Кунино — долу до Койнари,
Дѣтъ го тачжтъ и корбань му колжтъ
Край Искара, подъ старата круша,
На Илинь-день в' голѣмата жега,
Да ги вàрди й за прѣдни години
Отъ градушки и вихри, и хали,
Както помнжтъ отъ бàба и дѣда
За òбрука на Змѣя-стопана,
Що имъ варди горитѣ, меритѣ
Отъ градове лами и стихии,
Отъ Гиргьовъ-день до Святи Архангелъ,
Догдѣ хване сланата да пада
И прибержтъ сичко отъ польето,
А Ламьята отиде в' водьето,
Тамъ да бълва мразоветѣ люти,
Да сковава рѣки и морьета,
Езерата, ручащи бродòви
У своитѣ ледяни укови,
Догдѣ дойде Левень Яри-Райно[1]),
На огняна коня шестокрилца,
Що издухва изъ ноздри си огънь,
Съсъ своитѣ стрѣли огневици,
Да прогони Ламьята несйта
В' облацитѣ, горѣ подъ небето,
На полунощь в' ледовито морѣ
И расковe ледени тумруци,
Да потекжтъ блага на потоци
По ся земя, долу подъ небето
И съживи на сждѣ земята
Съсъ сѐ билки и сѐ животинки,

---

[1]) Яри-Райно, слънцето, на което името со зъве отъ народа Райно, Г[...]ко (Ярко, Зарко, Зорко).

Що лѣжали в' ижки обковани,
Цѣла зима, ни живи, ни мрътви
И чакали съсъ благи надѣжди,
Кога ще се отгорѣ обади
Огненния, Ярия юнака
На огнѣнна свой Бѣлка-Ярия
Съсъ златия буздуганъ на рамо
И с' хиляди стрѣли яровити,
Яровити, стрѣли пламенити,
Да съживи съняно й заспало,
Да обнови земята и небето
Съсъ своята животворна сила —
Жива сила, на сѐ живо мила . . .
Слънцето бѣ ваче на пладнина
Дружинитѣ — в' пжтя на полвина;
Кога слънце прѣмина пладнина,
Надъ Реселецъ, горѣ надъ стѣната,
Спущаше се първата дружина,
А слѣдъ неж другитѣ — вървѣхж,
Пушкитѣ имъ в' село залъщѣхж
И пѣснитѣ екомъ заечахж
Край Хърчани, долу край рѣката,
И слѣзвахж в' селу подъ върбата,
При старата селска воденица,
Три дружини, с' водачи троица . . .
Посрѣщна ги Алия Сирака
С' Санята и съсъ попъ Ивана
И ги введе у дѣда Първана,
Дѣто бѣхж попа съсъ Алия
Кондисали й момцитѣ редѣхж;
Крушумитѣ с' стотини лѣяхж
И фишеци купови вияхж.
Дружинитѣ всички поздравихж
С' „добрѣ дошле“ и ги настанихж;
Догдѣ мръкне, сичко натъкмихж,
Що ще земнжтъ, сичко нагласихж.
До вечерьта вси бяхж готови
Съсъ ножови, пушки и пищови,
Съсъ паласки, тестета фишеци,
Съсъ чантитѣ, пълни съсъ потрѣби,
За юнака, в' боя що ще трѣбжтъ.
Наредихж стражи по стѣнитѣ,
Надъ Реселецъ, горѣ по горитѣ,
Край Искара, долу във върбитѣ,
По сичкитѣ ручащи бродови
И на двата пжтя, дѣто воджтъ
У селото, отъ горѣ и долу —
Отъ Кунино и горѣ отъ Горникъ . . .

Вечеряхѫ сичкитѣ дружини,
Що далъ Господь, юнашка вечеря;
Деветъ крави се млади *Юници* [1])
Докарани горѣ от' планината,,
Дѣто пасѫтъ отбора отъ трѣвата,
Двайси овна-пръчови подвити
Рогата имъ искусно *извити*,
Уварени на расолъ в' казани
И петнайси ягънца гиргьовски,
Упѣчени на ръжни глогови,
Двайси пѣщи кисели *сомуни*
И до трийси пити прѣсенчени,
У подници съсъ жара печени,
Умѣсени отъ младитѣ булки
За прощална, юнашка вечеря,
И испихѫ двѣ бъчеви вино,
Черно вино — горѣ отъ бърдата,
Дѣто зрѣѭтъ най-рано лозьята
И имъ лъщѭтъ на припѣкъ гроздьята,
Като желти, бистри кихлибари —
На владишки, едри броянници,
На ханѫмски, скѫпи угърлици —
У Цари-градъ, по сички конаци,
По шиитѣ на млади хѫнѫмки,
Кога ходѭтъ по вишни чардаци
Надъ морьето, край гордия Босфоръ.
Вечеряхѫ тихо и набожно
И лѣгнахѫ сичкитѣ да спавѫтъ:
Да почиватъ, че сутрѣ ще ставѫтъ
Прѣдъ зората, на долу ще слѣгвѫтъ —
В' Чомаковци и кѫдѣ Койнари,
Да приберѫтъ и други другари,
Що ги чакѫтъ на щрекъ, на обхода
Край селото и денемъ и нощемъ,
Да се сдружѫтъ съсъ горскитѣ чети
На Алия, Сирака, юнака
Противъ върли, грозни Кѫржалии,
Арнаути и луди Делии,
Що се берѫтъ у Ловичь и Плѣвенъ,
Да отивѫтъ на-горѣ къмъ Видинъ
И дѣ минѫтъ, сичко да оплѣнѭтъ,
Да избиѭтъ, увредъ да пожерѭтъ,
Да оставѭтъ грозни пепелища,
С' кръвь облѣни и с' кости посѣни . . .
Нощьта бѣше тиха, звѣздовита,
Небе синьо — съсъ звѣзди трептиви,

[1]) Крави млади, които не сѫ се телили още.

Кьто пѣсъкъ, посѣяни горѣ,
Трѣптѭтъ, мигѫтъ и се́ долу глѣдѫтъ
На земята й на наш'тѣ юнаци,
Що почивѫтъ на селски чардаци,
Прѣдъ кѫщитѣ и долу по двора
По зелена трѣва кадифяна,
Кътъ овчеря на горска поляна,
При стадото на Стара-Планина,
У здравеца, що балсъмъ раздава
И на сичко здравье подарява
Съсъ своето масло миризливо,
Що го носи Ефира на крило
По горитѣ, по равни полѣни, —
Даръ отъ Бога на сичкитѣ живи,
Да похвалѭтъ Бога прѣдъ Зората,
Когато имъ отворѭтъ очитѣ
На слънцето зъритѣ, лѫчитѣ,
Да посрѣшнѫтъ съсъ погледъ юнака
Слънца-Зарча, сутрина на истокъ,
На огняна, злата колесница
Съсъ шестъ коня бѣли, огнѣвити,
Изрипнѫли тамо изъ морьето
Далечь, далечь, чакъ тамъ подъ небото,
Дѣтъ не стѫпва нога человѣшка
У негов'тѣ красталнн палати,
При негов'та стара мила майка,
Бѣловласа, умна, дългокоса,
Що му готви сладкитѣ вечери —
Деветъ крави, ялови, печени
И по деветъ пѣщи съсъ сомуни,
Да вечеря, когато си дойде
Морно, потно отъ дълга си пѫтя,
Що пѫтува по небето горѣ
Отъ Истока до тъмния Западъ,
Отъ както се й на свѣта родило,
И си гледа долу на земята
На сичкитѣ правди и неправди,
Що ги вършѫтъ глупавитѣ хора,
Като мислѭтъ вѣчно да живѣѭтъ
На земята у пълть упълтени,
Пъкъ не видѭтъ, че сичко се мѣня
На земята, та и на небето
По божата мисъль отредена,
Огредена, отъ вѣки скроена,
А пъкъ за насъ — тайна, потаена! . .
Прѣполви се нощьта с' тишината,
Та пропѣхѫ пѣтли по дървета —
Първи пѣтли, нощни, потаени

И забуха бухала на върха
По стѣнитѣ, горѣ изъ горитѣ
И тукъ-тамѣ гласъ зе́ да се чува
Отъ другитѣ нощни, дребни птици,
Дребни птици, пъстри препелици,
Тамо долѣ в' буйнитѣ ливади,
И славѣя вече се обади,
В' усоитѣ, горѣ подъ стѣната,
И в' върбитѣ, долу край рѣката;
Единъ свирна, сто се отзовахѫ
И на прѣваръ[1]) сичкитѣ запѣхѫ
Своитѣ пѣсни, вити трепетливи;
Надпѣвѫтъ се при своитѣ дружки,
Дѣто топлѭтъ у гнѣздата вити
Драга рожба — пилки злато-крилки
Закрилени у топлото гнѣздо
Отъ нѣжната майка ранобудна,
Да не падне роса по перца имъ,
Кога пада нощемъ отъ небето
И поро́сва гори и ливади,
Сѣка билка и сѣко листенце
И на цвѣта нѣжното вѣнченце,
Та се лъщи сутрина прѣдъ слънце
Сѣка капка в' огненни алмази,
У които слънцето се угладва
А пъкъ тѣ го срѣщѫтъ съсъ лампади
Съсъ седемъ-тѣхъ пламъци отъ дѫгатѫ,
Които се видѭтъ подирь дъжда,
Срѣщо слънце на златия поясъ,
Наредени на се́демь шестала[2])
Ни на земе, нито на небето.
И слѣдъ малко пакъ си отлѣтявѫтъ,
Далечь, далечь, горѣ подъ небето
Да опасвѫтъ слънчевото либе,
Отъ дѣто сѫ дошле за надѣжда,
Да насърчѫтъ надежнитѣ хора,
Че ще има жита и пшеници,
Бѣло грздье, лози виняни́ци,
Дребно просо, злати ичумици
И червено вино у бурия,
И показвѫтъ, че нѣма да бѫде,
Тъзъ година гладъ, моръ и скѫпия
По оная свята околия
Дѣтъ се спуща зорничния поясъ
За надѣжда, що свѣта подкрѣпя,

---

[1]) Прѣваръ, на надспрѣварвание, конкуренция.

[2]) Шестала, окрѫжность, направена съ шестало, пергелъ.

Проводена отъ Бога прѣдъ нази . . .
Проспахѫ се младитѣ юнаци,
Разтавахѫ по двори, чардаци
И тръгнахѫ очи си да миѭтъ
На бистрата вȁда срѣдъ селото,
Дѣто пада горѣ отъ стѣната
И подкарва бързи воденици
Съсъ своята вода бързотечна —
Бърза, силна, като ледъ студена.
Зачухѫ се глъчки изъ селото
Тамо долу, долу край рѣката;
Зацвилихѫ коне у лѫката
И се свѣтна огънь изъ кѫщьята
Прѣзъ малкитѣ прозорци на пруста,
Отъ когото сѣкий вече знае,
Чи й станала стопанка шетница
Да умѣси пита прѣсѣнчана,
Да увари яйца за дѣцата,
Да издои кравитѣ — в' кошара
И да пусне телцитѣ да сучѫтъ;
Да подвари млѣкото пѣнливо
И да избий масло у буталка,
Прѣсно масло, бѣло като захарь.
Отъ планински крави рогошати,
Дѣто пасѫтъ билки миризливи
И млѣкото на здравецъ мирише . . .
Сипна зора горѣ надъ *иръвала*,
Прѣзъ Искара, горѣ в' вишиньето,
Сипна зора, зе да червенѣе
Й Зорницата хвана да блѣднѣе . . .
Отъ тукъ-тамѣ свиркахѫ водачи
На своитѣ станали другари,
Да се готвѭтъ и да се прибирѫтъ.
А че скоро вси ще се събирѫтъ
За пѫть тежъкъ, на бой да отидѫтъ.
Али Сиракъ, съсъ попа Ивана,
Кѫрсердаря, съсъ Дели Ивана,
Пехливана съсъ Кючукъ-Османа,
Вече бѣхѫ у дѣда Първана,
Вси събрани, горѣ на хармана
И нѣщо си приказвахѫ тихо.
Нъ слѣдъ малко на двора дойдохѫ.
На срѣдъ двора Алия извади
Свойта тънка, осѣнова свирка
И засвири пѣсень жаловита,
А слѣдъ неѭ — рѫченици вȁти —
В' знакъ, да додѫтъ сичкитѣ водачи,
Вси водачи-четни главатари

При главния главтарь Алия
И при попа и Коля-Саня.
Догдѣ Али пѣсеньта изсвири,
Нарипахѫ младитѣ юнаци,
Кой прѣзъ двора, кой плѣта прескочи,
Кой прѣзъ вратня, а кой прѣзъ харманa,
И се сбрахѫ в' двора на мегданя,
Прѣдъ кѫщата на дѣда Първана,
Али Сиракъ тъй дума захвана:
„Главатари, юнаци, сердари![1])
Додѣ врѣме вече да се ходи . . .
Дълго нѣма, какво да ви казвамъ;
Нѣма врѣме, много да приказвамъ:
Събирете сичкитѣ другари,
Притъкмете сичко, що ще трѣба
И глѣдайте нѣщо да н' забравимъ:
Пѣшацитѣ добрѣ обрѫжетѣ,
И, Конницитѣ, коньетѣ стегнете
И слѣзвайте долу подъ селото,
В' равнината, долу подъ лѫката,
Таму Богу вси ще се помолимъ
И отъ тамо вече ще потеглимъ
На надолу, край бистрия Искъръ
За в' польето, долу къмъ Койнари
Съсъ сичката дружина другари.
Хайде сега, идете, вършете
Работа и не се бавете. . ."
„Готови сми", момцитѣ казàхѫ
И вси редомъ изъ пѫтя тръгнàхѫ —
Сѣкий право при свойтѣ отиди,
Що се върши, самъ с' око да види,
Да притъкмѫтъ, що Али порѫча,
И да глѣдѫтъ по скоро да слѣзѫтъ
Тамо долу подъ сéло в' лѫката,
В' равнината, право край рѣката.
„Ази, дѣдо, с' нашитѣ Помаци,
Ще се молѭ по нашата вѣра,
Пъкъ ти, дѣдо, с' вашитѣ юнаци
Молете се по вашата вѣра:
Богъ е единъ на васъ и на нази,
Дано ни чуй и да ни запази:
Да ни дари мѫжки да надвиемъ,
Кѫржалии увредъ да разбиемъ,
Да отървемъ клета сиротиня:
Стари старци, запрѣли старици,
Млада челядь — моми и невѣсти

---

[1]) Сердари главатари, прѣдводители.

И малкитѣ дѣчица кърмаци
Отъ тѣсъ вълфи, грозни кръвопийци
Гладни псета, полудели, бѣсни,
Ненаситни стръвници, глутници[1])
Да ги земи дявола, проклети! . ."
Тъй Алия попу проговори
И попа се съгласи съсъ него,
Да се молѭтъ четитѣ отдѣлно, —
Сѣка чета — на своята вѣра:
Помацитѣ — на турската вѣра,
Христиенитѣ — на християнска вѣра . . .
На слѣдъ малко конци запустѣхѫ,
Слѣдъ коньетѣ пешаци вървѣхѫ,
Редъ по-редомъ слѣзвахѫ надолу
Тихо, мирно безъ гласъ и безъ глъчка . . .
И слѣдъ малко селото утихна —
Не се чува нищо изъ селото,
Салъ бучахѫ улѣитѣ стръмни
На селската стара воденица
И тупахѫ копанитѣ тѣжки
На горнята тепавица, тамо
Надъ селото, долу подъ стѣната,
Дѣто валѭтъ аби мѣко-власи,
Бѣли аби и черни димии
За булкитѣ и за млади моми
И старешки вълняници черни
За бабитѣ и стари вдовици,
Що желѣѭтъ своитѣ умрѣли,
Дуръ до гроба, съсъ черно носило,
И съсъ бѣли кѫрпи на главитѣ —
Старий траурѣ на нашитѣ прадѣди . . .
Тръгна Али съсъ попа Ивана
И съсъ свойтѣ главатари двама
Та слѣзохѫ и тѣ при момцитѣ,
Помацитѣ и при планинцитѣ,
Подъ старата клоната *гръница*
На лѫката, долу край рѣката,
Дѣто бѣхѫ сички главатари
С' четитѣ си събрани на реди
И предъ сѣка-напрѣдѣ й водача —
Като *кюсемъ* предъ сивото стадо.
„Добрутро ви момчета, юнаци,
Добрутро ви, левени Помаци,
На добъръ часъ, дай Боже да бѫде:
Надеждата да-но да се сбѫде! . ."
Тъй продума Алия Сирака

[1]) Глутница зборъ отъ вълци, кога се бѣсувѫтъ.

На сичкитѣ главатари и̂ чети,
Тукъ събрани сичкитѣ у-ѐдно.
„Сега, момци, нека се помолимъ
Вишну Богу сутринь прѣдъ зората,
Да го молимъ, да ни чуй молбата,
Да помага съсъ своята сила
Невидимо горѣ отъ небото,
Да утървемъ свѣта отъ Дилии
Кържалии, Люти Арнаути,
Да утървемъ села и имота,
Да завардимъ на свѣта живота . . .“
Така рѣче попъ Иванъ къмъ сички
И отдѣли своитѣ христиани —
Сички чети, вси млади юнаци,
А Алия — своитѣ Помаци
И почнахѫ Богу да се молѭтъ:
Помацитѣ намазъ да кѫлдисвѫтъ
Къмто пладня, къмъ Мека и̂ Медина,
Христнитѣ — кѫдѣто изгрѣва
Ясно слънце, на право, на истокъ.
Кръстъ си струвѫтъ и поклони чинѭтъ,
Сѣкий моли, както знае, Бога:
Както го е майка му учила —
Не знаяхѫ книга тѣ горкитѣ —
„Прости Боже, Господи помилвай,
Помогни ни, Боже, закрили ни!
Божа майко, мила, заварди ни. . .“
Туй имъ бѣхѫ сичкитѣ молитви,
Туй имъ бѣхѫ, но искренни бѣхѫ,
Отъ се сърце и душа дълбока
Излѣвахѫ чисти непрѣторни
Къмто Бога и негов'та Майка,
Мила майка закрилница свята
На сирмаси на клети сираци
И на сички, кои ѝ се молѭтъ
Отъ се сърце, съсъ чиста душица.
Молитвата скоро ѭ свършихѫ
И на редъ се сички наредихѫ,
Да цалувѫтъ кръста заловихѫ,
Що го извади изъ пазва си попа.
„Цалувайте, момчета, юнаци
Честния кръстъ: той ще ни помогне,
Надъ вълфитѣ той ще да надмогне;
Той помага на сички юнаци
Кои вѣрвѫтъ в' неговата сила —
Божа сила, невидима сила
В' него има за сички Христьени,
Цалувайте и Бога молете . . .“

Тъй думаше попъ Иванъ юнака
На своитѣ левени християни,
Тъй думаше, тъй и самъ вѣрваше
С' твърда, вѣра у честното дърво,
На което Христосъ духъ прѣдади
Творцу Богу, Отцу, на Голгота
Да утърве свѣта отъ развала —
Отъ сичкитѣ злини умножени
До тогава в' си роди растленни,
Дѣто бѣхѫ забравили Бога
Й потънѫли у развратъ до шия —
Горѣ от' царя, долу до пѫдаря . . .
И Римъ бѣше зинълъ да погълне
Злато, сребро, земи и морьета —
Цѣла земя съсъ сички народи —
Ненаситна ламья кръвопия,
Отъ вълчица лакома откърмèна,
За зло в' свѣта за пакость родена,
Да отнѣма святата свобода
Отъ сичкитѣ свободни народи:
Да ѝ бѫдѫтъ роби безотвѣтни,
Черни роби, свѣта да проклевѫтъ
Й минутата, в' кoят' се родили . . .
Кътъ свършихѫ юнацитѣ молба
Събрахѫ се Българи и Помаци,
Събрахѫ се, сè чета-до-чета
И Сирака прѣдъ тѣхъ се изправи,
Дигна очи, погледа небето,
Попомисли, трѣпна му сърцето
И захвана къмъ вси да говори,
Силни думи, пламени отвори:
„Хей юнаци! Българи й Помаци,
Хей левени, борци кѫрсердари,
Сички знайте, защо сми се збрали . . .
Събрахми се, змията да гонимъ —
Тая змия, ламья халовита,
Тая хала, бѣсна, ненасита,
Дѣтъ пожърѝ села и паланки,
Дѣтъ изгори, черкови, метохи,
Дѣтъ изមори мало и голѣмо,
Дѣтъ безчести и старо и младо,
Дѣто нѣма на пари насита,
Дѣто проля кърви до колѣни,
Дѣтъ посѣя пожара съсъ кости,
Дѣто нѣма Бога, ни Святаго,
Дѣто тъпчи подъ коня си сичко —
Сичко честно, свято, человѣшко,
Дѣто писна отъ тѣзи кръвници

Сичко живо, що падна в' ржце имъ!
Плача долу, тамо по польето,
Стигпа вече, горѣ до небето,
Стигна, братья, чакъ горѣ до Бога,
Чакъ до Бога, Святаго Аллаха:
Богъ ни й събралъ насъ тука, юнаци!
Да утървемъ майки и сираци . . .
Ази не съмъ йоще ви обаждалъ,
Кой ма прати юнаци да сбирамъ . . .
Сички знайте, че азъ бѣхъ овчеринъ,
Стадо пасохъ, буйно сѣно косихъ
И козитѣ зимно врѣме *бръстихъ*,
Но когато тия кръвопийци
Захванахж вечь на-самъ да колжтъ,
Да убирхтъ, горжтъ и убивжтъ,
Сѣка нощь зе́ нѣщо да ме буди
И в' глава ми страшни мисли гуди —
Се́ ми шепна тихо на ухото:
„Стани Али, стани събуди се,
Отъ стадото, Али, остави се,
Иди, Али, момци да събирашъ
Млади момци: Българи, Помаци,
Левень горци, горѣ отъ горитѣ,
Чи ударй на тѣзи кръвници,
Да утървешъ, бре Али, дѣцата,
Да избавишъ, бре Али, сираци,
Стари старци, запрѣли старици
И майкитѣ съсъ дѣца на цици . . .“
Тъй ми шепна този гласъ недѣля —
Щомъ зздремя, ей го пакъ ми дума,
Пакъ ми дума, се́ сжщата дума:
„Иди, иди, иди не плаши се,
Азъ съмъ с' тебя, иди залови се:
Ази ще ти на сждѣ помагамъ,
Да надвивашъ, кръвьта да проливашъ
На тѣсъ вълфи, що Бога незнажтъ,
Дѣто тъпчжтъ сичко, що е свято:
Честь, *ржзъ*[1]) вѣра, мало и голѣмо! . .
Умърсихж, бре Али, земята,
Ще довършжтъ хората с' дѣчьята . . .
Иди, иди, иди не бави се! . .“
Ето, момци, азъ гласа послушахъ,
Този гласъ бѣ, азъ вѣрвамъ, отъ Бога:
Богъ ни й събралъ и Той ще ни води,
Ще ни води, и ще ни помага
Противъ тогосъ побѣснѣла врага.

---

[1]) Ржзъ тур. — цѣломждрие, дѣвство.

Богъ е съсъ насъ, тръгвайте, момчета!",
Тъй издума Алия Сирака
И подигна на преди байрака . . .
Сички момци Алия назвахж
Бюлюкъ-баша, Сирака юнака
И тъй си го сичкитѣ зъвѣхж,
Догдѣ с' Али в' дружинитѣ бѣхж,
И в' пѣснитѣ така го пѣяхж:
С'-*Бюлюкъ-баша*, се го величахж
И вѣрно го до края слушахж . . .
Напредь върви Алия Сирака
Бюлюкъ-баша, близо до байрака
А байрака Саията носи
И минувжтъ право прѣзъ селото,
Прѣзъ Реселецъ, долу край рѣката,
Край Хърчане, тамо подъ стѣната,
Дѣто тече вадата и бърза
По бѣлитѣ варовити плочи,
Дѣто моми тънки дари белжтъ,
А женитѣ ризитѣ испиржтъ —
Бѣли ризи и бѣли *клашници*
Съсъ дебели, тешки *ямурлуци*
И шерени с' гайтани *тузлуци;*
Перхтъ вълна бозава и бѣла
И ерина отъ шилета млади
За шеяци, за бѣли шалвари —
Лѣтни дрѣхи, леки за косидба
И за жетва у вървата жега,
Кога косжтъ долу у лжката
Или женжтъ отвждь прѣзъ рѣката;
Тамъ вървѣхж младитѣ юнаци —
Бързоконци и млади пѣшаци,
Испращжтъ ги старци и старици,
Сички жени и млади невѣсти.
Едни плачжтъ, пъкъ други се радвжтъ
„На добъръ часъ, на момцитѣ казвжтъ,
Нека Господь в' бой да ви помага,
Свята майка нека ви запази,
Да избийте тези кжпжсжзи . . ."
Момитѣ имъ босплякъ подавжтъ,
А бабитѣ-печени кравайци
И нѣкои кжрпици прѣмѣтжтъ
На рамо имъ, пота си да бършжтъ
У грухата и силната жега, —
Бѣли кърпи, шарено тъкани,
Да ги помнжтъ до нѣкое врѣмѣ,
Когато ги земята обгърне. —
„На ви баба, а че ме помнете,

„Богъ да прости“, кът' умрѫ, рѣчете.“
А момцитѣ, чета-подиръ-чета,
Съсъ своитѣ юнаци водачи,
Вървѭтъ бодри кътъ горски рогачи,
Изъ стръмното на горѣ испирѫтъ —
Надъ селото в' пѫтя, стръмените,
Който води тамъ на равнината,
Отъ дѣто се обглѣдва рѣката
С' вирищата и съсъ бродящата
И равнитѣ лѫки родовити,
Що зеленѣѭтъ отъ-сѫди, отъ-вѫди,
Като морье, с' нивья и ливади,
Оградени с' стѣни и гръмади . . .
Дуръ излѣзѫтъ горѣ подъ стѣната
Край ловьята, тамо в' падината,
Слънце грѣйна, горѣ надъ прѣвала,
Прѣзъ Искара, тамъ надъ планината
И усвѣти рѣката й лѫката
Съсъ сичкитѣ стѣни и падини,
Съсъ сичкитѣ бърда и стръмнини,
Съсъ сичкитѣ лѫки и долини,
Ловья, нивья и гори зелени . . .
И се лъсна в' Искара водата
В' вироветѣ и по бродоветѣ,
Като триста огледала нови
И в' сѣкий виръ — слънчови огньови . . .
Дружинитѣ изъ пѫтя вървѣхѫ
Прѣзъ гѫстата гора кѫдѣ Горникъ;
И пушки имъ на рамо, лъщѣхѫ,
Ту блѣщяхѫ, ту ясно свѣтяхѫ.
Славѣитѣ в' гората пѣяхѫ,
Кръщелитѣ в' лѫкитѣ крѣщяхѫ,
Гълѫбитѣ в' стѣнитѣ гучахѫ,
Надъ стѣньето орли се виjахѫ,
А момцитѣ изъ пѫтя запѣхѫ
Сладкитѣ пѣсни за стари юнаци,
За вљйводи с' зърдави калпаци —
Какъ се били, юнаци надвили,
И хазнитѣ в' Балкана плѣнили.
Прѣдъ Алия два млади Помака,
Два другаря, пастири, свирачи
С' кавалитѣ свиряхѫ юнашки
Стари пѣсни, весели, помашки.
Свиряещимъ и пѣсни пѣящимъ,
Навлѣхохѫ право във селото —
Тамъ у Горникъ, горѣ при чешмата
При чучура, тамо край дървото,
Дѣт' се бере и играй хорото,

Запрѣхѫ се сички подъ горуня —
Старъ дѫбина, дърво самодивско —
Подъ сѣнката, разслана, дебела.
Да починѫтъ и вода да пийнѫтъ —
Отъ извора студена водица,
Чиста, бистра — капка отъ росица.
Дели Иванъ у тѣхъ се завтече
И донесе два мѣдника вино
Руйно вино, червено, искрато,
Та почерпи сичкитѣ водачи.
И селяни дойдохѫ с' бакрачи,
Та черпѣхѫ другитѣ юнаци
Съсъ кратуни и мѣдни янаци.
Нѣкой пихѫ, нѣкой не пияхѫ —
Отъ Алия й попа се свѣняхѫ:
Тѣ пъкъ пихѫ водица студена
На извора, отъ Бога дарена.
„Пийте, момци, студена водица,
Да ви бѫди сѐ мирна главица.“
На шега си момцитѣ казвахѫ
Й на чучура редомъ се редяхѫ,
Къмъ рогачи на бистрия изворъ,
Кога пиѭтъ и се развеселѭтъ.
„Хайд' водачи, готови бѫдете:
Четитѣ си редомъ поведете,
Къмъ югичи — прѣдъ сивото стадо,
Кога утива сутрина на паша,
Слѣдъ росата, на-долу в' лѫката,
Чи ни чакѫтъ в' Чунаковци долу
Йощи братья, дружина юнаци
И Българи и наши Помаци,
Пристигнѫли околъ отъ селата:
Сега доди и ми каза свата.“
Тъй Алия момцитѣ подкани
Й водачитѣ — като вълци гладни,
Поведохѫ четитѣ напети
Прѣзъ селото направо, надолу
И тука ги до край изпращàхѫ,
Добъръ часъ имъ сички пожелахѫ,
Да надвиѭтъ, Богу се молихѫ
И здравица подирь тѣхъ напихѫ.
Сички селци се развеселихѫ,
Чи ще могѫтъ селата да спазѭтъ
Кържалии да ги не нагазѭтъ . . .
Слънцето бѣ вече се дигнàло —
Къмъ обѣда бѣше пристигнàло,
А четитѣ — на малки дружини,

Спущахѫ се в' равнитѣ равнини,
Подъ гората, долу в' падината,
Край-Искара, тамо край рѣката,
Дѣто пладнѭтъ стада за доени
И чърдитѣ с' крави угоени —
Тучни чърди, млади *хергелета*
Й теличери, с' младитѣ телета,
При плочитѣ, покрай тополитѣ,
Дѣто кацѫтъ денемъ соколитѣ —
А пъкъ нощемъ — рѣчни Самодиви. —
Подъ дебела сѣнка-хладовина,
Дѣто свирѭтъ момци по двамина,
С' тънки свирки и дълги кавали,
Облѣгнѫти на свойтѣ криваци, —
Млади момци, Българи и Помаци, —
А чърдитѣ лѣжѫтъ и пригризвѫтъ
Подъ сѣнкитѣ на равно пладнило,
При туй бистро искарско поило,
Дѣто пиѭтъ вода бързо-течна,
Студна, бистра и ручаща, рѣчна,
И се гоѭтъ отъ пролѣть до есѣнь
По польето й горѣ по бърдата,
Та извъждѫтъ прочутата стока —
Искарскитѣ юнаци волови,
Сиви бици и млади юници
Бѣли, сиви съсъ рога завити —
Съсъ пърчасти, лъскави рогови,
Тучни крави с' телци гирдѫнлии,
И Биволци с' турмета игриви,
Дѣто давѫтъ по ведрица млѣко:
Бѣло, прѣсно и гѫсто и тлъсто
Миризливо, кътъ цвѣта в' горитѣ
И билкитѣ долу изъ лѫкитѣ,
Дѣто в' Марта се раззеленѣвѫтъ,
Дѣто цвѣтвѫтъ прѣзъ цѣлото лѣто —
Едни цъвтѭтъ, други прѣцъвтѣвѫтъ,
Едни никнѫтъ, а други уврѣвѫтъ,
Догдѣ духне хладната Кошава [1])
И захване снѣга да завѣва
Буйни прѣспи в' дълбокитѣ доли
И започнѫтъ с' сѣно да ги хранѭтъ, —
Мѣко сѣно — във цвѣта косѣно,
И на сухо врѣме наплъстено,
Що мирише на сичкитѣ билки,
В' ливадитѣ на купи-грамадни,
Дѣто стои отъ есень до пролѣть,

[1]) Кошава Сѣвероисточния вѣтъръ.

Оградено с' окóпи дълбоки
Наоколо, като турска *табья* —
Тамъ надъ Шуменъ противу Москова
В' шумнянската прочута *урдия*.
По край това искарско пладнило,
Срѣщо това прочуто поило,
В' равнината четитѣ вървѣхѫ
Й стари пѣсни, юнашки пѣяхѫ,
Пушкитѣ имъ лъщѣхѫ, блѣщѣхѫ,
А отъ село други ги срѣшпаха,
Що Алия отъ двадни чакàхѫ,
Чомаковски, отъ Глава, Койнари
И отъ горѣ, отъ Панига злата[1])
Отъ селата, тамо край рѣката,
Край бистрата Панига прочута,
Дѣт' извира горѣ подъ стѣната,
И дѣто ѝ почева главата,
Цѣла рѣка, бистра и студена
Пълна с' мрѣни, шарани пестърви,
Ручи бърже по стръмнитѣ броди
И си върти трийси воденици,
Догдѣ слѣзе у бързия Искаръ;
Дѣто мѣлѭтъ червена пшеница
Всичтѣ села, горѣ отъ горьето
И долнитѣ, долу, отъ польето,
И си дига копъни зѫбати
На дванайси тепавици буйни,
Дѣто тепѭтъ аби и димии
Сички села — и горни и долни;
В' мразоветѣ дѣто не замръзва
И в' сушитѣ дѣто не прѣсъхва, —
Отъ тамъ дошле до двайси юнаци —
Сé Помаци, борци-пехливани,
Да помагѫтъ на Али Сирака,
Дѣтъ чакахѫ за йоще другари,
Що ще додѫтъ с' Алия Сирака,
Да развиѭтъ на едно байрака,
В' Чомаковци, тамо средъ селото,
У калето, у средъ на мегданя
И да земнѫтъ за водачь Алия,
Бюлюкъ-баша, Сирака гидия
И надъ свойтѣ чети юначуни
Прочутитѣ борци помачуни —
Пехливани, юнаци левени,
Що се борѭтъ по свадби, зборови
На равнитѣ мегдани, дворови

[1]) Алтънъ-Панига.

И сж чути по цѣла Турция
Първи борци, юнаци — стихия.
Отъ Панига чакъ у Цари-града,
Дѣто земжтъ сукна за награда,
Кътъ надвижтъ чети пехливани —
Пашовскитѣ най-борци, отбрани:
Измирлии, Зебеци, Армяни
И Кюрдови, едри кътъ гигани —
По турскитѣ пашовски зефети,
По сюнети, по курбань байрами
И по царски донании и свадби,
Помацитѣ бѣхж най-прочути
Съсъ своята сила, мурафети,
У борбата — с' упети късрети,
Намазани съсъ дървено масло,
Дѣтъ ги хване ржка, да се плъзне.
Сички турски, Стамболъ-пехливани
Се бояхж отъ тѣзи глигани,
Чи не хващжтъ, както се похваща
У борбата, когато се борятъ,
А дѣ пипнжтъ, синяци оставятъ,
Дѣто стиснжтъ, кости прѣплющявжтъ,
Кого дръпнжтъ, снагата му скжсвжтъ,
Кого тръщнжтъ, жлъчката му пръсвжтъ . . .
Срѣшнахж се чета срѣщу чета,
Тамо долу в' равната поляна,
Надъ калето, при бистрия Искаръ
И сички се братски поздравихж —
Нѣкои се и побратимихж —
И слѣзохж долу във селото,
На мегданя байрака развихж
И Алия водачь прогласихж —
Главенъ водачь Алия Сирака
Надъ сичкитѣ събрани дружини.
Водачитѣ на всѣка дружина
Цълунахж ржка на Алия, —
На Сирака на Бюлюкъ-башия,
А сичкитѣ отбрани юнаци
На своитѣ дугари водачи,
Редъ по редомъ ржка цълувàхж,
Вѣрна клетва сичкитѣ сторихж,
Да ги слушжтъ, вѣрвжтъ и обичжтъ,
Да помагжтъ на болни, ранени
И мъртвитѣ да сж погребени,
Каквото се на сѣкиго пада:
Кой е Помакъ — по турската вѣра,
Христьенина — по своята вѣра,
А болнитѣ и съсъ лека рана

Да ги носятъ на гърбъ, на размѣна,
Както ги е майка имъ носила
Деветъ мѣсци на майчино сърце,
Безъ да мъмри или да натѣква,
Чи ѝ тежи милата ѝ рожба
Сутринь, вечеръ, на работа денемъ,
Кога копай и кога подава
По вози́дба тѣжкитѣ снопови
На колата, у тѣхъ на купена
Съсъ надотя — желѣзната вила —
Да ги кладжтъ на купни високи,
Да н' ги налѣй дъжда прѣдъ вършидба,
Да поникнжтъ зърната на снопа —
Надеждата на сички орачи . . .
Когато бѣ сичкото стъкмено
И край село — вàрди наредено,
На Алия тукъ баща му доди
И му каза, че е притъкмено,
У селото сички да кондисжтъ,
Да нощувжтъ и да отпочинжтъ.
Алия се предъ сички исправи
И захвана така да говори:
„Хей другари, вѣрни кафадари!
Тосъ вечъръ сте наши *мусафири;*
Конакъ ви е баща ми приготвилъ
У селото по сичкитѣ кжщи;
Хайде сега — чета подирь чета,
Послѣдете кихаитѣ селски,
Да ви кажжтъ, кой дѣ ще кондиса,
А пъкъ попа, съсъ Дели-Ивана,
Саията, съсъ Кючукъ-Османа,
Ще сж в' меня тосъ вечеръ на гости
И когато чуйте мойта свирна,
Да ви свирнж бързи ржченици,
Сички тука да дойдите бърже,
Притъкмени и вси обржжени,
За пжть и бой с' сичко нагласени.
Хайде сега, идете си с' Богомъ,
Починете, но на щрекъ бждете,
Чи незнайми, що нощьта ни носи:
Сѣкий да е стопанъ на ума си —
Да спи, да спи, но заишки да спи . . ."
Тръгна чета, чета подирь чета,
Сѣка хвана оная посока,
Изъ ул'цата, дѣто имъ казахж
И юнашки четитѣ вървѣхж,
По петмина в' кжщж се отбихж
И вси кжщи, с, момци напълнихж,

А Сирака съсъ свойтѣ другари, —
Вѣрни гости, здрави мусафири, —
Си отиде в' дома да нощува,
Да ги гостжтъ и да ги напоитъ,
Що ще вършжтъ, вечер'та да скроитъ,
И да види свойто мило чедо,
Млада булка и майка старица
И баща си стария Саня,
Що бѣ сготвилъ сичко за Алия
И конаци за сички дружини,
Да нущуватъ и сити и мирни . . .
У кжщата у старий Саня —
У баща му на Сиракъ Алия,
В' селямлжкж, тамо на камина
Печахж се три аганца цѣли,
На *глогови ръжни* нагласени,
Тлъсти, млади, вече зачервени.
Двама момка ржжнитѣ вьртѣхж
И ржжитѣ в' *сохитѣ* скриптѣхж;
С' двѣ *царцаии* с' прѣсолъ ги росяхж,
А пъкъ мастьта въ жарата кънтѣше
И тукъ-тамѣ, нѣкоги, пламтѣше,
Й миришаше на благо печено
Вжтрѣ в' кжщи и вънка на двора —
Да ти текнжтъ лиги отъ порѣвка . . .
Три котла се с' яхния варяхж,
А пàритѣ въздуха блажахж;
Петь гърнеца *ключеви* хвьрляхж
С' блага чорбж отъ млади дробови,
Пъкъ у кжщи, вжтрѣ в' харемлия,
Печахж се петнайси кравай
У кжщната нажежена *фурна*
Отъ червена искарска пшеница,
Старовремски кръвай прѣвити,
Зачервени, — съсъ яйца полѣни —
Кътъ за свадба, за кума стъкмени
И в' три тави баници, навити,
Къркòряхж у прѣсна сметана —
У биволско не солено масло,
Бѣло, прѣсно, благо, мириэливо,
Вчера бито, в' петь води измито.
Три копàни сиряне стъкмено,
Прѣди два-дни, прѣсно-посолено
Тлъсто, благо, йоще трепетливо —
Сольта, не бѣ йоще го втвърдила,
А само го благо размѣкчила . . .
Като втаса сичкото — готово,
Десеть вити кръвай, червени,

Двѣ ягнета — череши-печени,
Двата котла яхния, сверена,
Двѣтѣ тави с' баница печена
И три грънца с' чорба киселена,
С' двѣ капани сирене — на рѣзни,
Али прати на вси главатари,
Да ги гости отъ своята гозба,
Що баща му сготвилъ за юнаци,
За Българи й за свойтѣ Помаци,
Дѣто водѭтъ юнашистѣ чети,
Обрѫжени и сички, *наиети*,
Къто орли, кътъ сиви соколи,
Сѣкий готовъ Делии да коли
И в' польето и в' дълбоки доли . . .
У срѣдъ кѫщи, в' Али в' *селямлѫка*
Разспрострѣхѫ *софра* на земята
На мисали, шерено тъкани,
Дѣто ги е майка му тъкмила,
Кога била йоще млада булка —
Сама прѣла, *мастила*, тъкала
И помашки, в' стана, пѣсни пѣла,
Пѣсни пѣла, Алия люляла
И юнашство с' пѣсни му вужхнàла.
Начупихѫ топлитѣ кръвай,
Прѣдъ сѣкиго — кравай-четвьртина,
Насипахѫ чорба у пъници,
Подадохѫ *крушови лъжици*
И Сюлюманъ гоститѣ нокани,
Да се миѭтъ, по старий обичай,
На сѣкиго пишкирь му мѣтнахѫ
Прѣзъ рамото, рѫцѣ си да бърше,
Когато се съсъ сапунь измие,
Съсъ пишкиря рѫцѣ да истрие.
Умихѫ се и се наредихѫ,
Сюлюмана на чело турйхѫ,
Попъ Ивана до него канйхѫ
И другитѣ сé редомъ сѣднàхѫ ,
По години кымъ края вървѣхѫ:
Най-младитѣ на края сѣднахѫ,
Както знаѭтъ отъ дѣда и баба,
Тъй сѣднахѫ и се наредихѫ.
Българитѣ с' ракия черпихѫ
Й лъжицитѣ сички уловихѫ.
Покани ги стария саия,
„Буюринъ ви", рѣче и Алия
И хванахѫ да ядѫтъ юнашки,
Кътъ овчари на витата мандра,
Кога сложѫтъ подварено млѣко

У котѣля при огъня вечеръ,
Сички сърбжтъ, никой ни продумва,
Салъ се чува сърбеньето благо
И се сѣгжтъ новитѣ лъжици
По двѣ, по три у сѣка пъница,
Както кога бабитѣ мотаятъ,
Съсъ малката вилка-мотовилка
Тънка прежда за бѣли мисали
При огъня, вечеръ на сѣдѣнки.
Тъй махахж и сърбаха сладко
Юнацитѣ, както глади вълци,
Догдѣ сложжтъ тлъстата яхния
Във сахани съсъ лѣни капаци,
С' пжпки горѣ, дѣто се улавятъ,
Отъ тучь лѣни, стъргана на струга.
Отхлюпихж благата яхния
Размириса на ювьмъ и копъръ
Отъ паратж на ястьето прѣсно,
Що е врѣло тихо, задушено
На тихъ огънь, отвредъ *затъстено*,
Що възбужда и в' болѣнъ порѣвка
И го кара неволенъ да хапне,
Да си хване сърцето болнаво
С' благо ястье, що душж подкрѣпя,
И здравъ да се отъ постеля дигне;
Тъй възбуди ястието порѣвка
У сичкитѣ гости на трапеза
И хванахж да топятъ съсъ пръсти —
Съсъ своитѣ бащини вилушки —
Вилицитѣ във онова врѣме
Не бѣхж се още появили,
За туй сѣкий, когато ще сѣдне
Да вечеря или да обѣдва,
Мияше си ржцѣтѣ напрѣди
И ближаше по нѣкоги пръсти
Благо, благо и другиму драго.
И за това прѣдъ сѣкиго госта
Се слагахж кърпи и мисали
И шарени *пръзржчници* дълги,
Да си бършжтъ устата, ржцѣтѣ,
По стария тогашенъ обичай.
Тъй топѣхж левенитѣ гости,
Тъй топѣхж, и сладко млѣщѣхж
Хубавата миризлива гозба,
Че кой гледа й нему се дояда,
Ако й да е билъ ситъ отъ напрѣди . . .
Кътъ свършихж благата яхния,
Саията за вино поржча —

Да подадѫтъ бъклицата стара
Попъ Ивану, да пие напреди,
И да даде на своитѣ христиени —
Попацитѣ вино тукъ не пихѫ:
Отъ стареца тѣ се посвѣнихѫ,
А кога сѫ сами на глава си,
Пийвахѫ си макаръ крадишката,
С' Българитѣ когато обѣдватъ . . .
Донесохѫ агнето печено
Йоще топло, мазно и червено,
Срѣзахѫ го на четери бута
И сложихѫ по бутъ на тепсия,
На четери мѣста отредени,
Да си кѫса, кой колкото иска,
Колко иска, и отъ дѣто иска . . .
Кътъ се свърши благата гощавка,
Вси се михѫ, бърсахѫ и трихѫ
И приказка за боя уловихѫ.
Слѣдъ два часа сичкото скроиха:
Дѣ ще идѫтъ, отъ дѣ ще ударѭтъ
На Ставерци, дѣ ще да прѣварѭтъ
Кѫржалии, що отъ Плевенъ идѫтъ,
Кои чети село ще обхванѫтъ,
Главатаря какъ живъ ще да хванѫтъ,
А кои щѫтъ отвѫди да вардѭтъ,
Да нападнѫтъ ония, що носѭтъ
Сексанитѣ, на право за Видинъ,
Напълнени с' обири, с' имане:
Сребро, злато и скѫпи примѣни,
Що сѫ зели отъ Ловечь и Плевенъ
И отъситѣ села и колиби,
Отъ богати бееви, с' агитѣ,
Отъ момитѣ отъ млади невѣсти
Нанизитѣ, китнитѣ гирдани,
Отъ черкови вѣнци и потири
Честни мощи и злати лъжички,
Съсъ които попа причестѣва
Христенитѣ у Велики пости.
И сребърни кандилници стари,
Дѣто кѫдѭтъ съсъ тимянъ и змирна
На Великъ-день, на Колада зимѣ
И на други праздници голѣти
У старитѣ черкови Христенски,
Що обрахѫ и що пожарихѫ
Клѣти, диви, Даалии зими . . .
Кътъ свършихѫ и сичко скроихѫ,
Али стана и така захвана:
„Ой другари, вѣрни кафадари!

Хай да идимъ село да обидимъ
И да мѣнимъ сички караули,
На обхода концитѣ да идѫтъ
Околъ село, край рѣката Искаръ,
Да обхождатъ и здраво да пазѭтъ,
Да не додѫтъ у потайно врѣме
Отъ Ставерци тѣзи капѫсъзи,
Да ударѭтъ, когато заспими,
Да ударѭтъ и село запалѭтъ,
Догдѣ не сме йоще у бой влѣзли
И да сплашѫтъ нѣкой аджамии,
Чи отива сичкото на вѣтъръ,
Що вършихми и що искроихми
До тосъ вечеръ читави и здрави . . ."
Тъй покани Алия Сирака
Своитѣ трима най-вѣрни другари,
А пъкъ попа, с' Старий Сюлюмана,
Останахѫ в' кѫщи да приказвѫтъ,
Догдѣ свършѫтъ сичката обхода
И си додѫтъ на нощно лѣгало . . .
Грабнахѫ си сичкитѣ посатя,
Стегнахѫ се, излѣзохѫ бърже:
Отидохѫ работа да вършѫтъ
Изъ селото и околъ селото,
Вси да бѫдѫтъ на щрекъ и обхода,
На посѝя с' пушката запета
Срѣщо сѣкой, кой непиташъ[1]) доди
Край селото или край рѣката,
Да се вѣсти негдѣ в' тъмнината
И не каже, кой е и какъвъ е,
Отъ дѣ иде и кѫдѣ отива,
Кого търси, при кого ще бѫде
В' нощно врѣме, тайно, потаено,
В' това врѣме невѣрно, размирно,
Дѣто сѣкий незнай и не вѣрва,
Какъ ще сутрѣ здраво да осъмне ! . .
Слѣдъ два часа сичкото свършихѫ,
Все свършихѫ, умно нарѣдихѫ
И додохѫ потни, уморени
Да починѫтъ и сънъ да заюшнѫтъ,
А че сутрѣ, още прѣдъ Зората,
Да се сберѫтъ долу край рѣката
Вси дружини съсъ вси главатари,
Да потеглѭтъ за Ставерци долу,
Както бѣхѫ вече искроили

---

[1]) Който непита, безъ позволение, испитающь употрѣбява се въ Орѣховско и Врачанско.

Отъ вечерта и сичко стъкмили.
Лѣгнахѫ си — отъ пѫть уморени
И заспахѫ, като кротко агне
При майка си у вита кошарѫ,
Като пиле подъ майчино крило,
Подъ небето на Али на двора,
На трѣвата, на нови рогозки
Съсъ пушкитѣ пълни — при глава си
И с' ножови — при пъстри възглави,
Да сѫ на щрекъ — всѣкоги готови,
Съсъ ножови, пушки и пищови,
Кога чуѭтъ на нѣкѫдѣ злото,
Като скочѫтъ, посатя да хванѫтъ . . .
Сичко бѣше тихо и честито,
Сичко заспа да си отпочива . . .
Салъ звѣздитѣ отъ горѣ трѣптѣхѫ
И кучета тукъ-тамѣ кѫвтяхѫ
По дворитѣ, около овцѣтѣ,
И звънцитѣ нѣкоги звънтѣхѫ
На шиитѣ на конье, кобили,
Когито си шиитѣ вияхѫ,
Да се хапѭтъ нѣгдѣ по тѣлото,
Когато ги нѣкѫдѣ сърбѣше.
Освѣнъ това сичко мирно бѣше,
Салъ отъ вѣтъръ листето трѣптѣше
На вошкитѣ и на тополитѣ,
Дѣто кацѫтъ денемъ соколитѣ,
А пъкъ сутринь славеитѣ пѣѭтъ
И с' пѣснитѣ гората люлѣѭтъ.

(Слѣдва).

Таборъ тур. — рота, батальонъ.

Засѣвки отъ засѣвание. Въ петькъ прѣдъ свадбата, зълвитѣ отъ страна на момъка — младоженеца, се прѣмѣнувѫтъ добрѣ и ходѭтъ отъ кѫща въ кѫща, да канѭтъ хората на засѣвки. Като се върнѫтъ, *засѣвѫтъ*, отъ дѣто и самия обрятъ се зъве *засѣвки*, а момитѣ — *засѣвница*. Сѫщото става и у невѣстата въ сѫбота срѣщу недѣля. Засѣвкитѣ се зъвѫтъ *момкови* и *момински* или момини.

Кюстекъ м. кюстеци тур. — дебели *ширити* вързани на пищовитѣ и прѣплѣщени прѣзъ рамо.

Иплик-сирмални иплик тур.-коприна, свила, оплѣтени отъ коприна, размѣсена съ сирма — сребърни жици.

Влашко-селци, отъ селото Влашко-село, у Врачанско, *близо* при р. Искаръ. Като питахъ селянитѣ защо се зъве селото имъ *влашко*, тѣ ми казахѫ, че това днешно население е дошло отъ Балкана, между двата Искара, и се е заселило на днешното мѣсто. Когато дошле, тѣ заварили тамъ Влашки цигани, които правяли корита и за това село-

то се звѣло влашко и тъй си и останало, но циганитѣ се населили послѣ. Въ коя година е било това, не можахъ да ми опрѣдѣлятъ, казватъ само — отдавна.

Виси на хомотя. Въ ония размирни години пушкаритѣ, и кога сѫ орѣли, сѫ носили шишинетата си съ себя си и, за да бѫдатъ всѣкоги подъ рѫка, закачали сѫ ги на хомотя — ярема, защото сѫ биле всѣкоги на щрекъ.

Канджа тур. — кука, кривитѣ кукясти нокти на грабливитѣ птици (Кѫча-Канджа).

Сапъли всѣкоги убути. Въ Орѣховско, Врачанско и въобщѣ по Бълкана, овчеритѣ и добичаритѣ и до днесъ, вечерь, като се навечерятъ, прѣубувѫтъ се и спѭтъ убути въ опинци — цървули, за да бѫдатъ всѣкоги готови, да излѣзѫтъ при добитака си, кога има нужда — тѣ и безъ нужда, щомъ проспѭтъ първия сънь, отивѫтъ да си нагледвѫтъ добитъка, на който имъ е сичката надежда.

Бозави калпаци, на които вълната е черно-кестанияна, прилична на боята на бозата, или на орѣха на чурубката. Такива калпаци носѭтъ и до сега въ Орханийско, и въ Врачанско край р. Искъръ. Тѣ сѫ отъ Карнабатски ягнишки кожи — носятъ ги и въ Карнобатско и по цѣлия юженъ склонъ на Балкана, въ средня гора и д. Това сѫ тракийски калпаци. Освѣнъ туй въ града Руссе — дишъ-варошлиитѣ и русенскитѣ села, Разградско и даже въ Шуменско ги носятъ — тѣ сѫ голѣми, високи и трайни.

Яаънджакъ, ямурлукъ, ферадже — горня дреха безъ ръкави, единъ видъ тога, която се намѣта и се запетлява подъ гушата съ голѣми петелки. Овчеритѣ и пѫтницитѣ безъ нея не ходѭтъ. Тя е истъкана отъ вълна, уваляна добрѣ, дебела и не пропуща вода. Има ги бѣли, черни и сиви.

Шарколия, сивъ конь, съ черни дамги — шеренъ; негдѣ го зовѫтъ и зеленъ конь.

Стоянъ Лаковъ — синъ на дѣда Лака. Лаковци и до днесъ сѫществувѫтъ въ Долния Кремена и живѣѭтъ садружно, нѣколко братья съ баща си, който е патриархъ на цѣла челядь — цѣла махала Лаковци.

Стървина или стръвь се казва тѣлото на умрѣлъ или убитъ добитъкъ, отъ дѣто е дадено и името на орлитѣ, които ядѫтъ стръвьстръвници или стърветници. Мечка стръвница отъ тука си носи името. Отъ стръвь става глагола *стървѭ*, настървявамъ, научавамъ на стървь. Въ приносна смисъль значи приучвамъ се на нѣщо и постоянно го дирѭ. А стръвь е сложена отъ съ+тръвь, руското травить, уморявамъ, убивамъ; — тровѭ, утравямъ е вече втора форма, по-нова.

Лешъ тур. — умрѣлъ трупъ, стръвь, кадавръ.

Клъвница м. клъвници, клъвка, клювъ, клювница, тур. — гага. Жгълъ, рогъ, когато лѣтѭтъ жеравитѣ, тѣ лѣтѭтъ обикновенно на двѣ линии и правѭтъ остъръ ѫгълъ. Най старият и вѣщия, въ пѫтя, води ѫгъла; кога умалѣе едина, замѣнува го другъ, защото водача разсича въздуха, и другитѣ лѣтѭтъ слѣдъ него по-лесно. —

Орлякъ — стадото на птицитѣ се зъве орлякъ, руски стадо сръб. ято, тур. бюлюкъ.

Жеравé, м. жеравéта малко жеровово пиле. Казва се и *жерав-че*, но то произлѣзва отъ жеравекъ — жерав'че (жераveче).

Жъгла, страната между Дунава, Черното море и Кишневскитѣ гори. Нашитѣ Басарабски Българи, колонисти, и днесъ го зъвжтъ съ татарското име *Боджакъ*, което ще рѣче жгълъ. Собственно Боджакъ наричжтъ тѣсния жгълъ при устието на Дунава — кждѣ Килия. Въ тия мѣста и до сега се въджтъ лѣтѣ жеравитѣ и мжтжтъ изъ нивитѣ и ливадитѣ. Азъ сáмъ сьмъ имъ намѣрвалъ пилетата. Тѣ мжтжтъ на земета, като кокошия родъ птици: ярабицитѣ, пжтпждждицитѣ и др.

Балта, м. балти, плитки блата, край рѣкитѣ, които ги заливжтъ, кога придоджтъ и водата остава въ тѣхъ почти цѣло лѣто. Тѣ сж обрастнали по-вечето съ тръсть, папурѣ и други едри водни трѣви. По краищата на тия балти, или вжтрѣ на високитѣ, мѣста, въ гжстата трѣва, си вижтъ жеравитѣ гнѣзда.

Кжръ-сердаръ тур. перс. кжръ полье сердаръ главатарь, надъ польето, началникъ надъ польето, който ходи вредъ и варди пжтищата и лови хайдуцитѣ, Кжръ-бюлюкъ-баша, полски главатарь, на чета. Обходной началникъ съ цѣлъ бюлюкъ, — дружина.

Визиръ-тепе тур. Визирева могила, която се зъве йоще и *Сиври-тепе* — Остра-могила и се намѣрва между Бѣла и Пиргосъ отъ лѣвата страна на пжтя, идейки за Руссе. Въ 1812 г. въ войната, на тая могила е билъ чадъра на визиря. Отъ тая висока, и на най-възвишенното мѣсто, въздигната могила се види чакъ до Балкана на Юго-Истокъ, Дунава и Влашко, на Сѣверъ. На Юго-Истокъ подъ нея е убитъ Чолакъ-пехливанъ, който нападнжлъ нощемъ на стражарската колиба и отъ вжтрѣ го убилъ войника. Подъ могилата сега има яко каменно здание — стражарница, дѣто вардятъ стражари. Въ тия мѣста, въ турско врѣме, ставахж често обири на пжтници. На около има дребна гора и ниски котловини.

Капъсъсъ, м, капжсжзи тур. — отъ капу врата и съзъ безъ-безъ врата, безъ домъ, бездомници, хайдути.

Да заровьжтъ бакжра. Въ Кжржалийскитѣ врѣмена, сѣкий си е заравялъ бакжра и ňанизитѣ въ земета. На нѣкои мѣста е имало скривалища — ями наречени, направени нарочно въ стѣнитѣ накжщитѣ имъ, но Кжржалиитѣ сж намѣрвали и тѣзи ями, като сж измѣрвали стѣнитѣ и сж узнавали, коя стѣна е по дебела, въ която е и била ямата и, като сж разкъртяли, намѣрвали сж скрититѣ нѣща. Понеже е имало съ тѣхъ и клета горска голотина, тѣ сж грабяли и дрехи, а най-вече — тжбитѣ-платна, аби, шеяци, ризи и т. н.

Кило, мѣрка, съ която мѣряхж барутя, кога правяхж фишеци. Килото е единъ мателически или роговъ, а понѣкои и дървенъ масурь-цѣвь, съ коси уста; дъното му е двойно и второто се мѣсти вжтрѣ съ една четвъртита прѫчка, на която сж отбѣлѣзани, като на кобилцата на кантаря, драмитѣ. Кога се изтиква, дъното, нагорѣ, килото побира по малко, а кога се спуца на долу — по вече, Фишецитѣ се пълняхж споредъ силата на пушката; обикновенно се турваше

1—1 $^1/_4$—1 $^1/_2$ драми баруть въ единъ фишекъ, но на фешецитѣ за шишинетата турвахж повечко.

Яалии, тур. отъ яа (ягъ), масло, масть, лой, фишеци намазани съ лой, да могжтъ по лесно да влѣзвжтъ въ цѣвьта и да налѣзвжтъ равномѣрно, кога ги напъни гъза отъ запаления баруть. Такива фишеци сж се употрѣбявали най-вече за шишинетата. Кога сж пълняли шишинето безъ фишекъ, право съ баруть, върху барутя сж натъпквали *ялж-пачавра* — парцаль, напоенъ съ лой или дървѣно масло и слѣдъ него сж набивали крушума, който слѣзва по-лесно въ намазаната цѣвь. За тая цѣль, въ кондака — приклада на шишинетата, имаше котийка съ плътно затворена капачка, въ която, котийка, стояхж мазнитѣ пачаври. Шишинето отъ мазнитѣ пачаври, отъ нѣколко гърмвания, се е закалвало отъ лоя и саждитѣ на изгорѣлия баруть, затова е трѣбало често да се чисти, затуй ита и поговорка: шишине, биволъ и турска ждница, искжтъ много да имъ се шета“ т. е., да се чистжтъ и мижтъ.

Платникъ м. платници, чували, домашна работа, истъкани отъ дебела конопена прѣжда, а нѣкои и отъ вълна, съ конопена основа. Въ Търновско такъвъ платникъ го зъвжтъ *брѣме,* за разлика отъ козенитѣ чували, които се зъвжтъ по Балкана и *врекялъ.* Козенитѣ чували се зъвжтъ и съ латинското име сакуля (saccus, i).

Пѫга, горнило, тигель, гърне отъ графитъ, въ което топжтъ златаритѣ метали за изливание.

Ченгелъ тур. кука, пахти, които носжтъ женитѣ и момитѣ вмѣсто поясъ и се закопчавжтъ отъ прѣдъ съ кука, отъ която имъ е и турското название-ченгель. Има ги мѣдни, пиринчани, сребърни, позлатени, злати, сидѣфяни, рогови и окована съ скжпоцѣнни камъни.

Топъ-агзалии тур. отъ топъ и уста — съ дебела, къмъ устатж, цѣвь.

Сайбия тур. — стопанъ; духа, стопана на извора, Змѣя.

Вити шишинета, на които вжтрѣ нарѣзитѣ сж нарѣзани вити като бурма (витло, винтъ).

Биволица, чешма надъ с. Червенъ-брѣгъ, на високия брѣгъ, дѣто има римска развалена крѣпость — наблюдателенъ пунктъ отъ дѣто се види на-около.

Ламья, лошавия духъ, който се намѣрва въ облацитѣ и пуща градъ, съ него се бижтъ Змѣевитѣ, да го прогонжтъ. Когато ж ранжтъ съ огненитѣ си стрѣли, тя избълва сичко, което е погълнала — ламьйосала, и дѣто го избълва, тамъ става голѣмо изобилие.

Змѣя Биволицки — змѣя, що излѣзва изъ извора на чешмата Биволица.

Прѣвити рога. Догдѣто шилетата сж още млади и рогата имъ — още меки, набиватъ на тѣхъ по единъ горѣщъ сомунъ — хлѣбъ, и, като отмекнжтъ добрѣ, стисватъ ги съ дървени щипци и ги завивжтъ на борма. Послѣ ги свързвжтъ съ връвь за върховитѣ и запрѣгжтъ връвта съ една клечка, както на бичкията връвта, и сѣкий вечеръ ж прививжтъ и стѣгжтъ рогата, да се приближавжтъ и да растжтъ на

горѣ като на козитѣ. Такива овни се зовжтъ *виторогы* или съ прѣвити рога. —

Прѣвалъ, високо мѣсто, отъ дѣто се прѣвалява къмъ ниско. Обикновенно прѣвала е широкъ гребенъ или било и на много мѣста служи за водо-раздѣлъ. Власитѣ го зовътъ *прѣдялъ*.

Старий трауръ. Българския народенъ трауръ — желение — е бѣлъ. Когато носяхж въ Лѣсковѣцъ *сукаи*, женитѣ желѣяхж съ бѣли кърпи своитѣ умрѣли. Която отжеляваше, забраждаше обикновенно червенитѣ си кърпи. А ония стари вдовици, които си оставахж до смъртъ неженени, съ бѣли кърпи ги и заравахж въ гроба. Съ бѣли кърпи желѣяхж и мжжетѣ своитѣ близки и ги носятъ до деветинитѣ. Въ западна България и въ полето край Дунава и до сега тоя обичай се варди. Черния трауръ е *византийщина*, която трѣбва да е отъ християнството насамъ.

Грѫницѫ, горуница, дѫбъ, горунь (меше тур.).

Кюсемъ, югичь, водичь. — овена що води стадото.

Брѫстѫ глаг. сѣкѫ бръсть — сурови клони на които, козитѣ обгризвѫтъ върховитѣ и кората. Това се прави зимню врѣме, кога нѣма, що да пасѫтъ козитѣ.

Клашникъ, горня дълга дрѣхѫ — въ Западна България, — Латинско название отъ clavus туникѫ съ широки первази.

Тузлуци, калци, които и до днесъ ги носѭтъ въ Раховско, отъ бѣла аба съ сини гайтани.

Кѫрпици прѣмѣтѫтъ. Старния обичай, да давѫтъ на уморенитѣ потни войници кѫрпи, да си бършѫтъ потьта, се е завардилъ и да сега. Въ Търново, когато го привзе Гурко, като вървѣхѫ солдатитѣ му прѣзъ града, народа отъ вредъ имъ хвърляше изъ прозорцитѣ кърпи, дживрета и пошови, които тѣ ловѣхѫ на въздухѫ и се бършехѫ отъ потьта.

Крѣщелъ, птица, (Rallus rex), която се въди въ нискитѣ водни мѣста и изъ ливадитѣ и издава периодически крѣсъкъ „дерь-деръ“. Отъ което се зовѣ и *Дерь-деръ*. Прѣлѣтна: иде по Май, а си отива по Августъ. У насъ ѭ има вредъ по нискитѣ мѣста, дѣто гласа ѝ се чува, нъ е мѫчно да се види, защото се вре изъ трѣвата и изъ нивитѣ.

Слѣдъ росата. Опитнитѣ овчари, догдѣ не се утърси (падне изсъхне) росата, не си пущѫтъ овцетѣ на паша, защото се разболявѫтъ.

Хергеле м. хергелета тур. — значи кобила, но днесъ се разбара не само кобили а и младитѣ жребци и жребета — цѣлия табуръ . .

Мусафиръ тур. гость. *Конакъ* тур. — квартира.

Глогови ръжни: Глога има тайнственно значение у народа, а особенно черния глогъ, crataegus melanocarpa: той служи да прогонва злитѣ духови. Въ пѣснитѣ се срѣщѫтъ рѫжни и отъ *мѫждрянъ* — черний осѣнъ Fraxinus excelsior. „Утсѣчети девить ръжна, девить ръжна мѫждрянуви, ни кастрини, ни острини; натъкнати девить овна, ни то клани, нито драни . . .“ (н. п.).

Соха м. сохи, чаталъ, чатали, забити въ земята, на които турвѫтъ ръжена и се върти, да се пече печеньето.

Парцала, парцаль, свързанъ или вмъкнѫтъ въ расцѣпена

пръчка, съ който мажжтъ агнетата съ прѣсолъ или съ масло и соль, кога се пекжтъ.

Ключъ, м. Ключови — врѣлѣцъ, който се издига надъ повърхнината на чорбата, кога ври съ ключь. Това се забѣлѣзва и у изворитѣ, които извиржтъ съ врѣлецъ, отъ дѣто е и руското *ключъ* — изворъ.

Фурна пѣщь, латинска дума furnus, i.

Напети, стегнати, въ душевно напрежено състояние, готови, бодри, живи.

Мастѝла, боядисвала, отъ дѣто е останало името и на *мастилото*, чернилото, съ което пишемъ и руското *масть* боята (косъма). Въ западна България и около Криворѣчна-Паланка, вмѣсто турската дума боядисвамъ, казвжтъ *мастьж*.

Крушовитѣ лъжици, за червеното имъ и гладко дърво, и до днесъ се прѣдпочитжтъ предъ липовитѣ и върбовитѣ.

Затъстено, замазанъ на тенжарата капакъ наоколо съ тѣсто, кога ври.

Прѣзржчникъ м. Прѣзржчници — дългъ мисалъ, който се мѣта прѣзъ ржцѣтѣ на гоститѣ, да си бършжтъ устата и ржцѣтѣ, вмѣсто пишкирь. Мощитѣ, които сж биле обковани съ сребро, земали сж имъ среброто, щомъ имъ се падвали в' ржцѣ, а святинята сж хвърляли в' огъня.

ТРУДЪ,

литературно-научно списание.

ГОДИНА III. *Декемврий 1890.* КНИГА XII.

Иракъ-Али*).

Борбата на Алия Сираковъ, Помака, отъ с. Чомаковци, съ Кърджалиитѣ[1]).

V.

Нощьта бѣше тиха, звѣздовита:
На небето звѣздитѣ блѣщѣхѫ,
Хемъ блѣщѣхѫ, хемъ тихо трѣптѣхѫ,
Надъ синия връшникъ, надъ селото,
Далечь, далечь — горѣ в' височьето,
Кьто пѣсъкъ свѣтълъ на кубето,
Посипани с' рѫката на Бога
Прѣ-прѣдвѣчно, вѣчно-безконечно,
В' пространството, за насъ неизмѣрно,
Да разливѫтъ в' безмѣрната пропасть
Животъ — огънь съсъ свѣтла топлина
Безгранично в' вселенната вѣчно,
Безъ да може нашия умъ плитъкъ
Да разбере защо й това чудо
Нарѣдено, вѣчно, безконечно
Отъ Твореца, Отеца на всичко,
Всемогѫщий, Силний, Вездѣсѫщий,
Творецъ творцовъ, Богъ боговъ всесѫщий . . .
Тихо бѣше долу на земята,
Тихо бѣше на-вредъ изъ польето,
Тихо бѣше горѣ изъ горьето,
Чуваше се *сал* ека отъ бродьето
На Искара, тамо край селото,

*) Глѣдай *Трудъ*, кн. XI.

[1]) Бѣлѣжкитѣ, които ще служѫтъ за нѣкои разяснения, сѫ помѣстени края на пѣсеньта.

Кътъ ручаше рѣката извита
По бѣлитѣ бродови безъ зàпоръ,
Побѣлѣни отъ камъни бѣли
И пращаше свойтѣ вѣчни пѣсни
Съсъ гласове хиляди, различни
Ту ручащи, ту страшно хучащи,
Ту бучащи, ту буйно рѣвящи
В' зàвуитѣ, край бѣлитѣ плочи,
Дѣт' се бѫхтѭтъ бурнитѣ талази,
Дѣтъ се бѫхтѭтъ, и пѣна изригвѫтъ
И се виѭтъ във вити въртопи,
Кьто казàнъ, кога ще завира
И надъ него буйна пѣна плава,
А подъ неѭ врѣлеца кълколи
И ѭ мѣта на всичкитѣ стрàни;
Тъй ручахѫ, бучахѫ, клуктяхѫ
Бѫрзѣитѣ с' вититѣ въртопи
На Искара в' сичкитѣ завòи,
А мрѣнитѣ бѣли и брѫдати,
Суиовитѣ сиви, мустакати
Тихо плувѫтъ в' буйнитѣ талази
И си търсѭтъ нощната прѣхрàна
Дебнишката и присторùшката
Да се впущѫтъ кътъ стрѣла пернàта
Да улавѭтъ, гълтѫгъ свойтѣ братья
Безъ милости и безъ съжелене,
Кàкто прави и чиляка грѣшенъ
На земята на своитѣ братья —
Салъ той не ги проглъщъва живи,
Да се спасѭтъ отъ тѣжкитѣ мѫки,
На единъ пѫть да прѣтърпѭтъ сичко,
А ги мѫчи и пота имъ сучи,
Кьто черна пиявица гъвка,
Дѣто сучи тунѣ кръвь червена
Отъ ония, които немогѫтъ
Да прѣдвидѭтъ, дѣ ще ги захапи
И немогѫтъ, бѣдни, да се бранѭтъ
Отъ тогози пълзяща нирeца,
Щo се крие у рѣдката тина
И хайдушки невиннитѣ варди,
Да се впусне тайно, крадишката,
Да се лѣпне негдѣ по снагата
На своята жертва прѣд'избрана
И забие своята зѫбата,
Тихо, леко, *толумба* несита,
Кьто надутъ лихоимецъ лакомъ,
Щo се впива в' клѣтитѣ сурмаси
Съсъ своитѣ хитри тимисюци,

Що два пѫтя в' година прѣписва,
Да изскубчи у своитѣ длъжници
И клѣтата парица, послѣдня,
Печелена с' солени потови,
И день и нощь, безъ сладка одмбра,
Да прѣхрани дѣца и унуци
И запрѣли старци и старици, —
И най-послѣ тоя кръвопия,
Лихоимецъ, кьто сичко земне
Чрезъ сѫдии, чрезъ хитри мюхтии,
Адвокати и *яланъ шехати,*
Да имъ грабне й нощното лѣгало —
Кѫщица — послѣдния ѫгълъ,
Що сварили отъ дѣда и баба
И ги хвърли голи на *сокака,*
Да уплаквѫтъ динетѣ си черни
Съсъ горѣщи й кървави сълзи
И натяквѫтъ на грозна Морана,
Що се бави, та скоро не доди,
Да ги земни у своята пазва,
Да починѫтъ отъ мѫки чилѣшки —
Отъ мѫкитѣ на своитѣ братья,
Що незнаѭтъ какъ истичѫтъ сълзи,
Бистри сълзи, горки, ядовити,
Отъ неволя, кога боли сърце
И тѫгата сърцето присвива,
Та го кара да тупа безъ мѣра
Прималѣло, убито отъ жалость,
Дѣто сичко неправдата гази
Съсъ своитѣ укаляни нози
Прѣдъ очитѣ на живаго Бога,
Който гледа горѣ отъ високо,
Който вижда долу на широко,
Който търпи, но и не забравя,
Да отвърне съсъ сѫщата мѣра
На сѫщия лакомъ кръвопиецъ,
На сѫщия, или на дѣца му,
Или късно на внуки пра-внуки
Съсъ по тѣжки и горчиви мѫки
Тѣжко, грозно, срамно и позорно
За грозното лакомство безмѣрно
За разврата, които имъ погълнѫдъ
И тѣлото, и вѫтрѣ душата,
Водимъ гнусно, слѣпо отъ Тъмата —
Отъ грозното зло, в' свѣта упълтено,
Днеска дяволъ гнусенъ прѣкорéно;
Тъй дебняхѫ лакомитѣ риби
Своитѣ братья, сестри и унуци.

Да ги грабнѫтъ у своето гърло
И наситѭтъ свойта ненасита
Кътъ лихваря с' ненаситно злато,
Надъ което мисли да издъхне
И желае пълтеникъ да стане —
Нощенъ вѣпъръ, догдѣ свѣта трае,
Да го варди долу у земята
Здраво, чисто, цѣло-цѣлниничко
Вѣчно, вѣчно, вѣчно, безконечно . . .
Ковачката зѐ да се явява
Межь звѣздитѣ, тамъ горѣ на Истокъ
И колата — Голѣмата Мечка —
Бѣше вече тихо се извила
Заднишката с' процѣпа надолу
Съсъ стопана и с' вълка грабливий[1]),
По която овчеря познава
Часоветѣ нощни на небето,
Колко сѫ се минали, истекли,
Отъ както е слънцето залѣзло
И колко сѫ йоще до зората —
Писани сѫ горѣ надъ глава му
Отъ Твореца съсъ звѣзди свѣтливи,
Кои вървѭтъ пò-право и вѣрно
Триста пѫтя сé по-равно-мѣрно
Отъ сичкитѣ часовници вѣрни
Съглубени отъ рѫка чилѣшка —
Слаба рѫка, що сгрѣшава в' сичко,
Кога иска й тя да подражава
На божитѣ закони прѣмѫдри . . .
В' Чомаковци пѣтлитѣ пропѣхѫ,
Първи пѣтти пѣхѫ, замълчахѫ,
И слѣдъ малко и втори запѣхѫ
И най-послѣ сичкитѣ честѣхѫ —
Единъ слѣдъ другъ, редомъ се рѣдѣхѫ,
А нѣкогп сто в' едно пѣяхѫ.
И псетата разбудени вече
Залаяхѫ тихо и лѣниво —
Не на вълци, а тъй по обичай —
По своята пасмина наслѣдна
Отъ рода си, отъ стари пра-дѣди,
Дарено имъ с' туй свѣтъ да свѣтувѫтъ,
И далече силно да подушвѫтъ,
Дѣто чилякъ нищо не усѣща

---

[1]) Колата, или Голѣмата Медвѣдица. се състои, споредъ народната астрономия, отъ четери колела, два вола, стопана на колата и вълка — малката звѣздица — който се впуснълъ върху воловитѣ, тѣ кривнали, а стопана з. бѣгнълъ на страна и се исписали горѣ на небето съ звѣзди.

Съсъ своитѣ ноздри затжпени
Отъ пуститѣ миризми общински,
Що го давжтъ и денемъ и нощемъ
Та е станалъ *сакатъ* отъ жхане . . .
Крѣщелитѣ долу закрѣщяхж
В' ливадитѣ, изъ трѣвата росна,
Ту изкрѣщжтъ „деръ, деръ!" и примлъкнжтъ,
Ту повторжтъ, ту бързо се втурнжтъ,
Изъ трѣвата главата си гурнжтъ,
Да уловжтъ нощнитѣ гадинки:
Скъкълчета, нощни пеперуди,
Дѣто пълзжтъ, лѣтжтъ в' тъмнината
И се боjжтъ денемъ в' свѣтлината
Отъ своитѣ лакоми *душмани*,
Що ги търсжтъ съсъ четери ѝчи,
Да ги гълтжтъ живи, цѣлокупни . . .
Кътъ пѣтлитѣ вече врѣдъ честѣхж,
Славѣитѣ в' гората запѣхж —
Прѣзъ Искара, навредъ изъ лжката —
Прѣдскаввахж, че иде Зората
На своитѣ крилѣ вѣтровити
Съсъ сички си зари огнѣвити —
Първи блѣдни, а слѣдъ тѣхъ — червени
И най послѣ — силни и огнѣни —
На Слънцето златитѣ примѣни,
Що се кичи сѣка сутринь рано
С' злато, сребро, камъни безцяно,
Да го срѣшне сичко отъ земята —
Сичко живо, питомно и диво
Съсъ радости, пѣсни и похвали,
Че свѣтлина пакъ ясна запали
Надъ главитѣ на сичкитѣ живи,
Пръска лучи топли животворни,
Съживява, все развеселява,
Съсъ новъ животъ, слѣдъ мрака умразенъ,
Пълъ съсъ чудо и страшно плашило
За слабия умъ, тукъ, боязливий,
Що незнае законитѣ вѣчни
На Твореца, отрѣдени мждро,
Отрѣдени, вѣчни неизмѣнни,
Не да плашжтъ, а да утѣшавжтъ,
Божà мждрость вредъ да заселявжтъ
У сичкитѣ божи живи твари,
Да прославжтъ Творца, надъ творцитѣ
На слънцата, безкрай на звѣздитѣ
И на сичко, сичко в' висинитѣ —
Безкрайнитѣ безмѣрни далѝни
Отъ прѣдвѣчни вѣкове ѝ години,

За които нѣма брой и смѣтка,
Да ги смѣтне чилѣшкия разумъ,
Който блѣднѣй прѣдъ вѣчното врѣме —
Безначално, вѣчно, безконечно
И трепери когато помисли
За чудото, тамъ надъ чудесата,
Разкрилено в'редъ подъ небесата,
Що под'държа, живѝ, охранява
Й да пропадне частичка не дава,
В' небесата и задъ небесата,
Отъ негов'тѣ твари с' чудесата,
Дѣтъ царува Царя надъ царьетѣ,
Надъ Силитѣ горѣ на крилѣтѣ
Всезнающий, Всеиспълняющий
Сый и Сѫщий — вѣчно Вездѣсѫщий,
Пълъ съсъ благо и милость безъ мѣра —
Свѣта Правда, надъ сичкитѣ правди
Животворецъ — Изворъ на живота,
Безначалний, вѣчний, безконечний . . .
Кога първи вечь пѣтли пропѣхѫ,
Дружинитѣ вече се тъкмѣхѫ:
Всичко за пѫть и за бой гласѣхѫ,
И Алия, стъкменъ и приготвенъ,
Наду свойта осѣнове свирка —
Първомъ тѫжно засвири, умилно,
Тѫжна пѣсень, юнашка, помашка,
А слѣдъ нея — бърза рѫчаница
Рѫчаница, скоклива чукница[1]),
Да извѣсти, както бѣше рѣкълъ,
На сичкитѣ, при него да додѫтъ.
Дуръ изсвири, сички се събрахѫ
На *мегданя*, край равнитѣ двори
И сички се рѣдомъ нарѣдихѫ —
Вси пѣшаци и вси бързоконци,
Съсъ своитѣ левенъ главатари,
И чакахѫ Али да излѣзе
Съсъ своитѣ троица другари,
Да имъ каже, на кѫдѣ ще теглѭтъ,
И сичкитѣ чети и *бюлюци*
Да поведе, кьто югичь вѫкълъ
Свойто стадо у зори на паша
Край Искара в' равнитѣ ливади. . .
Ето Али съсъ попа Ивана,
С' Санята и с' Кючукъ-Османа
Излѣзохѫ, стъкмени, напети,
Обрѫжени и за пѫть готови

---

[1]) Играта рѫчаница се зъве и *чукница*.

Съсъ пищови, пушки и ножови
И съсъ чанти, пълни, съсъ що трѣба
На юнака у пѫтя, и боя
И с' *михлеми*, билки лѣковити
За ранитѣ, отъ крушумъ пробити.
Отъ ножь, сабья, остри ятагани
Разсѣчени, люти, върли рани
У биткатѫ, кѫтъ се юнакъ бори
И „юнака безъ рана не ходи.“
Али доди прѣдъ сички дружини
Като жребецъ прѣдъ цѣлия *табунъ*[1],)
Който варди табуна съмичъкъ
У Доброжа край Черното море
Отъ кръвници вълци и глотници,
Съсъ свитѣ желѣзни копита,
Дѣто ритне, кости истрошава
И глотници цѣли усмъртява.
Тъй обходи сичкитѣ дружини
И срѣдъ сички правъ Али застана
И тъй рѣчьта юнашки захвана:
„Хей юнаци! Българи, Помаци,
Хей другари! вѣрни кафадари,
Днеска рано, съсъ божата воля,
Ще да сваримъ и ще да ударимъ
На вълфитѣ у Ставерци долу,
На *гечита*[2]) на друма, що води
Тамъ отъ Плѣвенъ на-горѣ за Видинъ,
Дѣто вардѭтъ люти Кѫржалии,
Арнаути и луди Делии,
С' главатаря, Мустафа Делия,
Кръвопия, Кара-фералия,
Що й запазилъ Искару водьето
И е запрѣлъ около бродьето,
Друмищата и съсъ тѣхъ польето,
Та неможе фтичка да прѣфръкни,
Нито пѫтникъ в' поле да замръкни,
Изгорилъ е край Дунавъ селата
И е обралъ край тѣхъ градищата,
Та й писнало сѐ живо отъ него
Отъ негов'тѣ нечути *золуми*.
Писъкъ стигна долу отъ польето
Тамъ до Бога, Аллаха, в' небето:
Той ни праща противъ тая хала,
Зулумджия, лакомъ кръвопия,
Да ги смажимъ *тербихъ* да ги сторимъ,

[1]) Табунъ татар. хергеле, кобилско стадо конска чарда, кобилякъ.
[2]) Гечитъ. т. прѣминуване, бродъ на рѣката.

Пжтищатж на-вредъ да отворимъ. . .
Не щж много азъ да ви говорьж,
Пакъ първото ще да ви повторьж:
Тѣ се бижтъ за плячка и ѡбиръ,
А пъкъ ние мжжки ще се биими
Да завардимъ, сѣкий щото има,
Да закрилимъ дѣцата, женитѣ,
Стари старци и клѣти сираци,
Що немогжтъ сами да се бранжтъ
Отъ тѣсъ псета, на кръвь настървени. . .
Тукъ сж сички сто и двайси души
Кжржалии, люти Арнаути,
Съсъ Бошнаци и горски хайдути
И имъ идкжтъ, както се научихъ,
Тамъ отъ Плѣвенъ и отъ кждѣ Ловечь
До стотина съсъ трийси катжри,
Натварени с' обиръ отъ селата:
Сребро, злато и нàнизи скжпи —
Потъ чилѣшки, цѣлъ облянъ съсъ кърви,
Що го носижтъ тамъ горѣ у Видинъ
У калето, дѣто имъ агитѣ
Съсъ топови вардижтъ сексанитѣ,
Цѣли *маари*, напълнени с' ѡбиръ. . .
Тѣ ще бждатъ двѣстѣ й двайси души
Cé смѣсица, отъ колъ и отъ вжже,
А пъкъ ний сми триста й двайси души
Свои хора, роднина по-вече:
Ще се биими, кьто братъ за брата,
Кьто баща за своята рожба
И Богъ ще ни, момчета, помогне:
Наш'та сила надъ тѣхъ ще надмогне
Чи се биими за Бога, за правда;
Да утървемъ старци и старици,
Бащи, майки, братья и сестрици,
Дребни дѣца, слабички — на цица
И вдовица — клета сиротица. . .
Богъ е съсъ насъ, Той ще ни помага,
Само отъ насъ — ѡбичь, братска слога[1]). . .“
Тъй говори Алия прѣдъ сички,
Кога щѣхж изъ село да тръгватъ,
И сички го задружно слушàхж,
Тихо, мирно в' очи го гледахж,
„Аминъ!“ сички Алию казахж.
Помацитѣ молиха Аллахж,
Христѣенитѣ — Бога й Божа майка
Да помагжтъ и да ги закрилжтъ

---

[1]) Слога, съгласие, покорность на по старитѣ и достойнитѣ.

Отъ крушума и отъ ятагана
И отъ люта, ядовита рана.
Али викна другари пет'има,
Та обходи сичкитѣ юнаци
И раздѣли цѣлата дружина
На четери отдѣлни дружини:
Двѣ дружини — само отъ пѣшаци,
А пъкъ двѣтѣ — пѣшаци и конци,
Първа дади на Дели-Ивана,
Втора дади на Кючукъ-Османа,
Третья дади на Коля Сация
И на Петра, нарѣченъ, Стрѣлата,
Четвъртата пъкъ на Кяръ-сердаря;
А надъ сички Алия остана
С' попъ Ивана и Башъ-Пехливана
И съсъ Лаковъ стрѣлеца Стояна,
С' трийси души отборъ нишанджии,
Що крушума на празно не хвърлятъ —
Дѣ помѣрятъ, тамъ право ударятъ.
Вси дружини се подраздѣлихѫ
На по-малки дѣла — десетини
Съсъ по единъ десетарь на чело —
Сѣкий избранъ отъ своитѣ другари —
Отъ момцитѣ, що ги вѣрно знаятъ
За юнаци, вѣрни и левени,
Испитани отъ млади години —
Отъ дѣтинство, кога сѫ играли
При стадата, като момчетия,
А пъкъ послѣ — юргени другари —
По хората и по вборoветѣ,
По бѣлѣнки, по нощни сѣдѣнки
И в' горитѣ — по ловъ в' пещеритѣ
И — за риба лѣтѣ по рѣкитѣ,
Дѣто единъ за сички умира
И се хвърля в' огъня и в' вира,
А и сѣкий другарь за другаря
Душата си дава и залага,
Да го спази и да го забрани
И да носи тежки, люти рани
Отъ крушуми и отъ ятагани
И да го носи, раненъ, ако падне,
Както го е майка му носила
Деветъ мѣсци в' майчина утроба. . .
Тъй раздѣли Сирака момцитѣ
И натъкми концитѣ й пѣшцитѣ.
И кога се сички наредихѫ
На четери отдѣлни дружини,
Вси дружини — сѐ на дѣсетини

С' главатари и съсъ десетари
И съсъ трима млади байрактари,
Алия се повърна у кѫщи
И прѣгърна младата си рожба,
Пригърна ѭ, в' челото цалуна,
Кѫто свята закрилница 'куна
И на свойта стопаница вѣрна
Рѫка дади, съсъ сълзи облѣна
И продума съсъ гласъ треперящи:
„Прощавай ме, гълѫбице вѣрна! . .
У битката, ако душо, падна,
Недѣй плака надъ моето тѣло:[1])
Тъй е било писано отъ Бога. . .
А откърми, отгледай дѣтето,
Научи го, както Богъ та й училъ
И му спомняй за Сиракъ-Алия —
За баща му, лудата гидия.
„Недѣй плакѫ," кажи Сюлюмане
На майка си, юнакъ пехливане,
Че баща ти сега е въйвода,
Ще се бие душмани ще трие —
Я поглѣдай колко юска води:
Ще надвие и здравъ ще си доди. . ."
А Аише салъ гледа юнака
Свой Алия, Сирака, Помака,
И дѣтето стиска при гѫрди си,
Съсъ два реда сълзи на очи си,
А неможе дума да продума:
В' гърлото й тѫга се вгнѣздила —
Яка буца отъ жилость се сбила. . .
Салъ го гледа, кѫто малко дѣте,
Кога гледа майка си тъжовна,
А неможе да й проговори:
„Що си, мамо, така угрижена,
Кажи, мамо, що си нажеленѫ?"
Устнитѣ й салъ трепомъ трѣптяхѫ:
И Алию безъ гласъ говоряхѫ. . .
А очи му сичкото разбрахѫ. . .
Но устата и в' него унѣмѣхѫ,
Салъ сълзитѣ за тѣхъ говоряхѫ
И сърцата сами си казвахѫ —
Чрезъ очитѣ двѣтѣ приказвахѫ
Това нѣщо, що думи немогѫтъ
Да искажѫтъ, ни да испрѣкажѫтъ. . .
Алия си умири сърцето
Пригърна ѭ в' едно съсъ дѣтето
И цълуна неѭ и сина си

[1]) Мохамеданитѣ считѫтъ за грѣхъ да се плаче надъ умрѣлии.

Меж' веждитѣ, усредъ по чело
И й каза: „Моли се на Бога:
Той ще да ти отъ сега помага,
Ако падна и бѫдешъ вдовица. . .“
А баща му и старата майка
Салъ гледахѫ, като вкаменени,
Ни казахѫ отъ жалость горкитѣ
Ни думица при тъзи раздѣла:
Тѫгата ги бѣше обвладѣла. . .
Али сѣгна, рѫка имъ цълуна
Баща му се свѣсти и продума:
„Богъ да ви е, Алийо, на помощь,
Да ви пàзи и отъ зло закриля
Съсъ своята божа, вишна сила,
Да надвийте тия кръвопии
Кърджалии и луди Дилии:
Бийте псето, стрийте му главата,
Избавете свѣта отъ тѣсъ хали,
Що сѫ за кръвь, за ъбиръ зинàли. . .
Азъ, да има, кому да оставя
Твойта майка, кѫщата с' дѣцата,
Шишинето сега ще нарамѭ
Срѣщу тая ненаситна ламья! . .“
„Нѣма нищо, Али отговори,
Ази щѫ се за тебя побори.
Ви вардете селото с' дѣцата,
Добитъка и горѣ стадата
И ний ще имъ заплатимъ добрàта“
А майка му хълцаше горката
И гледаше ту него в' очитѣ,
Ту булката с' дѣте на гърдитѣ. . .
„Збогомъ!“ рѣче Алия Сирака
И излѣзе бърже на сокака. . .
„Хайде!“ каза и прѣдъ сички тръгна,
Изъ селото, на кѫдѣ рѣката,
С' дружинитѣ и хвана лѫката,
Край Искара, право за Койнари,
Догдѣ й врѣме в' Ставерци да свари. . .

VI.

У Ставерци Кара-фералия
Зефкъ[1]), чиняше: ядяше, пияше
Съсъ своитѣ люти Кърджали —
Сè що иска, каквото му хрумне,
Прѣдъ него го доносяхѫ скоро.
Зурли, гайди, тъпани, цигулки
Свиряхѫ му прѣзъ цѣлитѣ нощи,

[1]) Зефкъ, т. угощение, увеселение, гуляй.

А гибкитѣ гювендии млади —
Черноокп циганки, избрани,
Тука бѣхѫ прѣлъстни играчки;
Съсъ *зюлюви* сребьрни, в' рѫцѣ си,
Кѫлчахѫ си прѣлъстно снагитѣ,
Да прѣлъстѭтъ по-вече агитѣ,
Да имъ лѣпѭтъ по чело й гѫрдитѣ
Айналии жълтици, отбрани,
Заграбени съсъ ножъ отъ народа —
Отъ младитѣ моми и невѣсти,
Нанизани на младитѣ булки
На годѣжа, свадбата, мѣнежа
Отъ свекъра, старата свекърва —
И да пръскѫтъ рупови и бабки,
Цѣли шепи на-срѣщу свирцитѣ,
Кога пѣѭтъ пѣсни харамийски,
Кръвопийски, страшни, даалийски
И имъ славѭтъ, въспѣвѫтъ дѣлата
Съсъ сичтитѣ пожари й *зулуми*[1])
И с' писъка на раята клета,
Що пищѣше, кътъ на кръстъ распета,
Отъ тѣсъ хали, несити кръвници,
Потънали в' сребро и жълтици . . .
Този вечеръ Кара фералия —
Мустафата, лудата гидия —
Събралъ бѣше своитѣ другари:
Шабанъ-Гѣга и Кара-Османа,
Дели-Али, Ибрихамъ Чапкѫна —
Й четирмата голи Арнаути —
Тамъ отъ Шкодра, горѣ изъ горитѣ,
Що убивѫтъ за пари и баща си
И си хапѭтъ месата в' яда си,
Къто върли побѣснели псета;
Кара Веля, Тоспатлѫ Хасана,
Хаскювлия Дели Ибрихама,
Отъ Родопа, грозни Кѫржалии,
Кръвопии, страшни янгаджии,
Дѣто правѭтъ *кондакъ*[2]) за пожари
И лакоми черкови да палѭтъ,
Да испарѫтъ дѣцата отъ майки;
Дели Дима, Колѫксѫза Стойка —
Двама горци, Чорлянски хайдути,
Дѣто вардѭтъ на Чорла *овѫта*

---

[1]) Зулумъ, т. насилие, зло, притѣснение.

[2]) Кондакъ т. запалителни вещества, повити въ мазна кълчища, които се хвърлѭтъ, запалени съ прахань и, като догори праханта и достигне до барутя, кондака плавва и запаля.

С' ятацитѣ Цинцари ханджии,
Що ги поѭтъ денемъ у маанитѣ,
А пъкъ нощемъ с' тѣхъ дѣлѭтъ хазнитѣ
И заравѭтъ в' избитѣ главитѣ,
Що ги носѭтъ в' конскитѣ зобници,
Да немогѫтъ никакъ да познаѭтъ
Закланитѣ пѫтници в' польето —,
Къто не е на трупа главата;
И Мехмеда с' брата му Якуба —
Двама братя Бошнаци-Помаци,
Соколовци-съсъ бошнашки прѣкоръ —
Синовитѣ на Сюлюманъ-Бега
Соколича, христьенски душманинъ —
Пò кръвници и отъ сѫщи турци...
У кѫщата на дѣда Гиргана
Тамо горѣ на пѫтя до хана
При кладенца, що бѣ на мегданя,
На чардака, па срѣщу рѣката,
Три *машали* лояни горѣхѫ
И отъ далечь кътъ пожаръ свѣнтѣхѫ.
По хаята и долу по двора
Штѫкахѫ се горѣ долу хора,
А буйнитѣ избрани юнаци:
Кѫржалии, Българи й Бошнаци,
Съсъ лютитѣ кръвници Албанци
Вечеряхѫ съсъ осемъ ямаци [1]),
Що ги бѣхѫ в' село задържели
И нипущахѫ никѫдѣ да идѫтъ,
А да служѫтъ вечеръ на софритѣ
И да глѣдѫтъ и чешѫтъ коньетѣ,
Да ги хранѭтъ с' зелени *бичими*,
Ичумичви и съсъ детелина,
Накосена в' буйнитѣ ливади,
Край Искара, долу изъ лѫкитѣ
И да пѣкѫтъ сумуни в' пѣщитѣ,
И да служѫтъ *диванъ* прѣдъ софритѣ,
Кога ядѫтъ и когато пиѭтъ,
Цѣли нощи, догдѣто усъмнѫтъ, —
Сѫщи роби, заробени бѣхѫ
И сичкитѣ *тъкѫзи* търпѣхѫ
И чакахѫ кога ще да скимне
На Мустафа й негов'тѣ другари,
Да имъ земнѫтъ на *джумбишъ* главитѣ,
Да ги хвърлѭтъ за храпа на пситѣ,
А снагитѣ — на гарги с' орлитѣ . . .

---

1) Ямаци, помощници, прикомандировани. Дѣто сѫ кондисвали турцитѣ на хазаина сѫ давали нѣколко комшии да му спомагатъ — ямаци.

На софрата сичко бѣ стъкмено
И печено, пражено, варено,
Медъ и млѣко и вино червено,
И ракия — блага амберия,
И рѣзлива, сладка хардалия,
Яйца, масло и пражени пилци;
Цѣлъ юнецъ бѣ сложенъ на софрата —
Младо теле, хванато в' чърдата
И печено в' сѣно подъ купата,
В' кожата си свито и завито,
Задушено в' меката жарава:
Цѣла купа бѣ тлѣла надъ него
И се пѣкло отъ пладня до вечеръ
Та се лупѭтъ кости отъ месото
И мирише на месо и млѣко,
Задушено, безъ въедухъ печено —
Тлъсто, младо теленце, сукалче,
Що бувало прѣсно, тлъсто млѣко
Три мѣсеца отъ млѣчната боска
Ни доена, ни с' ржка ловена,
Утелено тамъ край полугаря
У гжстата трънница край Искаръ
И вардено отъ бодлата майка,
Догдѣ почне да ходи слѣдъ неѭ
И да тичка, весело да припка
По равнитѣ, зелени полени
На лжкитѣ цвѣтни и травѣни,
Сѣка сутринъ с' роса уросѣни,
С' цвѣтни билки, бѣли и чървени —
На лжкати скжпитѣ примѣни.
Яде, пие пустъ Кара-ферлия
Съсъ своитѣ отбрани другари —
Съсъ своитѣ буйни кафадари —
Ядѫтъ, пиѭтъ, гърмѭтъ съсъ кубури,
А че ичи низъ цѣлото село
И отʼѣква гърмовитѣ Искъръ
Съсъ своитѣ стѣни и брѣжища
Надъ Ставерци и срѣщу Ставерци.
А свирцитѣ на *небеть*[1]) имъ свирѭтъ
На секиму — по пѣсень кръвнишка
И слѣдъ неѭ по-живо захващѫтъ
Кючешкитѣ свирни трепетливи,
Да играѭтъ и страстно треперѫтъ
Гибкавитѣ, млади гиви̇ндии
С' ржспетлени, на прѣдя имъ, пазви
Да се виѭтъ и на лжкъ угжвѫтъ

[1]) Небеть, т. редъ—сѣкиму по пѣсень исвирвѫтъ.

И си гърчжтъ тѣлото трѣптящи
Гологжрди циганки безстидни,
Прѣдъ тѣсъ бѣсни чапкжни пиени
И отъ страсти бѣсни, упоени . . .
Тъй ядяхж, пияхж й гърмяхж
А свирцитѣ свиряхж й пѣяхж,
Й Циганкитѣ до душа играхж
И по шепа имани събрахж:
Бѣли бапки и желти жълтици
И нанизи-тѣшки угърлици,
Снѣти грозно отъ младитѣ булки
Отъ шиитѣ, наедно с' главитѣ . . .
Тъй бѣсняхж тѣзи капжсжзи,
Тъй вилняхж — до срѣдъ нощь стояхж,
Повръщахж, пихж, повтаряхж.
И пиени легнахж, заспахж,
Кътъ заспахж, силно захърчахж —
Като прасци клани, не-доклани,
Отъ прѣсита, отъ питье-залянн . . .
Щомъ заспахж, ето долѣтѣхж
Трима конци, млади Кжржалии,
Чакъ отъ Плѣвенъ, испратени кжсно,
Да извѣстыжтъ на Кара-ферлия,
А че иджтъ фурчи съсъ имани:
Срѣбро, злато и скжпи примяни,
Да ги срѣшне кжмъ Митрополия [1])
Съсъ своитѣ юнаци отбрани,
Да ги срѣшне, прѣведе прѣзъ Искаръ,
Чи незнаыжтъ, дѣ брода да газыжтъ
И да прати, да ги испроводыжтъ
Чакъ до Видинъ, прѣзъ Равенско поле,
Чи дочули за нѣкой Дилия,
Който идялъ горѣ отъ Балкана
С' нови чети, сé горци хайдути
И незнаыжтъ къмъ коя е стрàна —
Да-ли къмъ тѣхъ, или е срѣщу тѣхъ;
За туй трѣба отъ рано да станжтъ
И кервана в' село да застанжтъ,
Кждѣ Плѣвенъ, у Митрополия,
На джедето, що води къмъ Искаръ.
Илчиитѣ, като довтасàхж
У Ставерци, право се запряхж
У дворито на дѣда Гиргана,
Дѣто бѣше Кара-фералия,
Който сега спяше и хъртяше
Съсъ своитѣ пиени другари.

[1]) Село на плевненския пжтъ къмъ Искара.

Щомъ стигнàхж, конье отсѣднахж
И на чардака право се узовахж.
Захлопахж силно, задънтяхж,
Хемъ дънтяхж, хемъ буйно крѣщяхж,
Но спящитѣ сумтяхж, хърчахж:
Не чувахж. нито се свѣстихж.
Илчиитѣ[1]) мислихж, кроихж:
„Що е това да ли ги избихж,
Нѣкой хайти, за ðбири гладни,
Защо никой не ни се обажда,
Хлопането никой не угажда! . . .“
Думахж си зачудени силно.
Най послѣ имъ хрумна у̀ *главата*,
Чи гръмнахж два пжтя с' кубури,
Та че екна двора и селото
И чакъ тогасъ нѣкой се обади
„Кой е?“ викна и кубура гръмна,
Изъ стаята, право у вратата
И крушума прониза дъската,
Но не случи никого отвънка . . .
„Берберъ Али! едина извика,
Берберъ Али — съсъ дели Реджепа
И Фезито отъ Плѣвена града —
Сапята на дели Мурада.
Ний сми, ний сми, елате отворете:
Свои хора, при вази — илчии
Испратени до Кара-ферлия .
Отъ Мурата нашъ башъ-байрактаря
За работа, за помощь юнашка:
Зоръ имаме, отваряйте бърже! , . .“
Кьто чухж сички за Мурада.
Байрактаря на вси Кжржалии,
Който може сѣкиго да сжди
И да земне кому щѣ главата,
Безъ да пита у Видинъ агата
И-че имжтъ голѣмъ зоръ за помощь,
Сички в' кжщи в' часа изтрезнѣхж,
Исплашени вси трѣпомъ трѣпнàхж —
Забравихж, що прѣдъ малко бѣхж . . .
Тѣ разбрахж, що може ги слѣтя,
Ако Мурадъ гневенъ ги връхлѣтя,
Дѣто не сж послушали бърже
Заповѣдьта, дадена отъ него,
Да се испълни както е поржчалъ,
На своитѣ пратени юнаци:
Знаяхж тѣ, колко глави буйни

---

[1]) Посланници, пратеници.

Бѣ отсѣкалъ, що го неслушàхѫ,
Или в' нѣщо се въспротивяхѫ . . .
Отворихѫ бърешкомъ вратата,
Запалихѫ скоро машалата
И Мустафа захвана да пита
Плѣвнялия Фезито-сърдито:
„Що е? казвай, какво ви е *зоря*,
Та сте дошле нощемъ в' полунощи?
Юски ли ви бастисахѫ силно,
Или по-зло до глави ви доди.
Чи ви Мурадъ за помощь проводи?
Казвай, Фези — немогѫ да траѭ;
Искѫтъ на все да му чуѭ края? . . .“
Фезито го изглѣда сърдито
И му каза гнѣвно, но открито:
„Така ли се на Искара варди?
Да ви будѫтъ съсъ гръмъ отъ кубури! . .
Да знай това Мурадъ-Байрактаря,
Азъ ти казвамъ, забитъ си на кола! . .
Колко за насъ — недѣйте се плаши —
Ний сми дошле за работи наши:
Идѫтъ трийси тварени кѫтѫри
Съсъ имани, злато и примѣни
И нàнизи сребърни, златени
Съсъ пиндисе юнаци левени.
Мурадъ ни е при тебе проводилъ,
Да ги срѣщнешъ тъсъ нощь прѣдъ зоритѣ
На срѣдъ пѫтя, ето тамо горѣ,
Прѣдъ селото, прѣдъ Митрополия
Съсъ твоитѣ отбрани юнаци,
Да прѣведешъ сичкитѣ прѣзъ брода,
Чи не знаѭтъ Искару водата,
Дѣ се гази съсъ твари рѣката,
Да не сбъркѫтъ, карванъ да издавѫтъ
И златото в' Искара да оставѭтъ,
Чи за сичко ти ще отговаряшъ
Твърдѣ страшно, скѫпо и прѣскѫпо:
Съсъ глава си ще платишъ прѣдъ него! . .
Това ти е пòржки отъ Мурада —
Байрактаря на вси Даалии,
Кѫржалии, Бошнаци, Албанци —
И хайтитѣ, Българи-балканци —
Не е шега, чувашъ ли? помни ѭ!
На ухо си обица гуди ѭ! . .
Като минемъ сѐ живо и здраво
На Искара водата дълбока
И достигнемъ тука у селото,

Ще ни дадешъ пиндисе момчета,
За да станемъ отъ сто души таборъ,
Да прѣминемъ тука прѣзъ польето —
Раховското и горѣ Ломското,
Догдѣ стигнемъ тамо у калето,
Дѣто ни е на синца сърцето . . ."
Тъй прѣдади заповѣдьта строга
Отъ Мурада Дели-Байрактаря
Кючукъ Фези, сърдитъ Плѣвнѣлия,
Най-вѣрния Муратовъ сеимя.
И изсвири с' рогова *бурия*,
Да се сберѫтъ сички Кърджалии,
Отъ селото, при него на двора —
Вси готови, стъкмени убути,
На коньетѣ, сички обрѫжени
И, за изъ пѫть, с' сичко нагласени.
А Мустафа — Кара-Фералия,
Съсъ своитѣ другари отбрани
Нагласихѫ пушки, ятагани
И коньетѣ — сѐ атови врани
И съсъ сичка отъ село дружина
Вси на коне, в' тъмната мърчина,
Излѣзохѫ отъ Ставерци нощемъ,
Прѣди да сѫ пѣтлитѣ пропѣли.
Прѣгазихѫ Искару водата.
Уловихѫ отвѫди лѫката
Изъ едритѣ върби и тополи
И хванахѫ пѫтя кѫдѣ Плѣвенъ,
Дѣто води на Митрополия . . .
Когато се в' польето несяхѫ,
На своитѣ люти бедевии,
Кара-Ферлии с' цѣлата си чета
И коньетѣ цвиляхѫ, хучахѫ,
Като горски Диви-Самодиви,
Кътъ вихрушки лѣтѣ по польето
Кога дигнѫтъ отъ прахове мъгли
И се носѭтъ горѣ на високо
В' облацитѣ подъ небето синьо;
Тъй вървѣхѫ люти Кърджалии,
Да прѣварѭтъ рано прѣдъ зората
Прѣдъ селото, прѣдъ Митрополия
Кѫтѫритѣ, тварени с' имани,
Съсъ четата, що ги испровожда
При Мустафа Кара-фералия,
У Ставерци, бродá да прѣгазѭтъ,
Прѣдвеждани отъ него самия,
За у Видинъ, горѣ у калето,
Дѣто имъ бѣ ὄбира — сърдцето.

В' това врѣме Алия бѣ стигналъ
Подъ Лукувитъ долу в' равнината
Съсъ своитѣ соколи дружини,
Край рѣката, отвѫдь у лѫката,
Обрастнала с' върби и тополи
И брѣстови — отъ триста години,
Расклонени, весели, зелени,
И дебели се́ като бори̂н,
Що немогѫтъ единъ да обграбѭтъ,
Трима момка с' три ра̂стѣга буйни —
Тъй порасли дебели, клонати
На влагата у тлъстия *нарухъ*,
Подъ когото жилястия корѣнъ
Е поднирилъ широко, дълбоко,
Дѣто стигѫтъ сичкитѣ му жилки
До водата, що тай подъ него
И му носи храни растопени
Отъ сичкитѣ руди, растворени,
Отъ Балкана, довлѣчени долу
Съсъ буйнитѣ по̂рои дъждовни
И дъждовни и пролѣть снѣжовни,
Кога иде Искара прѣзъ пролѣть
Отъ Балкана отъ Рила планина
И залива лѫки и ливади,
Та ги тори съсъ тлъста тало̂га,
Както тори градинарь градина
Сѣка пролѣть, кога ще посѣва
Своя разсадъ и ще го разсажда
По лѣхитѣ и по фитаритѣ,
Да му расте буйно и зелено
И завързва плодове месната,
Да му върне за труда печалба,
Уросена с' потави солени —
Наградата за тѣшкитѣ грижи
И за сички недоспани нощи;
Тъй торяше Искара лѫкитѣ
С' брѣстоветѣ с' тополи, с' върбихѣ
И между тѣхъ полѣни с' трѣвитѣ —
Буйни трѣви, гѫсти и високи,
Що се губѭтъ телцитѣ между имъ,
Кога пладнѭтъ стадата, чърдитѣ
У лѣтнитѣ пѣкове и же́ги,
Кога доди слънцето на пладня
И лѫката на пѣщь заприлича,
Кога гори запалена буйно
И ярата трепери надъ неѭ
У въздуха на дребни талази
И ужурва и сичко задуша

Съсъ своята нестърпима жега . . .
Тъй ставаше в' лѫкитѣ горѣщо
По срѣдь лѣто, около Илинъ-день —
В' праздницитѣ на Гръмникъ-Перуна,
Горѣщници нарѣчени днеска . . .
Кога Али надъ Ставерци стигна
Съсъ своитѣ балкански соколи,
Къто облъкъ сутринь прѣдъ зората,
Той обгърна гората в' лѫката
И раздѣли юнашкитѣ чети,
Както каза, когато тръгнàхѫ,
В' Чомаковци, на своитѣ дружини:
Една чета влѣзе у селото,
Край рѣката, срѣщо брода право,
Съсъ петнайси люти бързоконци
И залови пѫтя с' брѣговетѣ —
На митиризъ в' селскитѣ окопи,
Съсъ които селскитѣ дворови
Заградени бѣхѫ по старински
Съсъ дълбоки, широки обкопи —
Цѣли табьи, въздигнѫти грижно,
Да забранѭтъ сѣнàта, кѫщьята
И младитѣ, зелени градини,
Що ги роси роса отъ рѣката,
Дѣто буѭтъ вошки расклонени
И отъ рожба съсъ сохи подпрѣли —
Тука влѣзе, първата дружина
Да не пуща нищо да прѣлазя
Прѣзъ рѣката, брода да прѣгазѭ
И да влѣзе в' селото за помощь —
В' окопитѣ да се защищава . . .
Сички момци отъ тъсъ буйна чета
Обрѫжени бѣхѫ с' шишинета,
И избрани нишанджии вѣрни
Що·улучвѫтъ право у челото —
Тѣ заѣхѫ пѫтя край селото,
Къмъ Искъра, долу край рѣката,
На пусйя на срѣщу лѫката;
Втора чета — отдолу подъ пѫтя
Къмто Плѣвенъ, що води йзъ лѫката —
Салъ пѣшаци с' пушки каранфилки
Задъ буйнитѣ, дебели дървета
Тополови, брѣстови, върбови —
И дѫбови -- стари гуруньови
Зѐ митиризъ — у тайна пусия,
Дѣто бѣше сѣко дърво табья,
Задъ което трима се засланѭтъ,
Не отъ крушумъ, а и отъ граната;

Третя чета — надъ пѫтя отгорѣ
У буйнитѣ и гѫсти тополи,
Разрѣдена на-редъ по край друма
Задъ бѣлитѣ тополи дебели
Да ги вардѭтъ отъ крушумъ теллия,
Кѫржалийски, крушумъ зихирлия
Съсъ своитѣ стъбели дебели,
И лъскави — като сребро бѣли . . .
С' четвъртата и с' бързитѣ конци —
Самъ Алия с' своитѣ другари —
Заловихѫ рѫпитѣ най-горѣ,
Подъ польето у брѣга ронливий,
Дѣто скрихѫ кон'цитѣ с' коньетѣ,
Да се нищо на явѣ не види,
Тамъ отъ горѣ отъ към то польето —
Заслонени бѣхѫ изъ дольето.
И пратихѫ двамина да вардѭтъ
Тамо горѣ на двѣтѣ могили,
Въздигнати земни парамиди.
И щомъ хванѫтъ долу да навалѭтъ
И се спуснѫтъ сички у лѫката —
Кара-ферли съсъ своитѣ чети —
Съсъ кервана — тваренитѣ мѫски,
С' злато, сребро и скѫпи примѣни,
Да изгърмѭтъ съсъ свойтѣ кубури
По два пѫтя, единъ подиръ другий
И извѣстѭтъ на Иракъ Алия,
Чи сѫ слѣзли сичкитѣ в' лѫката,
У лѫката, долу у гората,
Между тритѣ Алиеви чети
Й четвъртата — тамо прѣзъ рѣката,
У селото, в' окопитѣ скрита,
И да додѫтъ право у срѣдата,
Меж' четери открити огньови,
Обколени, на *масаре* зети,
Между кои, не́ чета с' коньетѣ,
Ами птичка неможе прѣлѣтѣ,
Да избѣгне отъ тая посия
Отъ крушума и отъ ятагана,
На Алия отъ четата йзбрана,
За мъщенье, като тигъръ гладна . . .
Когато се момцитѣ гласѣхѫ
У лѫката, в' гѫстата дѫбрава,
И пусия най-сгодна тъкмѣхѫ,
На небето звѣздитѣ блѣднѣхѫ
И къмъ западъ дебнишкомъ пълзѣхѫ —
С' цѣло небе сички се смичàхѫ,
И незамѣтно гаснѣхѫ, тънѣхѫ.

А ясната свѣтлива Зорница —
Слънчевата лѣпа годеница,
Прѣбули се съсъ блѣдното було
Прѣдь Зарана — царя на звѣздитѣ,
Кято млада невѣста, стъкмена,
За вѣнчило, вече нагласена,
Да й невиди слънцето очитѣ,
Дѣто блѣщѫтъ кято два брилянта
На царскитѣ скиптри и корони
И си стрѣлѭтъ лучи стрѣловити,
Стрѣловити лучи, огневити
Къмъ земята, къмъ сичкитѣ живи,
Що ѭ гледѫтъ кога е засмѣна,
Прѣдъ лучитѣ на Райка-Огнѣна,
Догдѣ не е излѣзалъ тамъ горѣ
Отъ своитѣ стъклени палати,
Изъ морьето на златна кълѣска
По дългата огнѣна пѫтека,
Отъ Истока до тъмния Западъ,
Дѣто ходи сѣка нощь редовно
Да вечеря, почива и става,
Сутринь рано пакъ да се явява
И весело, румѣно да угрѣва
По небето и долу польето,
По горьето и врѣдъ по морьето,
Да събужта все да съживѣва —
Отъ чиляка — до дрѣбната мрава . . .
Слѣдъ три часа, отъ какъ бѣ изгрѣло
Ясно слънце и бѣ се дигнàло
Но къмъ обѣдъ не бѣ йощь стигнàло,
А изъ пѫтя къмъ Митрополита
Се дигахѫ мъгли и прахове
И идѣхѫ хали и вихрушки,
Дѣто дигѫтъ отъ прошища облъкъ
И го виѭтъ горѣ къмъ небето,
Та помрачѫтъ слънцето й польето
И, що сварѭтъ напрѣдѣ си, дигѫтъ
Горѣ, горѣ, горѣ в' висинитѣ,
И нѣкога подигѫтъ водитѣ
На водяни стълбови високи
Изъ морьето, кът' праха в' польето. . .
Но туй не бѣ хали, ни вихрушки,
Дѣто дигѫтъ праха и водата
И поваліѭтъ, дѣ минѫтъ, горага:
Това бѣше Кара-фералия
Съсъ своята отбрана дружина,
Що отиде нощесъ посрѣдь-нощи,
Да посрѣща другата дружина

Съсъ карванѫ отъ якитѣ ѫжски,
Що го карѫтъ пиндисе юнаци
Кѫржалии, страшни харамии
Чакъ отъ Плѣвенъ, на горѣ за Видинъ
И ще газьѫтъ прѣзъ буйния Искаръ,
Дѣто ще ги Мустафа прѣкара
Тамъ на брóда, дѣто е най-плитко,
Срѣщо село Ставарци на право,
Да прѣминѫтъ читави и здрави,
За които той ще отговаря
Съсъ глава си прѣдъ Башъ-Байрактаря. . .
Ей ги идѫтъ — на конье огнѣни —
Врани, бѣли, сиви, и чървени
Бедевии арапски, гоени
И атови люти, разярени, —
Лѣтьѫтъ, цвилятъ, та ечи польето
И прахове дигѫтъ до небето. . .
На-прѣдь кара Кара-фералия
Свойта змия, люта бедевия:
Цвили, пуста, като Горска Вила
Разсърдена, силно раз'ярѣна,
В' потъ и пѣна, сичката облѣна.
А Мустафа веселъ — на гърба ѝ
Накрѣхнълъ си гѫжвата надъ вежди,
Засукълъ си чернитѣ мустаци,
Цѣлъ облѣченъ във сирма и злàто;
Съсъ червени ковани бутуши,
Съсъ сирмяни гайтани и китки,
Съсъ сукняни аляни потури,
Чепкень и златъ джамаданъ, във сирма,
И съсъ поясъ багдатски опасанъ,
А на него селяфлъкъ обшеренъ
Съсъ сирмяни цвѣтья — на лалета,
С' два пищова сирма-тепелии,
С' бѣлочеренъ нощь с' злата капия;
На рамо му прѣмѣтната пушка
Тънка, дълга, *дремсизъ* кѫржалийка,
Изшерена, пъстра, седефлийка,
Лъщѣе се на ясното слънце
И отблѣсква слънчевитѣ зраци
Далечь, далечь — на сички посоки —
На кѫдѣто се повие с' неьѫ,
То се види чакъ тамъ отъ гората,
Къмто Телишъ що се възвисява,
И отъ тамъ се полата залàвя
На Балкана, къмъ Пàнига злата. . .
Слѣдъ Мустафа — сички главатари:
Кѫржалии, Албанци, Бошнаци

И Българи Вѫдѣнци-балканци[1]),
Вси-у сирма и у чисто злàто
Облѣчени отъ сълзи сирàшки
И на сѣкий на кръста му алàто —
У кимеря, пъленъ до устата
Съсъ жълтици, вѫрви-угърлици,
Уграбени отъ млади невѣсти
По селата и по градищата. . .
Вси стъкмени и вси примѣнени,
Харамийски, мѫжки обрѫжени:
Съсъ пищови и остри ножови
И съсъ дълги, тънки, даалийки,
Карамфилки и армутъ-башлийки;
Всички грѣѭтъ отъ сирма и злато,
На снага имъ — дарма, безъ докато
И се лъщѭтъ дългитѣ имъ пушки
Като ясни огледала нови.
Слѣдъ сичкитѣ буйни главатари,
Двѣтѣ чети вървѭтъ раздѣлени
А между имъ — карвана кѫтѫри,
Трийси мѫски, с' по два *юка* сѣка,
Натоварени на нови самари,
Обвързани, уплетени яко
С' нови вѫжья, сукани конôпци,
Към мрѣжа обхванали *юка*.
Дружинитѣ не бѣхѫ по долу
Обрѫжени отъ своитѣ водачи —
Отъ своитѣ левень главатари —
Салъ златото по малко лъщѣше
По гѫрди имъ и другитѣ дрехи,
Но пъкъ бѣхѫ стегнати, упети,
За кръвь и бой готови, проклети,
Като псета за ловъ побѣснѣли,
И за обиръ луди, подлудѣли. . .
Лѣтѭтъ сички на коньетѣ люти,
А земета подъ коньетѣ тѫтни
Отъ силнитѣ копита ковани —
Дѣто стѫпѭтъ, пѫтѭ прѣоравѭтъ,
Облъкъ носѭтъ, на все страхъ задавѭтъ. . .
Наближихѫ межд' двѣтѣ могили,
Като хали, като горски Вили
И слѣзвахѫ долу у лѫката,
В' тополитѣ, в' дѫба, къмъ рѣката. . .
Грьмъ се зачу отъ двата кубура —
Тамъ отъ двѣтѣ могили високи
И извѣсти Алия Сирака,

[1]) Вѫдѣнци отвѫдь Балкана, Тракийци.

Чи слѣзохѫ всички у върбака. . .
Али рипна съсъ свойта чета —
Съсъ своитѣ другари сердари
Кăто урѣлъ отъ витото гнѣздо;
Изкачи се горѣ на високо,
На срѣдь пѫтя, на брѣга надъ сички
И искара концитѣ в' польето,
Да завардѭтъ пѫтя на *джедето*
И изрева кăто левъ в' Сахара:
„Огънь, момци, — отъ сичкитѣ стрàни —
Ножь и огънь на тия душмани:
Обсипете псетата съсъ рани! . .“
И се впуснѫ на долу в' гората
Кăто глиганъ, кога е разлютенъ
Отъ ловеца, що гръмнълъ върху му
И сичкитѣ другари — с' Алия. . .
За пукахѫ пушки и пищови,
За тръщѣхѫ сабьи у ножови,
Подигна се писъкъ, олелия;
Свѣткахѫ се отъ пушки огньови
И се дигна отъ барутя облъкъ
Надъ гората, надъ върби, тополи
И обсѣни лѫката с' рѣката,
Кăто есенъ мъглата — гората. . .
Не се вижда отъ пушака нищо,
Салъ се чува гласа на Алия:
„Бийте, момци, пущайте крушуми
Сé теллии и сé захирлии! . .“
И най послѣ писъка и вѝка
Заглушихѫ ѝ гласа на Алия, —
Чолаковска дилия-гедия. . .
Двайси души конници одбрани —
На атови сиви, бѣли, врани
Впуснахѫ се плàвомъ прѣзъ рѣката
Въ дълбината, в' вира — подъ лѫкатѫ,
Да прѣплавѫтъ, сѝляхѫ, водата
И да минѫтъ у село на зàгѫтъ,
Да помагѫтъ на свойтѣ другари,
Отъ шанцитѣ — дълбоки окопи —
Прѣзъ водатѫ съсъ дългитѣ пушки
На своитѣ, разбити другари.
Но отъ село, изъ тѣзи окопи
Огънь ригна и крушуми блъвна:
Кăто дъждъ се крушуми сипнàхѫ
Върху тия юнаци плавачи —
Даалии, сè одборъ мѣрачи
И когато вторий пѫтъ повтори,
Сѣкий хвана с' смъртьта да се бори

У водатѫ, долу низъ рѣката —,
Нападахѫ много отъ коньетѣ
У водатѫ в' буйнитѣ талази,
Единъ тъне, другий се издига,
Издигни се и повторомъ тъне,
Догдѣ с' вода гѫрди си напълне. . .
И захвана Искарѫ да влачи
Даалии, отбрани юнаци,
Да ги валя кътъ губяри китни,
Когато ги валявица валя —
Ту ги върти и ту ги прѣбръща,
Ту съ очитѣ горѣ ги извръща,
Ту долу ги завлича дълбоко
И пакъ горѣ издига високо
Надъ своитѣ вълни раз'ярени
Дѣто влѣкѫтъ камьни и пъни,
Когато се надолу увтурвѫтъ
Къмъ ниското, къмъ бѣлия Дунавъ,
Да се смѣсѭтъ в' неговата мѫтка
И почнѫтъ отъ пѫтя си дългъ
На буйнитѣ крилати талази;
Тъй валяше Искара Дилии,
Кѫржалии, люти Арнаути
А коньетѣ плавахѫ, хриптѣхѫ
Безъ стопани, нѣкои ранени, —
А нѣкои с' ступани укачени
В' стремената, исплавахѫ Искаръ
И влачахѫ своитѣ яздачи
По пѣсъка, по дребния камъкъ,
Посинѣли, грозни, помрачени;
Изъ уста имъ кръвь с' вода течаше,
Когато ги коньетѣ тътразѭтъ
И отъ тѣхъ се късто диви плашѭтъ,
А два ата и двѣ бедевии
Отидохѫ съсъ своитѣ стопани
Тлъста жертва на буйния Искаръ,
Който зема всѣко лѣто жертви
И никоги наситенъ не бива. . .
Трима души прѣплавахѫ здрави,
Прѣзъ Искара, подъ дъждъ отъ крушуми,
И пуснахѫ коньетѣ прѣзъ село,
По джадето, що дѣли селото,
Да избѣгнѫтъ на-горѣ в' польето,
Да утървѫтъ главитѣ си буйни,
Но ги срѣшна Стоянъ с' шестъ момчета,
Съсъ своитѣ конци-бързоконци,
Кога щѣхѫ изъ село да излѣзѫтъ
И пукнахѫ съсъ по два кобура

Срѣщу тия люти Даалии,
А и тия празни не стояхѫ:
Замѣрихѫ и двама рѫнихѫ
Отъ четата на Стояна Лаковъ
И едного на пѫтя свалихѫ,
Съсъ крушума, прѣзъ гѫрди пронизанъ,
Падна долу на часа отъ коня,
Кьто зрѣла и прѣзрѣла круша,
Кога то се отъ клона откѫсне,
Тупне долу, подъ дървото право,
И се силно в' земета натърти;
Но когато момцитѣ вторйхѫ,
И пушкитѣ грьмнаха изъ-едно,
Двамата се гѫтнати отъ коньетѣ
И дадохѫ душа по неволя,
А едина раненъ ги прѣгази
На своята люта бедевия,
Като хала, кьтъ буйна стихия
И избѣга у равното поле,
Но три момка с' Стояна четирма
Стигнахѫ го далечь надъ селото
И му снѣхѫ главата юнашка,
У буйната нива врѣтенища,
Търкули се корбань на орлитѣ;
Хванахѫ му коня за награда,
Отпасахѫ кимеря отъ кръста,
До устата пъленъ съ жалтици,
Се́ съсъ меки, отборъ *ирмилици*.
И бързишкомъ се върнахѫ в' село
Да завардѭтъ пакъ първото мѣсто
Край селото — пѫтя отъ двѣ страни. . .
А в' лѫката пушки се́ гърмѣхѫ,
Вси *кюшета* отъ димъ се темпѣхѫ
И писька, цвиленьето конско
Се чувахѫ, размѣсени в'едно,
Що пищѣхѫ грозни Даалии
И цвиляхѫ люти бедевии,
Оградени отвредъ на посия
Дѣ задъ сѣко дърво огънь пламва
И пищѣхѫ лютитѣ крушуми,
Та бруляхѫ листата зелени,
Кьтъ не случѫтъ у меса кръвени
И листьето падаше съсъ клонки[1]),
Като лѣтѣ, кога града бие,
И поваля гори и ливади,
Сваля листа отъ буки зелени

[1]) Клонки, умалително отъ клонекъ.

И отъ вошки плодове чървени. . .
Трийси души ѝдборъ Кърджалии,
Йоще здрави, излѣзохѫ горѣ,
Изъ лѫката, на равното поле,
На своитѣ конье раз'ярени,
Да избѣгнѫтъ къмъ Митрополия,
По джадето, тамо прѣзъ польето,
Но горѣ ги заобиколихѫ
Сичкия конци, сѐ Каменополци
Прѣдвождани отъ Петра Стрѣлата
Що се впуща кътъ соколъ връхъ птица —
Връхъ гълѫби, сиви гургурици,
Кога зобѭтъ конопяно сѣме,
Пролѣть рано в' равни гръстѣници, —
И хванахѫ да пукѫтъ пищови
И да свѣнтѭтъ сабьи и ножови. . .
Димъ се дигна, кѫто буенъ облъкъ —
Кѫто мъгла есень край рѣката;
Смѣсихѫ се подъ сивия облъкъ,
Смѣсихѫ се, и размѣсихѫ се,
И се зачу, писъкъ, олѣлия
Отъ тъсъ двойна и буйна стихия,
Но надъ сичко се чуваше страшно
Буйния гласъ на Петра Стрѣлата:
„Бийте, момци, сѣчѐте юнашки,
Сѐ на месо пущайте крушуми,
У тѣсъ псета, у тѣзи чапкѫни! . .“
И прѣнуска, ту горѣ, ту долу,
Врана коня *тъмъзлъкъ* домашенъ,
И сѐ пуща теллии крушуми,
Сѐ теллии и сѐ вихирлии
Върху тия грозни харамии —
Арнаути, хърсъзъ-Кърджалии. . .
„Небойте се и Сали крѣщѣше,
Небойте се, туй сѫ сѐ гявури —
Клета рая, бийте не милейте! . .
Съсъ сабьитѣ сѣчете, кастрете,
Главитѣ имъ долу повалете! . .“
И ярѣше пуста бедевия,
Конь ярѣше и сабья вьртѣше
„Бийтѣ, бийтѣ!“ ядосанъ крѣщеше.
Боя трая два цѣли *сахатя*
На польето, по равни полѣни,
Обраснали съсъ бѣло *ковито*,
Що се вълнѝ на буйния вѣтъръ
На талази, кѫто тихий Дунавъ,
Когато го Юга развълнува . . .
Попадахѫ конье и юнаци,

Валяхѫ се гъжви и кълпаци,
Избѣгахѫ трима Кѫрджалии
На своитѣ врани бедевии,
Наранени, йоще не свалени,
А другитѣ, ту мрътви лѣжахѫ,
Ту ранени отъ болки охтѣхѫ
И се виѭтъ кътъ прѣбити змии,
А кървитѣ изъ ранитѣ бликѫтъ
Топли, прѣсни, аляни, чървени
И червенѭтъ трѣвата зелена
Около си, йоще не търлена . . .
Пъкъ коньетѣ, цвилѣхѫ, хриптѣхѫ,
Едни — при тѣхъ, други по польето,
Безъ стопани, влачахѫ юздитѣ,
Нѣкой раненъ, а нѣкой подскриженъ
И три ата тътразяхѫ трима,
Кѫрджалии грозни Даалии
Закачени за кракъ у зингия
И ритахѫ кѫто побѣснели,
Да се утървѫтъ отъ трупа слѣдъ себе,
Що се влачи, йоще не издъхнълъ
И що рига кърви изъ уста си
Отъ бѣлия дробъ, пробитъ направо
Съсъ теллия крушумъ, зихирлия . . .
Посѣяхѫ польето съсъ пушки,
Съсъ пищови, сабьи и ножови
И наласки пълни съсъ фишеци,
И почернѣ польето отъ трупи
Кѫрджалийски и Каменополски . . .
Най-подирѣ и Салия падна
Отъ рѫка на Петра Стрѣлата
Но прѣдъ него трима се свалихѫ —
Трима уби това люто куче,
Трима момци, левени, юнаци . . .
И, кътъ рани Петра у рѫката
Съсъ своята сабья дамаскиня,
Тагасъ падна тъсъ буйна стихия
Съсъ глава си висяща на гѫрди
На грацмуля на прѣднитѣ жили,
А пъкъ кръвта отъ вратнитѣ жили,
Кътъ шадрафанъ, стрѣляше на горѣ . . .
Двайси души тукъ Петъръ изгуби —
Съсъ убити ранени, и сакати —
Млади момци, сички борзоконци,
Но непусна и живъ Кѫрджалия,
Да избѣгне отъ този гидия:
Що избѣгахѫ тримата ранени
Й тримата ги стигнахѫ в' польето,

Но тѣ бѣхж вече прѣмалѣли
Отъ кървитѣ, що изъ тѣхъ истекли
И паднали на пжтя отъ коньетѣ
Та имъ зехж париттѣ и главитѣ
И коньетѣ — двата неранени —
Едина бѣ паднълъ и хъртѣше:
Кръвъ бълваше и душа берѣше . . .
Петъръ събра сичкитѣ момчета
Останали живи, не ранени
И добихж клети Кжржалии,
Арнаути и луди Дилии,
Що не бѣхж издъхнали йоще;
Обрахж ги, зехж имъ коньтѣ,
Що уловихж, а що не уловихж
С' пушкитѣ ги до единъ избихж
И в' седлата намѣрихж злато.
А слѣдъ сичко се върнахж право
Надъ лжката, да видыктъ, що става
Тамо долу, в' гжстата джбрава.
Дѣто йоще пушкитѣ пръщѣхж —
Тънки пушки, вити шишинета —
И ножови у сабьи трѣщѣхж
Ту у сабьи, ту в' кости чилѣшки
Къто кога *касаии* расплàщктъ[1])
Бутовитѣ в' *залханата* есень
И прѣсичжтъ кокали и жили
На волови, биволи и крави
За пастарма, за лой и чирвиши . . .
В' това врѣме Кара-фералия
И Спрака, лудата гидия,
Кътъ гърмѣли и не се случили,
Кътъ се сѣкли, ножови строшили,
Хванали се сé гуша за гуша,
Запѣнени като два глиганя,
Когато се сѣкжтъ у гората,
У борбата съсъ остритѣ зжби
За младитѣ мàтки в' двѣ кюмета
С' по два топа пѣна на устата,
И ни единъ другиму не отстжпва.
И малко, бѣ останало йоще,
Да задуши Кара-фералия
Уморений Спрака Алия,
Който сѣкълъ на лѣво й на дѣсно
И изхабилъ ножа си у кости,
Ножъ исхабилъ и ржцѣ уморилъ;

[1]) Разплатявжтъ, разсичжтъ платьта, тѣлото „на колада просто се разплаща," се казва, кога отдѣлятъ мѣсото и коститѣ отъ слънината.

Но Алия бѣше й пехливанинъ,
Както сички Помаци прочути,
У нуждата самъ се договеди
За *уюна* — кука пехливанска:
Мѣтна кука Кара-фералию,
Мѣтна кука, долу подъ колѣно
И го свали вѫзнъкъ на гърба му:
Падна долу Кара-фералия
И изгърмѣ запѣнемъ-стихия,
Като бука, когато го гѫтне
Буйна хала, горѣ в' планината,
Изкорѣненъ наедно с' земята,
Що ѭ обхващалъ с' разлатия корѣнъ;
Тъй се тръшна Кара-фералия
И върху му наяхна Алия:
Съсъ колѣнѣ на гѫрди му стѫпа
И му хвана рѫцѣтѣ в' рѫцѣ си,
Да го върже, но самъ си не може —
Силенъ бѣше Кара-фералия,
Силенъ бѣше, и отъ гнѣвъ пламтѣше,
Зѫби скърца, небето проклева...
Свѣтнахѫ му очитѣ кръвнишки,
Катъ два живи вѫглѣни в' жерава
„Джанъ-куртаранъ йокъ ми" той рѣвѣше[1]).
И съсъ крака земята тупрѣши,
Но Алия скачаше с' колѣни
По гѫрди му вълнати, космати
Та гърмѣхѫ като празенъ корьбъ:
Прѣсичахѫ *наарата*[2]) в' уста му...
Увтура се Йбрахимъ Чапкѫна,
Най-вѣрния Мустафовъ другаринъ,
Да отсѣче Алию главата
Съсъ своята остра дамаскиня
И утърве Кара-фералия
Отъ ногтѣтѣ на лютия ястребъ...
Но слѣдъ него Санята лѣтна,
Като стрѣла йзъ гѫстата дѫбрава;
Махомъ махна и у мигъ прѣсѣчи
Дѣсницата буйна Ибрахиму
Подъ рамото, прѣзъ горнята свирка...
Падна долу рѫката откосѣна
С' ятагана, кътъ билка зелена,
Подъ косата лѣтѣ по косидба
И Чапкѫна изрѣва медунски[3]) —

[1]) Душе-спаситель нѣма ли!
[2]) Викъ.
[3]) Мѫжката мечка се въвс медунь.

Като мечка стръвница, кръвница,
Когато ѭ нарани пастиря,
Тамо горѣ, у Стара-планина,
Кога дебни по-край полугаря,
Да отвлѣче нѣкоя юница
В' пещерата, кръвьта ѝ да смучи
Прѣзъ вратната жила край грацмуля;
Така рѣвна Ибрахимъ Чапкѫна,
И скърцаше с' зѫби у яда си,
Срѣщу Коля, съсъ очи кръвнишки
И кълнѣше небето и земята,
Че остана чолакъ у борбата —
Безъ дѣсница, да даде главата . . .
На слѣдь Коля Кара-Османъ тича,
Текомъ тича; силно викомъ вика:
„Дръжь се Чапкѫнъ азъ ще те избавѭ
Отъ туй куче, проклето, гявурско!“
Но догдѣто думитѣ издума
Делк-Иванъ изправни кубура
У гърба му между двѣтѣ плѣшки
И крушума издъни гѫрди му . . .
Падна Османъ, долу на земята,
Кътъ прѣгнило старо гиранило[1]),
Кога падне близо до гираня
И потърси около земята;
Така падна Османъ прѣдъ Ивана
И да грибе земята захвана
Съсъ двѣ рѫцѣ за помощь, горкана;
Прѣдъ смъртьта си затресе снага си,
Като че го й треска уловила —
Люта треска, страшна огневица
И издѫхна съ кръвьта душа си,
Що бликаше ясна изъ уста му,
Като изворъ съсъ врѣлецъ, що бие
И изхвърля измития пѣсъкъ
Надъ гърлото на врѣлцитѣ долу,
Подъ бистрата вода чучурлива . . .
Тъй бликаше кръвьта изъ Османа
Изъ устата, смѣсена съсъ пѣна —
Ясна, топла, аляна, червена. . . .
„Дръжь се сега, Сапята викна,
Дръжь се, куче, саката мастийо!“
И прободи в' гѫрдитѣ Чапкѫна,
А той рѣвна, кътъ мечка ранена
И почна лѫката с' горага

[1]) Чаталатия стълбъ на кобилицата на оний гирани, отъ който
дьжтъ съ кобилца—хоптири.

Отъ гласа му, долу край рѣката,
Та се отекна тамъ у брѣговетѣ
Надъ Искара и надъ вировете . . .
Падна долу Ибрахимъ Чапкжна,
Падна долу, като суха клада
И загриби пѣсъка на пжтя
Съсъ двѣ ржцѣ, ничкомъ, на очи си . . .
Санята си скрипна зжбитѣ
И му пламна огънь във очитѣ,
Та замахна съсъ замахъ юнашки
С' ятагана, горѣ надъ Чапкжна:
Отлѣтѣ му главата с' косата,
Търкули се в' пѣсъка на пжтя
Съсъ изплезенъ язикъ до половина
И уцъкли очи къмъ небето,
Размжтени и съсъ кръвъ налѣни,
И трупа му затрѣптѣ, зарита,
Като ягне подъ ножа касапски . . .
Затечи се Колю съсъ Ивана
При Алия, лудата гидия,
Що мачкаше Кара-ферилия
Връхъ гжрдитѣ, кътъ мечка кръвница,
Кога мачка лова си в' гората,
Да му пие кръвьта отъ снагата;
Дели Иванъ дигна ятагана,
Да прободе Мустафа в' гърдитѣ,
Но Алия извика гнѣвливо:
„Назадь! чакай, недѣй го пробожда:
Ази искамъ опъкъ да го свържж . . .“
И обърна Кара-фералия
Съсъ очитѣ, ничкомъ, къмъ земята
И му изви наопъкъ ржцѣтѣ,
Та прѣпука гърба му с' гжрдитѣ,
Като че се вси кости струшихж
У Мустафа по цѣлото тѣло . . .
„Върви сега!“ Алия извика,
И Иванъ му пояса распаса —
Тарабулусъ изшеренъ съсъ злато
На Мустафа, отъ Бруса донесенъ.
Вързаха му ржцѣтѣ съсъ него
Надъ лактѣтѣ, тамъ подъ рамѣнѣтѣ,
А Мустафа скърцаше съсъ зжби,
Като глиганъ, когато ги точи,
Прѣдъ борбата съсъ своя противникъ,
С' запѣнени уста до ушитѣ;
Тъй скърцаше Кара-ферлия
И псуваше, що на уиъ му доди,

А съсъ крака земята копае,
Кътъ свирѣпъ бикъ, когато се бори
И забива ноги до колѣни
У земята тамо на полѣто,
Бучи, реве, та цѣпи небето . . .
Тъй рѫвѣше Кара-ферилия,
Тъй рѫвѣше, и така рѣвѣше . . .
„Ставай! викна Алия сърдито,
Ставай, вълфо, куче побѣснѣло,
Че глава ти, ей сега, ще иде
При оная на твоя другаринъ,
Що искаше да те утървава:
На гледай и, дѣ е отлѣтѣла
Отъ трупа му и вѣчно заспала! . .“
И Мустафа стана на колѣни,
Та се исправи и зѐ да трепери,
Но за молба дума не отвори,
Освѣнъ клетви, друго не говори:
Кълне люто — цѣлъ свѣтъ проклинава
И на Богу яростно натяква . . .
„Вържето го, Алия издума,
Вържете го, тамо у дървото
Гърбишката — кадѣто върбата:
Правъ да стои, да си отпочива,
Чи е моренъ и умори мене,
Догдѣто го самъ умаламощихъ . .“
Свързахѫ го в' върбата с' чалмата,
Която се бѣше търколила,
Прѣдъ борбата, тамо у трѣвата
И остана Тосуна при него
С' ятагана кървавъ у рѫка си,
Да го варди, да се не отвърже . . .
Гърмѣжитѣ бѣхѫ позапрѣли,
Виковетѣ бѣхѫ занѣмѣли:
Чуваше се само изъ гората
Самѣ-тамѣ охкане йздълбоко
Изъ шумака и изъ рѣкитака
Край Искара, на сѫдѣ в' лѫката . . .
Али свирна и викна високо,
Та се расчу далечь на широко,
Да събере свйтѣ главатари,
Които сѫ останали живи
Отъ крушума, отъ сабьи, ножови.
Сички чухѫ гласа на Алия
И хванахѫ бърже да скачѫтъ
Изъ шумака, да тичѫтъ при него
И викахѫ: „Сички сѫ разбити,
Повечето сѫ вече измрѣли,

Но тукъ-тамѣ се има ранени.
Кятхритѣ в' пѫтя сѫ запрени,
А коньетѣ, що не сѫ убити,
Изъ гората сѫ се разпилѣли,
А нѣкои сѫ се и заплѣли
Изъ гѫститѣ тръни и шубръци.
Единъ има, Българинъ се види,
Тамъ в' гората между два горуня
Зелъ митиризъ и не се прѣдава;
Двайси наши сѫ го обколили,
Сто крушума върху му хвърлили,
Но немогѫтъ йоще да го случѫтъ:
Завардва се задъ двата горуня . . .
Петь души е ранилъ у краката
И двама е случилъ у главата;
Люто куче — страшенъ нишанджия . . .
„Тъй ли! викна Санята Колю,
Хайде сички да го обколими
Отъ си страни и да го стѣснимъ;
Това куче нѣма да избѣгне
Отъ рѫка ми: живо ще го хватѭ ! . .“
Обколихѫ отъ далечь окѫломъ,
Обколихѫ, и се приближихѫ:
Наоколо митиризи зехѫ.
„Прѣдавай се, Алия извика,
Прѣдавай се, да не паднешъ мъртавъ!“
И сичкитѣ гръмнахѫ връзъ него
Двайси люти крушуми теллии,
Но никой го не случи, гидия . . .
А той викна: „Азъ съмъ харамия,
Като падна, тогасъ ма ловете
И съсъ мене правете, що щете! .“
И имъ прати крушумъ вихирлия,
Но не случи никого отъ момцитѣ,
Защо бѣхѫ сички задъ дървета,
Затулени с' стъбла — митиризи.
Кога хвана пушката да пълни,
Санята, двама съсъ Ивана,
Захапахѫ в' зѫби ятагана
И запехѫ по кубуръ в' рѫка си,
Впуснахѫ се, като два глиганя,
Прѣзъ шумака право къмъ дървото,
Й долѣтѣхѫ кътъ стрѣла при него,
Поблѣднели, отъ ядъ позеленели
И упрѣхѫ кубури в' гѫрди му . . .
„Дръшь се, куче, балканска мастийо,
Санята изрѣва сърдито,
Прѣдавай се, или тукъ си ‿ мъртавъ!“

А, слѣдъ Коля и Дели-Ивана,
Долѣтѣхѫ сичкитѣ момчета
Съсъ Алия, kѫтъ буйна стихия:
Обколихѫ лютий харамия,
Упънахѫ пушкитѣ върху му . . .
„Прѣдадохъ се, харамия викна,
И си хвърли пушката в' крака имъ,
Прѣдадохъ се, че сте трийси души;
Нѣма какво — азъ съмъ у рѫцѣ ви . . .
Сега с' мене правете, що щете ! . .“
Вържете го, Алия извика,
И момцитѣ тосъ часъ го вързахѫ
И прѣдъ себе сички го прибрахѫ,
Та слѣзохѫ тамъ долу на пѫтя
При Мустафа Кара-фералия,
Да се видѫтъ вързани на опъкъ.
Кога Велю Мустафа съгледа,
Чи е вързанъ кѫтъ кукла в' върбата,
Заклати си отъ жалость главата
И приблѣднѣ, като бѣло платно. . .
„Язъкъ, рѣче, изгинахми сички,
Отидохѫ главитѣ с' паритѣ
И карвана с' обира, с' фурчитѣ! . .“
„Що не умрѣ, ами живъ се даде,
Кара-Велю, Богъ да те убие! . .
Ази, баремъ, се борихъ юнашки
И се борихъ юнакъ съсъ юнака —
Съсъ тогова пехливанъ Помака,
Ам' ти, куче, защо се прѣдаде?“
Тъй Мусуафа срѣшна Кара-Веля
И захвана да кълне и псува.
„И азъ платихъ, Мустафа, юнашки,
Попитай ги, колко сѫ ранени
И колко сѫ тамѣ усмъртени. . .
Ти се даде, едному прѣдаде,
А меня ма сички обколихѫ,
Пищовитѣ в' гѫрди ми упрѣхѫ
Трийси пушки къмъ мене зяехѫ
Запънати, салъ за *изинъ* чакѫтъ,
Да се отпѫнѫтъ и скупомъ да ригнѫтъ
Трийси люти крушуми теллии. . .
Прѣдадохъ се и азъ на юнаци,
Не на Шопи, с' дрѣнови криваци,
А на момци левени юнаци. . .“
И вързахѫ срѣщу Мустафата
Кара-Веля, да се гледѫтъ двата
И турихѫ момци да ги вардѫтъ
Съсъ ножови, пушки и пищови . . .

„Хайде сега, Алия извика
На своитѣ вѣрни главатари,
Хайде сега сички си сбирете
Юнацитѣ, които сѫ живи;
Раненитѣ тука донесете,
А мрътвитѣ тамъ горѣ носете:
Ще ги ровимъ на двѣтѣ полѣни,
На едната — нашитѣ Помаци,
На другата — вашитѣ юнаци . . ."
В' това врѣмѣ долѣтѣ и Петъръ —
Дели-Петъръ, нареченъ Стрѣлата,
Съсъ троица конници юнаци
И имъ каза, че прѣбили сички
Коняници, люти Даалии,
Що сѫ щѣли да бѣгѫтъ за Плѣвенъ,
А че има й негови ранени
На польето и мрътви свалени
Че й тѣхъ трѣба да донесѫтъ тука
И мрътвитѣ да погребѫтъ тамка,
Както знаѭтъ и както далъ Господь.
Принесохѫ ранени, сакати —
Двайси души с' крушуми, ранени,
И петнайси с' сабьи закачени
Вси умрѣли четириси бѣхѫ:
Двайси и петь левени Помаци
И петнайси Българи юнаци,
Пронизани съсъ люти крушуми
У гѫрдитѣ или прѣзъ главата
Отъ вълфитѣ вѣрни нишанджии
На пушката, на ножь, уюнджии.
Пò-вечето Петровитѣ бѣхѫ,
Що са бихѫ горѣ на польето
Безъ митириз, прави на коньетѣ
И сложихѫ в' трѣвата главитѣ . . .
Ископахѫ гробови с' ножови,
Изгребоха пръстьта съсъ тасови,
Що носѭхѫ, вода да си пиѭтъ
И сичкитѣ погребохѫ братски
На двѣ нови гробища — полѣни,
Съсъ юнаци, за спомянъ посѣнѣ,
Наредени, вѣчно заселени . . .
И попъ Иванъ чети надъ своитѣ,
Кючукъ Османъ и той — надъ своитѣ,
Щото знай, наиз'устъ молитви,
Съсъ които намаза *калдисва.*
Сѣкий моли Бога за душитѣ
По своята вѣра, както знае,
И хвърлихѫ по шепа праствица

Надъ тѣлата на свойтѣ другари,
По плакахѫ и ги заминахѫ . . .
Цѣла лѫка сички залесихѫ,
Гѫсталака уврѣдъ прѣбродихѫ,
Изловихѫ коньетѣ в' горəта
И с' карвана, твареннтѣ мѫски
Прѣкарахѫ конци прѣзъ рѣката,
У Ставерци, при другата чета,
Що вардяше митириазъ у село,
В' окопитѣ, кѫдѣто рѣката;
Вкарахѫ ги у дѣда Гиргана
У гумното и ги обколихѫ,
Да ги вардѭтъ, догдѣто да додѫтъ
Сички чети на тлъстата плячка.
А сичкитѣ избити Дилии
Кѫржалии, люти Арнаути,
Бошнацитѣ и Българи горци
Прѣтърсихѫ и сичко имъ вехѫ:
Злато, сребро, носать и кимери,
Напълнени съсъ отборъ жълтици.
И най послѣ Искара гостихѫ:
Хвърлихѫ му корбанъ за насита
Вси избити люти Кѫржалии,
Арнаути, Бошнаци, Дилии
И Българи горци харамии.
Отъ четата — Кара-фералия.
Почервенѣ Искара отъ кърви
И понесе мрътвитѣ имъ труни,
Като кѫржи ледове у пролѣть,
Когато се стопѭтъ снѣговетѣ
Тамо горѣ на Стара-планина
И мѫтнитѣ порои прѣпълнѭтъ
Коритото на вития Искаръ
И подигнѫтъ ледоветѣ сиви
Отъ сичкитѣ вирищà дълбоки,
Та ги влѣче разлѣния Искаръ
На могѫщи плѣщи разкрилени
У бѣлъ Дунавъ единъ на слѣдъ другий;
Тъй плавахѫ пусти Кѫржалии
По вълнитѣ на рѣката буйна
И бързахѫ къмъ тихия Дунавъ —
Тлъста гозба на лакоми риби:
На рацитѣ, сиадоци, сомови.
И кога ги талаза изблъска
На плиткото, на жолтия пѣсъкъ,
Вси надути, гроани, посинели;
Изхвърлени, йоще неистлѣли,
Ще нагостѭтъ и орли и врани,

Съсъ своитѣ меса угоени
И съсъ своитѣ кръви съсирени . . .
Кътъ свършихх и туй погребенье
Твърдѣ лесно с' Искарова помощь,
Що погълна трупови диллийски,
Събрахх се при Кара-ферлия
И при Веля буйна харамия,
Да ги сѫдятъ, както сами знаѭтъ,
По старния законъ, по прѣданье:
Както знаѭтъ отъ дѣда и баба,
Какъ се сѫдѭтъ тъквисъ кръвопийци,
Отъ народа, кога самси сѫди
Душманитѣ, що кръвьта му пиѭтъ
И имъ плаща за едно хильяда . . .
„Сѫди Али, Саията рѣче,
Ти присѫдй Кара-ферлия,
А дай менѣ ей тъзи стихия,
Кара-Веля, буйна харамия,
Дѣто изби толкова юнаци,
Малко изби, а по-вече рани,
Да го сѫдѭ, както му се пада,
Да го питамъ, кой дьяволъ го кара
Й той да ходи съсъ тѣзи харесни,
Да убива своитѣ Христьени:
Братья, сестри и момци девени
И да гори градове с' селата
И черкови, дѣто се е кръщалъ;
Проклетъ да е, в' пъкала да иде
Душата му при черния дьяволъ! . .
Дай го менѣ, азъ да се расправя
Ето тука, тука на върбата,
Тукъ на клоня, в' лѫката край пѫтя,
Да провисне проклетата вълфа
И да скапѭтъ коститѣ му тука,
Съсъ своитѣ меса угоени,
Да нахрани червѣи и врани,
Да се казва и да се приказва,
Кога й ходилъ с' люти Кърджалии,
И върбата Велюва да бѫде:
Който мине и който замине,
Да показва, дѣ се й Велю скапалъ,
Кога паднълъ на Коля в' рѫцѣтѣ! . ."
Така Колю замоли Алия,
Да му даде воля главатаря,
Да накаже кръвника прѣдъ сички,
Да остане до нѣкои споменъ
По край пѫтя долу у лѫката,
Дѣто води отъ Плѣвенъ за Виденъ,

Който мине, Коля да спомяне
И да спомни за грозни Дилии,
Кърджалии, голи Арнаути
И Българи и върли Помаци
И за Веля, кждѣ е обѣсенъ,
Да показва съсъ прьстъ на дѣцата,
Да запомнжтъ и тѣ да приказвжтъ
На своитѣ внуци и пра-внуци! . ."
„Сждете го, както сами знайте,
А Мустафа менѣ оставете..."
Така рѣчи Алия Сирака
На сичкитѣ свои главатари,
А пъкъ Велю сичкото изслуша,
Все изслуша и сичкото видѣ —
Разбра сичко, на кждѣ отива,
Но за прошка и дума не каза —
Разбра, горъкъ, в' чии ржцѣ й паднълъ . . .
„Азъ ви казахъ, че съмъ харамия:
Сега с' меня правете, що щете,
Азъ *евалла* никому не казвамъ . . .
Колете ме, сѣчете, бѣсете,
Както щете, душа ми вадете . . .
Азъ съмъ вързанъ, но не ма е еня,
Чи ще умрж — правете що щете;
Ви едного, меня, ще затрийте,
А азъ затрихъ по-вече отъ вази! . .
Дайте вжже самъ да си го мѣтна
На шията и да ви покаже
Кара-Велю, че юнакъ умира.
И евалла никому не струва! . ."
И Колю му прѣмѣтна вжжето
На шията с' примка запѣтляна
И го дръпна къмъ клоня на горѣ,
Та провисна, очи искокори
И изплѣзи язика до полвинъ,
Ритна, трепна, сгърчи си снагата
И слѣдъ малко висна подъ върбата
Правъ на долу кътъ киришъ провѣсенъ . . .
А Мустафа Кара- фералия
Все гледаше, умтѣше, ахтѣше,
Но псуваше и всичко кълнѣше,
А да моли, никого не щѣше:
И да щеше, срамъ го вече бѣше,
Къто видѣ, какъ Велю умира
Безъ да каже, „простете, с'жалѣте"
„Развързете тогосъ кръвопия,
Развързете, напрѣдъ го водете
Прѣзъ Искара, у село да идимъ,

Зефетитѣ, дѣ й правилъ, да видимъ
И дѣ му сѫ циганкитѣ млади
Снощи кѫсно на кючекъ играли
На чардака, пакъ да му играѭтъ,
Да ги обсипе с' бабки и дукати,
Заграбени отъ клетнитѣ хора,
Що е избилъ, изгорилъ, проклетникъ! . .“
Тъй изрѣче Алия Сирака
И момцитѣ Мустафа подзехѫ
На прѣдѣ си долу къмъ рѣката.
Прѣгазихѫ прѣзъ брода направо
И Мустафа вързанъ на прѣдъ сички,
Хемъ газеше, хемъ свѣта кълняше,
Зѫбитѣ си ядосънъ скриптѣше.
А момцитѣ прѣдъ сички минахѫ,
До зингии водата бродихѫ
По надъ брода: тѣ тамо газихѫ.
Раненитѣ на конье носихѫ
Прѣзъ рѣката, в' село ги сложихѫ,
Догдѣ додѫтъ с' кола да ги земнѫтъ
Отъ Реселецъ, Чомаковци, Горникъ.
И в' селото пѫтя заловихѫ.
Сички чети, с' Мустафа прѣдъ сички,
Увлѣзохѫ у дѣда Гиргана
И на двора вси се парѣдихѫ,
Пушкитѣ си стегнахѫ, стъкмихѫ
И чакахѫ сичкитѣ, да видѭтъ,
Какъ ще сѫди Сирака Алия
Кѫржалия Кара-фералия.
„Хайде — горѣ, горѣ на чардака,
Възкачи се: на зефетъ те викѫтъ,
Ще ти свирѭтъ гайди и цигулки
И ще пиешъ сладка амберия,
Руйно вино, блага хардалия;
Трийси гозби пражени, варени
И баници в' медъ, масло печени
Тамъ те чакатъ да пладнувашъ, куче,
Й да ти шетѫтъ неробени роби! . .“
И Мустафа щѣше и не щѣше:
Нѣма кѫдѣ, на горѣ вървѣше
Изъ сълбата кѫдѣто чардака
И се качи горѣ край пармака,
А слѣдъ него-Сирака Алия,
Дели-Иванъ съсъ Коля Сания,
Кючукъ-Османъ съсъ попа Ивана
И петнайси млади главатари,
Излѣзохѫ слѣдъ Кара-ферлия.
„Колѣничи, проклѣта звѣрино!

Колѣничи и глѣдай на двора:
Тѣсъ юнаци за тебя сѫ дошли,
Да те хванѫтъ, куче побѣснѣло;
Сѣкий отъ тѣхъ кѫща е зачинълъ,
Млада булка, дѣца в' пелинитѣ,
Стара майка, баща с' старинитѣ,
Родни ниви стоѭтъ не орани,
Плодни лозья лѣжѫтъ не копани,
Цѣли стада дребни дѣца вардѭтъ,
Оставени на вълцитѣ плячка,
Зарадъ вази, Богъ да ви убие,
Що пропищѣ дѣтето у майка
Отъ ваши тѣ нечути *зулуми*:
Изгорихте села с' градоветѣ,
Запrисахте польето, горьето
И запрѣхте пѫтища с' бродьето,
Та неможе птичка да прѣлѣтя
Отъ вашия укръвниченъ погледъ;
Погазихте *рѫзъ*, и честь, и вѣра
Съсъ дявола се побратимихте;
С' людски кърви йощь се не напихте;
Упустихте земята на Бога,
Разселихте села и градища;
Дѣто стѫпа крака ви кръвнишки,
Плѣнь и пожаръ слѣдъ него остана
И трупови на вси пепелища,
Да ги кълвѫтъ орлитѣ и враны,
А ви да се съсъ злато златитѣ:
Да пълнитѣ съсъ обиръ фурчитѣ,
Съсъ жълтици — по чифте кимери
На кръста си да носитѣ, псета,
Сухо злато — меки армилаци,
Цѣли върви — манизи жълтици;
Напълнихте цѣлъ Видинъ съсъ обиръ
Дѣто го вардѭтъ ваш'тѣ кафадари —
Агитѣ ви, Богъ да ги убие,
Които сѫ по зли и отъ вази
И калето с' топови ги пази,
А да паднѫтъ и тѣ у польето,
Както падна и ти съсъ твоитѣ
Кафадари, другари *сердари*,
Ще се валѭтъ коститѣ имъ тъй-за
Както тия, що ги Искъръ глътна . . .
Кажи куче, що те е под'боло,
Да оставиш дѣца си, 'ко имашъ,
И да тръгнешъ обиръ да обирашъ,
Да обирашъ, кърви да проливашъ
И да палишъ, рѫзъ, честь да насилвашъ?

— —

Кажи, казвамъ, дай *джоваппъ* за сичко,
Или сега, по пръвка, по пръвка,
Ще та рѣжѫ, псетата да хранѭ
С' месото ти, и ти живъ ще гледашъ,
Какъ ти лапатъ псесата месото! . ."
Тъй Алия сѫдеше й редеше
Сички злини на Кара-ферлия,
На тогози кръвникъ Кърджалия,
А Мустафа сумтѣше, пуфтѣше
И съсъ зѫби кътъ глиганъ скриптѣше
И гледаше кръвнишки Алия,
И, да може, цѣлъ би го проглътилъ,
Кѫто студна вода съсъ лъжица,
Коги гълта трескавия в' огънь,
Да утоли жаждата в' гърди си,
Която го гори безъ отпора,
Както тия думи на Алия,
Що горѣхѫ Кара-фералия,
Кѫто жара, сипана в' гърди му,
Но нѣмаше, какво да му стори:
Вързанъ бѣше и подъ ножъ стоеше
Катъ лѣсица, хваната в' капана,
Кагато ѭ уловѭтъ срѣдь нощи
У курника, когато ще да дави
Кувачкитѣ съсъ дребнитѣ пилци . . .
Но ни рѣче, проклетото куче,
Нито „аманъ", нито „ме простете":
Видѣ, че бѣ ястребу в' ноктетѣ.
А най послѣ гнѣвливо издума:
„Що ше правишъ, прави го по-скоро! . .
Ази не щѫ *насахатъ* отъ тебя:
Що съмъ правилъ, отъ кефъ съмъ го правилъ:
На кефа си азъ съмъ господаринъ . . .
Разбрали ме? ази не щѫ даскалъ:
Кара-ферли меня не прекарвѫтъ[1])
По нататъкъ, какво ще ми кажешъ?
Окото ми отъ смъртьта не мига:
Прави сега, каквото ще правишъ,
Само това помни, не забравай,
А че има йоще Кърджалии
Не стотини, а много хильяди
И ще търсѭтъ смѣтка и за меня,
И за меня, и за тѣсъ юнаци,
Що избихте, в' рѣката хвърлихте,
Й паритѣ що хайдушки вехте
И за глава съсъ сто ще платите . . .

---

[1]) Значѫтъ, прѣкора ми е тъй.

Ако щете, в' земята са крийте,
Тѣ и тамо ще да ви намѣрятъ:
Ще ви върнятъ за едно хильяда . . ."
„Нека додятъ, Али отговори,
Нека додятъ, то и за тѣхъ има
Дълги пушки, вити шишинета
И крушуми теллии с' тестета,
Тънки сабьи и остри ножови,
Яки мисци, момци нишанджии —
Нека додятъ твоитѣ Кѫржалии
И тѣхнитѣ глави ще да идятъ,
Ето тамо, кѫдѣто е и твойта . . ."
И замахна отъ лѣво на дѣсно
С' ятагана, та писна в' въздуха,
И отлѣтѣ главата с' косата
Отъ Мустафа Кара-фералия;
Търкули се тамо на чардака,
Като зелка свалена отъ колата,
А трупа му Алия го ритна
И се тръшна долу отъ чардака
Прѣдъ кѫщата, тамъ долу на двора,
Прѣдъ сичкитѣ дружини, що бѣхѫ
Наредени на срѣщу чардака.
А пъкъ кръвьта стрѣлкаше отъ него
Изъ вратнитѣ жили на нагорѣ,
Както вино изъ пълна бурия,
Кога стрѣля изъ дѫгитѣ силно,
Както кипи и глъвника[1]) пръсне.
А тѣлото трѣптѣше безглаво,
Както пиле петровско, заклано
На дръвника съсъ острата брадва
За кисела чорба пеперлива,
Кога додятъ гости на стопана,
На Петровъ-денъ, за много-годин;
Тъй стрѣляше кръвьта Мустафова
И трептѣше силното му тѣло
Прѣдъ вратата на зимникѫ кѫщенъ,
Прѣдъ сичкитѣ наредени момци . . .
Дели-Иванъ хвана за перчеия
Юнашката глава Мустафова,
Засука ѝ чернитѣ мустаци,
Съсъ кръвьта ѝ, *кѫвржкъ* както *ченгели*
И ѭ тури напрѣдъ съсъ лицето
На чардака, горѣ на пармака,
Срѣщу сички дружини, да видятъ

---

[1]) Глъвникъ, най крайния обърчь на бъчвата. Бъчвата има два глъвника, на двата си края.

Тъзи глава, главатаръ що бѣше
И що кърви безъ милость лѣеше —
Кого хване и когото стигне —
Ненаситна глава кръвопийска . . .
„Ето, момци, Алия извика,
Кой що прави, това и намѣрва:
Който копай за другиго яма,
Самъ си пада у черната яма.
Набийте ѭ на вила три-рога,
На-прѣдъ сичкй Стоянъ ще ѭ носи,
Като байрякъ исправенъ на-горѣ;
Нека види мало и голѣмо
И главата на Кара-ферлия —
Люта змия, хала Кѫржалия,
Що пропище свѣта отъ туй куче
Побѣснѣло, за кръвъ ожеднело
И свѣть безъ четъ до сега из'ѣло . . .
А тѣлото сега распашете,
Кимеритѣ отъ него снимѣте
И в' Искара скоро го хвърлете,
Да не вони у селото тука:
Да нахрани лакомата щука,
Както сички негови другари
Сега хранѭтъ щуки и скобари,
Или орли и врани, и сраки,
По край брѣга, нейдѣ закачени
По върбитѣ надолу из' лѫкитѣ,
Къмъ Бешлии[1]) у витія Искаръ,
Дѣто ще се у Дунава слѣе
И завлѣче сичкитѣ имъ трупи! . .“
Два юнака распасахѫ трупа,
Три кимеря отъ кръста му снѣхѫ,
Напълнени съсъ желти жълтици —
По-вечето върви-угърлици,
Уграбени отъ моми, невѣсти
Съсъ сè вѫрви и с' главитѣ снѣти.
И четирма момка уловихѫ
Тежкия трупъ на Кара-ферлия —
Двама души, горѣ, за рѫцѣтѣ
И двамата, долу, за краката
И тичишкомъ скоро отлѣтѣхѫ
На Искара, при вира дълбокий,
При кривата върба надъ водата,
Хвърлихѫ го отъ брѣга в' рѣката,
У витата пѣнлива въртопа,

[1]) Бешлии, село при устието, на лѣвия брѣгъ, на Искара, срѣщо с. Ги-
ѫ.

Що се вие и пѣна нарягва,
Кътъ сърдита люта бедевия,
Когато е силно разгнѣвена,
Рипа, цвили, страшно раз'ярена;
Тъй бълваше въртопата пѣна —
У срѣдата с' дълбока фония[1])
И го смукна в' фонията долу
На дъното, тамъ подъ камънака,
Тлъста храна на щука и рака
И се вече на бѣлъ свѣтъ не видѣ
Тучния трупъ на Кара-ферлия —
Най страшния буенъ Кърджалия . . .
Набихж му главата на вила
И забихж вилата на двора
Прѣдъ сичкитѣ момци наредени,
Да ж види и старо и младо
И да казва, прѣказъ да разказва
На своитѣ дѣца и унуки
За Алия, Кара-ферлия,
Какъ ж наби Алия на вила
Прѣдъ сичката отбрана дружина
И му върна едно за хиляда . . .
А вѣтъра почна да развѣва
Черната ѝ буйна, кждра кика,
Като байракъ прѣдъ левень юнаци,
Когато го вѣтъра повѣва
И на страни плата му развѣва,
Та трепери на дребни талази
Надъ рамото, тамъ, надъ байрактаря,
И весели младитѣ юнаци,
А най вече — левень байрактаря,
Що го носи и момцитѣ води
Срѣщу люти душмани кръвници,
Да заварджтъ честь и бащиния
Отъ душмана, проклета стихия;
Тъй вѣтъра вѣяше перчемя
На Мустафа Кара-фералия
Отъ главата, забита на вила
На срѣдъ двора у дѣда Гиргана,
У Ставерци, тамо, край мегданя . . .
Натъкмихж люти бедевии —
Атовитѣ на вси Кърджалии,
Що хванахж живи, не ранени
И Алия редомъ ги раздади
На сичкитѣ свои главатари

[1]) Когато се въртижтъ силнитѣ въртопи, у срѣдата имъ се образува празно пространство, нарѣчено фония.

И на нѣкой млади десетари,
А за себя черната стихия,
Мустафова люта бедевия,
Си остави, той да ѭ възсѣдне,
Да поноси юнакъ надъ юнака —
Чомаковска гидия — Помака,
Що ѝ надви вѣрния стопанинъ,
Що го надви и глава му свали
И ѭ наби на острата вила,
Да ѭ носѭтъ за чудо и приказъ
Прѣдъ сичкитѣ Алиеви момци,
Да ѭ види мало и голѣмо,
Да ѭ види бѣдно и богато,
Да ѭ види сухо и сакато,
Що е глава, за сто глави зета . . .
Догдѣ сичко момцитѣ стъкмихѫ,
Прѣстѣгнахѫ конье, обюздихѫ,
Двайси колья, ето, се явихѫ
Отъ Реселецъ, Чомаковци, Горникъ
За болнитѣ, що патѭтъ отъ рани.
Всичтѣ колья — съсъ сѣно послани
Млѣко сѣно, цвѣтно, миризливо,
Да имъ сложѭтъ на мѣка постеля
Раненитѣ снаги отъ крушуми,
Отъ ножови и чифте пищови
И отъ тънки сабьи дамаскини.
Али свика старитѣ *джирахи*[1]),
Да развързѭтъ чанти пюскюллии,
Да извадѭтъ сладкитѣ мехлеми,
Уварени в' масло и *сѫкѫзи*[2])
С' сладки билки, цвѣтья лѣковити —
Звъничето у дървено масло
И червени балсами за рани,
Що услаждѫтъ огнѣнната болка
Отъ крушума и отъ ятагана:
Свивѫтъ скоро сѣка люта рана,
Да зарасте и да не гнояса
И да не се юнакъ усакати
И цѣлъ животъ отъ рана да пати.
Джирахитѣ вси се заловихѫ,
Сички рани съсъ вода измихѫ,
Намазахѫ, залѣхѫ, правихѫ
И момцитѣ в' колата сложихѫ.
Вси ранени да сѫ пригодени,
На колата да сѫ улеснени

---

[1]) Хирурги.

[2]) Мастикъ, сладъкъ сѫкѫзъ, бѣлъ сѫкѫзъ, дъвка.

И да не сж отъ болки нуждени,
Попъ Иванъ ги редѣше тъкмѣше,
И сичкитѣ съсъ Бога тѣшеше,
Чи ще скоро Богъ да имъ помогне,
Да уздравыжтъ, болки да забравыжтъ.
И у боя по-вечь да боравыжтъ
„Гледайте си работа, момчета:
До недѣля сички ще сте здрави
И у боя пò ще сте корави . . .
Колко пжтя йоще ще се биймн,
Колко вълфи йоще ще истриймн,
Колко глави на вили ще носимъ:
Салъ туй не сж клети Кжржалии,
Салъ туй не сж проклети Делии —
Има йоще таквисъ люти змии;
Отъ тукъ на тъй това ще ни бжде
Работата: вълфитѣ да биими,
Кжржалии, Дилии да трийми —
Колко злато отъ тѣхъ ще добийми ! . .
Я глѣдайте трийси твара вехми,
А другото, дѣто отъ тѣхъ снѣхми? . .
Ще се падни сѣкиму по шепа
Сребро, злато нанизъ-угърлици
И по нѣщо мѣки ирмилици,
А освѣнъ туй с' конье и *посати*
Десетъ кола глѣдайте сж пълни:
Сѣкий ще се облажи съсъ нѣщо . . .
Небойте се, но мжжки търпете;
Силата си юнашки крѣпете,
Кому й тжжно — в' сѣното да лѣгне;
На мѣко си болкитѣ сложете.
Богъ помага, Богу се молете
И болѣжи съвсѣмъ забравете . . .
Юнаци сте, момчета, помнете.
„Кжржалии разбихми," рѣчете
И вмѣсто „охъ," викнете запѣйте . . .
Ни е ли тъй, юнаци, кажете?
Побѣдихми: сички се гордѣйте! . ."
Тъй тѣшеше и така сърчаше
Юнацитѣ ранени, левени,
Купинския попъ Иванъ юнака.
И единъ си накрѣхна калпака
Надъ окото и хвана да вика:
„И да умрж, дѣдо, нежалѣж,
Прѣдъ смърта си, веселъ ще се смѣж,
Като спомнж, колко бѣсни псета
Прѣкътурихъ долу у лжката,
Макаръ да ми й прѣбита ржката

Отъ крушума на върлетѣ псета,
Ама и тѣ за сичко платихѫ:
Главитѣ са вси долу свалихѫ
И рибитѣ в' Искара гостихѫ . . .
И да умрѫ, нѣма да ми й жално,
Че не съмъ билъ и не съмъ се набилъ
На кръвници люти Даалий,
Арнаути, клѣти Кѫржалии . . .
Петь тестета крушумъ зихирлия,
Зихирлия, сѐ чифте-теллия,
Сѐ у месо забихъ, дѣдо попе,
А отъ сега, щото ще, да става —
Нека падне и моята глȁва! . ."
И други се така отзовахѫ
Попъ Ивану юнашки казахѫ:
„Не боимъ се ни, дѣдо, отъ рана,
Нъ-ли казвѫтъ, че „юнакъ -- безъ рана,
Не е юнакъ, а — плашлива врȁна."
Който й юнакъ, сега ще се види . . .
Лесно е тό: „сѣчи с' ятагана" —
Мурафеть е, да търпишь на рȁна . . .
Юнаци сми ни, дѣдо, не бой се,
Белкимъ не сме ни търпели рани:
Колко пѫти отъ мечки сми драли
И сѣчени отъ диви глигани?
Колко пѫти й цѣпена главата:
Сѐ бѣлѣзи й долу подъ косата.
Не ни плашѫтъ, дѣдо, таквисъ рани:
Сега, да сѫ чървата съдрани,
Тогасъ има, отъ що да се плашимъ,
Пъкъ тό рана . . . рȁнка отъ ятагана;
Драснатото, ще мислѭ за рана! . .
Кои бѣхѫ юнашки, ранени —
Богъ да прости! . . тѣ сѫ погрѣбени . . .
Пъкъ наш'тѣ сѫ полу-исцѣрени.
Не е ли тъй, кажи му Стоене.
Нека дѣдо, за насъ се не плаши,
Ранитѣ сѫ, дѣдо попе, наши,
Ще ги носимъ като псе ранено:
Псе отъ рана на рѣдко умира,
Куча душа лесно не излѣзва . . .
Който й не щѣлъ да търпи на рани,
Какво търси противъ Кѫржалии? . .
Кѫржалия не черпи съсъ вино,
Черпнета му й крушумъ зихирлия.
Когото е страхъ било отъ крушума,
Да е стоялъ в' село при жена си,

Да ѝ топли гърба съсъ гърба си . . .
Не е ли тъй, кажи, дѣдо попе? . .
Азъ сымъ малко харвалъ въвъ устата,
Но прости ма, цалувамъ ти ржка . . .“
И попъ Иванъ хванж да се смѣе,
Кьто видя, че не сж тжжовни
И никой се не кае, не вайка,
Чи е раненъ отъ тѣсъ Кржалии,
Арнаути и луди Дилии,
Що изгубихж глави ѝ бедевии
И станахж на Искара жертва.
„Тъй ви искамъ!“ попъ Иванъ издума
И отиде да тъкмжтъ коньетѣ,
Да нарѣджтъ мжскитѣ с' фурчитѣ,
На два реда — нарѣдени стройно —
Завжрзани една подирь друга
С' юларитѣ отзадь в' самаритѣ . . .
И сички се мжшки се редяхж
Двѣтѣ чети на прѣди вървѣхж,
А на слѣдь тѣхъ — карвана с' кольята —
С' раненитѣ и с' тежката плячка,
Дѣто снѣхж отъ вси Кржалии,
А подирь тѣхъ — тваренитѣ мжски,
Слѣдъ мжскитѣ — двѣтѣ втори чети,
А най-послѣ сички бързоконци
Съсъ Алия — на конь бедевия,
Около му сички главатари —
На атови люти кржелийски —
Цвилжтъ, рижжтъ, копажтъ земята,
Съсъ извити, кьто лебедь, шии —
Люти конье — ламьи хвърковати . . .
Прѣдъ сичкитѣ Алия ярѣше
Хранената, врàна бедевия
На Мустафа Кара-фералия,
Кьто орѣлъ прѣдъ орлински орлѣкъ,
Кога лѣти долу отъ польето
И отива горѣ у горьето —
На вишнитѣ вършини планински,
На своето гнѣздо, тамъ, високо,
В' камѣннитѣ стѣни непрѣстжпни,
Дѣтъ царува на врѣхъ надъ Балкана
И обгледва полья и долини,
Ситъ до гърло отъ лòва в' польето . . .
Два байрака прѣдъ двѣтѣ дружини
И третия, близо, прѣдъ Алия,
Вѣяхж се, прептѣхж, червѣхж
Надъ главитѣ на три байрактаря,
А прѣдь сички, дружини, юнаци,

На коня си, кътъ орѣлъ раскриленъ,
Стоянъ Лаковъ, с' главата, вървѣше,
Набодена в' закола[1]) на вила
Да ѭ видѭтъ и горѣ в' селата
Стари, млади: да помнѭтъ дѣцата,
Кога сѫ се бащитѣ имъ били
С' Кѫржалии и сѫ имъ надвили,
Да приказвѫтъ — сѣкиму да казвѫтъ,
Че бащи имъ сѫ били юнаци
И ходили на бой съсъ байраци;
Побѣдили и глави свалили
И донесли и главата буйна
На Мустафа Кара-фералия,
Кръвопия, люта Кѫржалия,
Що е вардялъ на Искара брѫда,
Вредъ польето, и пѫтя — джедето,
Дѣто води отъ Плѣвенъ за Видинъ
И не пущалъ птица да прѣлѣтя
Прѣзъ польето, по край тихий Дунавъ,
Що изсѣкълъ, избилъ и пожарилъ
Чисти села и вити кошари
Съсъ сичкитѣ селяни й овчари,
И награбилъ и сребро и злато
Отъ мирнитѣ работни стопани,—
Да се помни, пѣе и приказва,
Що е било и що се вършило,
Кога биле дѣчица по риза,
И срѣщали четитѣ с' главата
На край село, тамо, край рѣката
И прѣдъ сички носяли главата,
Забодена на вила три-рога . . .
Слънцето бѣ прѣминало пладня;
Пече, жури и се наклонява
Кѫдѣ западъ, кѫдѣ *икиндия*,
А четитѣ вървѣхѫ на горѣ
Край рѣката, къмъ Глава, Койнари
И дигахѫ отъ прахове облъкъ
Кьто хала, кога силно духа,
По равното Орѣховско полье
И подига отъ прахове мъгли,
Та ги кара тамо на-нагорѣ
По Искара в' тѣснитѣ клисури
Меж' стѣнитѣ, между канаритѣ,
Отъ дѣто се й проврѣлъ буйний Искаръ,
Когато е продралъ планината,

[1]) Заколъ, мозъка, що съединява главяния съ гръбначния, който, кога се коли, ако се неодрѣже, не умира животното скоро.

Да изригне на долу водата
Отъ тихото езеро Средешко,
Да прѣсъхне и полье да стане
Дъното му, на тучни ливади
И на ниви плодни, родовити,
Дѣто сега бѣлѣжтъ селата —
Чести села съсъ стада богати
И съсъ равни ниви и ливади,
Разсѣяни, охолно стъкмени
И средъ него Средецъ се бѣлѣе —
Короната, днесъ, на България;
Ръсте, крѣпне и се разширява:
Отъ-денъ, на-денъ се пò-великъ става . . .
Тъй дигахж дружинитѣ облъкъ
Отъ прахове у силната жега,
Когато бѣ слънцето пустило
Свойтѣ зраци отъ западъ къмъ истокъ
Край Искара у лжкитѣ ниски
И караше, да расте трѣвата
Чудно, бърже, а пъкъ незамѣтно
За окото на сичкитѣ живи,
Като че я умагьосълъ нѣкой,
Сѣка сутринь пò-едра да става,
Цвѣтъ, миризми на-вредъ да раздава,
Сичко живо да развеселява
И да пѣе на Твореца слава
Сѣко гласно сутрина в' ранина
И земята с' животъ обдарява
Чрезъ своето огненно свѣтило —
Слънца — Райка, негова юнака,
Кой, кждѣто, съсъ очи погледа,
Животъ дава, сичко съживѣва
И черната земя раз'зилнява,
Раз'зилинява, с' вѣнци обвѣнчава —
Цвѣтни вѣнци — отъ смѣсени китки,
Смѣсни китки, живи, миризливи,
Да обкичжтъ полья и долини,
Планинитѣ и равни равнини,
Кътъ невѣста млада прѣдъ венчило;
Тъй слънцето бѣ все примѣнило,
Накичило и чудно стъкмило
И все живо бѣ развеселило,
Когато се сичкитѣ дружини
Доближихж кждѣто селото
На Алия Сирака, Помака,
Чомаковци, тамо, край рѣката,
Дѣто бѣхж се сбрали отъ селата,
Тамо долу, да срѣщнжтъ момцитѣ

—

Прѣдъ селото, на польето равно,
И да видѫтъ, що сѫ извършили,
Що убили и що загубили
Отъ своитѣ избрани юнаци.
У битката тамъ долу в' лѫката
У Ставерци и отвѫдъ рѣката,
Дѣто трая боя петь сахатя,
И гърмѣхѫ пушки непрѣстанно,
И ручахѫ крушумитѣ люти,
Както ручи изъ облака града,
Кога пада и сваля листьето,
И поваля нивитѣ в' польето:
Забива ги у земята черна,
С' класоветѣ, свалени надолу,
Както Али съсъ своитѣ чети
Свали триста и двадесеть глáви
Отъ шията на вси Кѫржалии,
Даалии, люти Арнаути,
На Бошнаци, Вългари хайдути,
И ги хвърли у буйния Искаръ,
Да ги влѣче, както влѣче порой
Скѫсанитѣ отъ градове билки . . .
Когато бѣ слънце на захода,
Се спуснало, вече да залазя
У своитѣ стъклени палати,
Дружинитѣ влѣзвахѫ в' селото
Чомаковци, тамо край рѣката
И се спрѣхѫ на срѣдъ у калето,
На равната поляна, избрана,
Дѣто играй у праздникъ хорото
И се борѭтъ борци-пехливани,
Като люти планински глигани:
Тука тѣ се изучвѫтъ в' борбитѣ,
А че послѣ се борѭтъ на свадби,
На *зефети* и турски *сюнети*,
Дѣто земѫтъ богати *пешкеши*,
Който свали нѣкой пехливанинъ,
А най-вече — пехливанъ-башия,
Прѣмѣтѫтъ му на рамото сукно:
Наградата зе негов'та мѫжка
Юнащина, дѣто е показалъ.
На туй равно хорище, избрано
Стовархѫ тваренитѣ мѫски
И кольята с' богагата плячка:
Посатъ, барутъ, и пълни кимери
С' злато, сребро, меки ирмилици;
Разрѣзахѫ юковитѣ тѣжки,
И сипяхѫ сичко на земята

На гранада — сé сребро и злато,
И нанизи отъ мони й невѣсти,
Цѣли върви отъ желти жълтици,
И врахели и вити чингели,
И пилешки, лъкатници тежки,
И моминскн косатници дълги,
Шити шепки с' рупови и банки,
И ковани пояси отъ сребро,
И шерени сребърни гирдани,
Съсъ убици и пръстени разни
И сребърни, позлатени чаши —
Отъ олтаря, с' вѣнци и кандила,
Кандилници, кръстове и табли —
Дискоситѣ, отъ черкови зети,
Отъ черкови, и отъ мънастири
И строшено отъ мощитѣ сребро —
Цѣли твари с' черковни утвари,
Изсипахж на тъзи поляна.
Щото бѣше здраво, го събрахж
И сички се Богу обѣщахж,
Да го дарыжтъ, пакъ Богу да служи,
По черкови и по мънастири,
А другото братски подѣлихж:
На момцитѣ по дѣлъ подарихж
А по единъ и по половина
На сичкитѣ левень главатари
И по нѣщо по-вече отъ дѣла —
На младитѣ вѣрни десетари.
На Алия — на башъ-главатаря,
Едногласно дадохж два дѣла,
А Алия едина остави,
Да го дири, както бѣ се врѣкълъ,
За мостови, джамии й Кеабето
И лампада, с' желта вощѣница,
Святъ Илию, тамъ у мънастиря,
Да проводи, за да му помага,
Да згромаля клети Кържалии,
Както гърми, бий и згромолява
Святъ Илия, горѣ отъ небето
Сички грѣшни, що вървыжтъ на срѣща —
Срѣщу Бога и правдата газыжтъ . . .
Кътъ свършихж дѣлбата побратски,
Сички момци хвърлихж по нѣщо —
Кому колко отъ сърце се откжсна —
Попъ Ивану, да се моли Богу
За душитѣ на тѣхнитѣ братья,
Що паднахж юнашки у боя
И лѣжахж в' хладнитѣ гробови

Тамо долу на двѣтѣ полѣни
В' нови кжщи, хладни и подземни,
Ни уплакани, нито прикждени
Ни съсъ вино отгорѣ полѣни . . .
„Споминяй ги, кога служишъ, дѣдо,
И кога ти текне за горкитѣ
Млади момци — *тамамъ* в' младинитѣ . . .“
Тъй продума Саията Колю,
Попъ ивану, съсъ очи налѣни . . .
„Споминяйте си момци тѣсъ полѣни:
Тамо лѣжжтъ юнаци левени. . .
Богъ да прости, момчета, рѣчете
И Богу се за тѣхъ помолете.
Азъ нещж ги у мойтѣ молитви,
Догдѣ съмъ живъ, забрави горкитѣ . . .“
Тъй издума попъ Иванъ, тжжовенъ,
И на много рукнахж сълзитѣ . . .
„Богъ да прости“ се разчу изъ сички . . .
Слѣдъ паритѣ, дѣлихж посатя
И нѣколко сребърни сахатя.
На Алия дадохж двѣ сабьи,
Два кубура, с' чела позлатени
И паласки сребърни-златени,
Дълга пушка сирма-димирлия,
Сидефлийка, дремсизъ-кжржалийка,
Що носѣше Кара-Фералия —
И сахатя златенъ на Велито
Покачихж Алию на шия.
И на попа сахатъ подарихж,
А другитѣ — с' жреби раздѣлихж.
Вси ранени бѣхж надарени
Най с' хубави и злати примѣни
И съсъ пушки, ножови, пищови,
Да ги помнжтъ за лютитѣ рани,
Що носѣхж кътъ диви глигани,
Безъ да охнжтъ и да се повайкжтъ.
Болнитѣ ги проводихж горѣ,
У Реселецъ на сигурно мѣсто,
С' трийси души конници, избрани,
А и съсъ тѣхъ — старитѣ джирахи —
Трима души, патили отъ рани,
Да имъ лѣчжтъ ранитѣ с' михлеми,
Догдѣто имъ зарьстжтъ, уздравятъ,
И пакъ в' боя напрѣдъ да боравжтъ . . .
Догдѣ сичко дѣлихж, тъкмихж,
Дуръ болнитѣ в' Реселецъ пратихж,
Почна вече да се притъмнѣва,
И Балкана — да се зачервява:

Пълъ мѣсеца хвана да изгрѣва.
Проводихѫ стражи край рѣката
И отвѫди на врѣдъ изъ лакѫтѫ,
Тамо горѣ в' чукитѣ високи,
Наредихѫ в' шанцитѣ пусия
И около обхадна кушия
Отъ двадесеть коняници млади.
На сичкитѣ по чукитѣ стражи,
Порѫча имъ Алия Сирака.
Щомъ усетѭтъ люти Кѫржалии,
Отъ нѣкѫдѣ да идѫтъ връхъ село,
Да му сторѭтъ *хаберъ* съсъ огньови,
Приготвени отъ сухи клоньови
И отъ храсти сухо, притъкмено
За тосъ слушай, *максусъ*, отрѣдено;
Защото се надѣвахѫ вѣрно,
Чи ще додѫтъ отъ Плѣвенъ и Ловечь,
Да ги дирѭтъ люти Кѫржалии
На атови, върли бедевии,
Да отмъстѭтъ за свойтѣ другари,
За кръвьта имъ, а йоще по-вече —
За златото и скѫпия обиръ,
Който падна отъ плячка на плячка —
У рѫцѣтѣ на Али Сирака —
На раздѣла у сичкитѣ момци.
Кога сичко, вѣрно натъкмихѫ
И за бой се сички нагласихѫ,
Утидохѫ в' село на конаци,
У сѫщитѣ кѫщи, дѣто бѣхѫ
Снощи вечеръ кондисали сички.
А Алия с' десеть главатари,
Кът' обходи около селото,
Върнахѫ се у него на гости,
Да вечерѭтъ, щото се намѣри
И да станѫтъ сутрината рано,
Врѣдъ да стегнѫтъ шанцитѣ в' калето,
Да дочакѫтъ с' крушумъ Кѫржалии
Даалии и луди Дилии,
Ако додѫтъ да имъ отмъстѣвѫтъ . . .
И следъ малко селото утихна
А само се стражитѣ видняхѫ
Изъ сѣнкитѣ, по край плѣтищата —
Нѣми сѣнки, тукъ-тамъ мержаляхѫ,
А другитѣ, момци, сънъ заспахѫ,
Като дѣца кѫпани в' корито. . .

1891 година. *Ц. Гинчевъ.*

(До тука се свършва първата битка на Алия Сирака. Такива бит-
ı, въ продължение на 7—8 години, той е ималъ нѣколко, въ разни мѣста
ıщото Кърджалиитѣ, отъ Плѣвенъ и Ловечъ, дѣйствително сж дошле
ı му отмъстѣвжтъ, но той имъ е се надвивалъ, като е държалъ сѣко-
ı добри позиции и ги е нападълъ по-вечето на пусия. Когато сж
ı тѣ нападали, укрѣпенъ въ своитѣ пусии, той всѣкога ги е разбивалъ)

Зулумджия, тур., насилникъ, притѣснитель, угнетитель.

Тербихъ тур. наказание.

Маара тур. съкровище, царско съкровище.

Десетаръ, десетникъ, *онъ-башия.*

Койнари е село, подъ Чомаковци, населението му е смѣсено съ
ългари Христиени и Помаци Мохамедани. Това село, до освобождени-
го ни, бѣше войнишко, подъ ловчанскитѣ Помаци-бееви, дѣто имжтъ
ъ селото великолѣпни долапкинни воденици — на р. Искаръ.

Зюлъ тру. особенно устроиство плитки звънчета безъ язи-
и, които се вързжтъ на палеца и срѣдния пръстъ и ги дрънкжтъ
грачитѣ по тактъ, когато играмтъ.

Гивиндия развратна играчка, единъ видъ баедерка.

Руиъ м. рупови, бѣла тур. сребърна пара, която е вървела
$^1/_2$ гроша, въ онова врѣме.

Бабка м. бабки, сребърни пари, колкото $^1/_2$ левъ голѣми. Бабка у
ап. България казвжтъ на трапчинка, гаванка. Види се, че бабка е
значавало, въ българско старо врѣме, корубяста пара, кътъ Коста-
инкитѣ жълтици.

Ова тур. поле, равнина, пустиня, въ евангелски смисъль.

Чорлянски Хайдути. Въ Чорлянскотополье, въ турско врѣ-
е, сѣкоги е имало хайдути, по-вечето конници, които сж ги крияли де-
емъ Цинцаритѣ ханджии и сж биле съ тѣхъ ортаци. Изглежда още
тъ старо врѣме е занаятъ на Цинцаритѣ — Куцо-власи. Тѣ
до сега сж ханджии и въ най-опаснитѣ хайдушки мѣста, дѣто, отъ
ругъ честенъ народъ, никой не се наѣмва да живѣе въ подобни мѣс-
а, ако не е прѣдатель и ортакъ съ хайдутитѣ.

Бошнаци-Помаци. Съ Кържалиитѣ е имало много Бошнаци,
юхамеданци — помаци. Дѣдо Генчо отъ с. Карагачь, въ Басарабия,
ırѣселенецъ отъ Пловдивското село Рамални, въ 1863 г., ми е раз-
:азвалъ, че баща му, като се билъ цѣлъ денъ задъ една канара, при
Рамални, съ Кържалиитѣ и най-послѣ, кото му се свършилъ барутя,
двама Бошнаци свили коньетѣ върху му и го съсѣкли. Когато оти-
шелъ да зема на баща си тѣлото, той намѣрилъ цѣлъ купъ хартия
отъ кжсанитѣ върхове на фишецитѣ, дѣто ги кжсалъ баща му, кога си
пълнялъ пушката.

Машала м. машали тур., много фитила, потопени въ лой и
запалени да свѣтжтъ силно, факелъ, каганецъ рус.

Диванъ тур. правъ, диванъ-чапразъ, правъ съ кръсто-образ-
но сложени ржцѣ прѣдъ гърдитѣ.

Джумбишъ тур. шега, смѣхория, удоволствие.

Теленце сукалче. Кога заколжтъ нѣкое теленце сукалче — бозайниче, пѣкжтж го, завито въ кожата му. Дѣто има дърва, изкопаватъ единъ трапъ, упалвжтъ го силно и заравятъ въ него телето в жара, дѣто се испича задушено и става много вкусно, а дѣто нѣма дърва, а има болъ сѣно, турвжтъ го подъ купатж, запалвжтъ я и като изгори върху му, остава въ жарата и се испича. Кожата се хвърля.

Кжржалиитѣ, както и Яничаритѣ и старитѣ Римляни, ки сж се наядали безмѣрка, повръщали сж искуственно и послѣ пакъ с ели. *Зоръ* тур., нужда. Хайтитѣ Българи, балканци, съ Кжржалиит е имало и много Българи, а най-вече отъ Балкана, отъ тракійск отъ Габровско, Сливнѣнско и др. — *Бурия* тржба, търбило. — *Не рухъ* наринатъ пѣсъкъ и тиня отъ рѣката. — *Ужурва*, ужерява, у палва, прѣгаря. — *Пусия*, заслогъ, заложени, скрати, засѣда. — *Дѣ* се звѣ и *Горунъ*. *Табья* тур укрѣпление, батарея. — *Стъбел* стъбло. — *Масаре* тур. обсада, обиколъ, стеснение, обкржжени *Дремсизъ* тур. отъ драмъ и *сизъ*, безъ, бездрамна, пушка която и помалки и по вече отъ драма, баруть. *Юкъ* тур. общ. товар а особенно голѣмъ вжзелъ съ пари. — *Джеде* тур. главния пжть.

Ирмиликъ тур. отъ ирми (игирми) двадесеть, двадесетакъ, ж тица отъ 20 гроша.

Кюше тур. рогъ, жгълъ. *Ковито* чети *ковило*, трѣва отъ ж нитѣ, що дова особени бѣли пера. рус. *Ковиль*. — *Касапъ* и *касап* тур. мѣсарь, рѣзникъ рус. *Залхана* тур., мѣсто, заводъ, дѣто се и ли много добитъкъ есѣнь за лой и пастарма. — *Уюнъ* тур. искуств ловкость, хитрость. — *Кука* закачание съ кракъ. —

Глиганя си точи зжбитѣ (кликитѣ р.), които сж издадени въ вънъ, като ги трие единъ у другий и пуща пѣна. Това се вижда у питомнитѣ нарѣзи, кога се готвжтъ да се борлжтъ.

Вълфа казватъ обикновенно на ония, които умайватъ хора и ги обиржтъ, а не на хайдутитѣ, които ходжтъ изъ горитѣ.

Мастия, пале, палушъ (малко куче), развратница жена.

Харамин тур. — отъ харамъ тунѣ, който зема тунѣ, кой граби, тунѣядецъ, но съ сила граби.

Кукла. гръц. статуя, кипъ, бълванъ.

Мустафата, турскитѣ соб. имена, които се окончавжтъ на *а* приѣмватъ члена *та*, като Алията, Абдията и д.

Прѣбродихж, прѣтърсихж, изходихж.

Джеванъ, тур. — отвѣтъ, оправдание.

Кжвржкъ, тур., завити, засукани нагорѣ, като чентели (кун

Фоиия гръц. пълния у Власитѣ завардено българското ѣ и лейка рус.

Чука около Чолаковци на западъ се въздигжтъ високи бър и чуки, а тъй сжщо и отвждъ рѣката Искаръ, къмъ Маркова могил отъ тия мѣста сж наблюдавали спраковитѣ другари отъ кждѣ ще появжтъ кжржалиитѣ да ги нападнжтъ слѣдъ поражението на Ставерц Тѣзи възвишени мѣста сж служили и на Римлянитѣ за наблюдател пунктове къмъ польето, кждѣ Дунава, а особенно по Искарското корит

това и до днесъ се познаватъ основитѣ на укрѣпленията. Средотоето на тия възвишени стражарпици е било Чомаковската крѣпость, ито е сѫществувала като крѣпость, както се каза и напрѣдь, до 1828 г.

Хаберъ тур., извѣстие, сигналъ. Когато се е борилъ Сирака тия стражи е имало приготвено сухо храстие и съ него, като сѫ го іаляли съ баруть, съ чакмака отъ пищова, за скоро, понеже тогава е имало днешния кибрить, давали сѫ извѣстие, на стражитѣ въ се, че има опасность.

Максусъ тур. нарочно.

Да стегнѫтъ шанцитѣ. Сирака, като е разбилъ Кара-ферлияи му е зелъ глават, укрѣпилъ е Чомаковското кале съ помощьта на угаритѣ си и селенитѣ и се е готвилъ за отбрана, която му е била ждна, защото Кърджалиитѣ дѣйствително сѫ дошле отъ Плѣвенъ и вечь да го прислѣдватъ, и втория бои е билъ около Чомаковци и зждь Искара, подъ сгѣната, при *Маркова могила.*